

प्रदेश सरकार
उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
लुम्बिनी प्रदेश
मुकाम: बुटवल

लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रुपन्देही जिल्लाको बुटवल उपमहानगर वडा नं १३ मा प्रस्तावित उजिरसिह जबई रंगशाला आयोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) प्रतिवेदन उपर राय सुझावको लागि आह्वान गरिएको
सार्वजनिक सूचना

प्रथम पटक प्रकाशित मिति २०७८/०१/०३.

प्रस्तावक श्री बुटवल उपमहानगरपालिक रुपन्देहीले लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रुपन्देही जिल्लाको बुटवल उ.म.न.पा, वडा नं १३ को बेलबास जबईचौरमा उजिरसिह जबई रंगशाला आयोजना प्रस्ताव गरी उक्त आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन प्रतिवेदन पेश गरेको छ।

प्रस्ताव अनुसार बुटवल उ.म.न.पा वडा नं. १३ मा फुटबल, बास्केटबल, टेनिस कोर्ट, पौडी पोखरी आदी संरचनाहरू सहित अधिकतम १५ हजार सिट क्षमताको मण्डप तथा अन्य कार्यालयको संरचनाहरू रहने गरी नेपाल सरकारको भू-स्वामित्व रहेको कूल ३० हजार वर्ग मिटर जग्गामा सो रंगशाला आयोजना निर्माण गर्ने गरी प्रस्ताव गरिएको छ।

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ११ को उपनियम (६) बमोजिम यस प्रतिवेदनमा राय-सुझाव दिनका लागि सर्वसाधारणले प्रतिवेदन पढन वा उतार गरी लैजान पाउने ब्यबस्था रहेकोले सो उजिरसिह जबई रंगशाला आयोजना प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन यस उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको Web Site: <https://moitfe.lumbini.gov.np/> मा समेत सार्वजनिक गरिएको छ। प्रतिवेदनमा उपयुक्त राय सुझाव प्राप्त भएमा यस मन्त्रालयबाट उक्त प्रस्ताव कार्यान्वयनका लागि स्वीकृति दिने क्रममा त्यस्ता राय-सुझावहरूलाई समेत ध्यानमा राखिनेछ। उक्त प्रतिवेदन सम्बन्धमा सर्वसाधारण ब्यक्ति वा संस्थाको कुनै राय-सुझाव भए यो सूचना प्रथम पटक प्रकाशन भएको मितिले सात (७) दिन भित्र आफ्नो राय सुझाव निम्न ठेगानामा पठाई दिनु हुन यसै सूचना द्वारा आह्वान गरिन्छ।

प्रतिवेदन अध्ययन वा उतार गर्न सकिने स्थानहरू:

श्री उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, बुटवल, रुपन्देही।

श्री बुटवल उपमहानगरपालिकाको कार्यालय, बुटवल, रुपन्देही।

Website: <https://moitfe.lumbini.gov.np/>

राय सुझाव पठाउने ठेगाना

उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय,

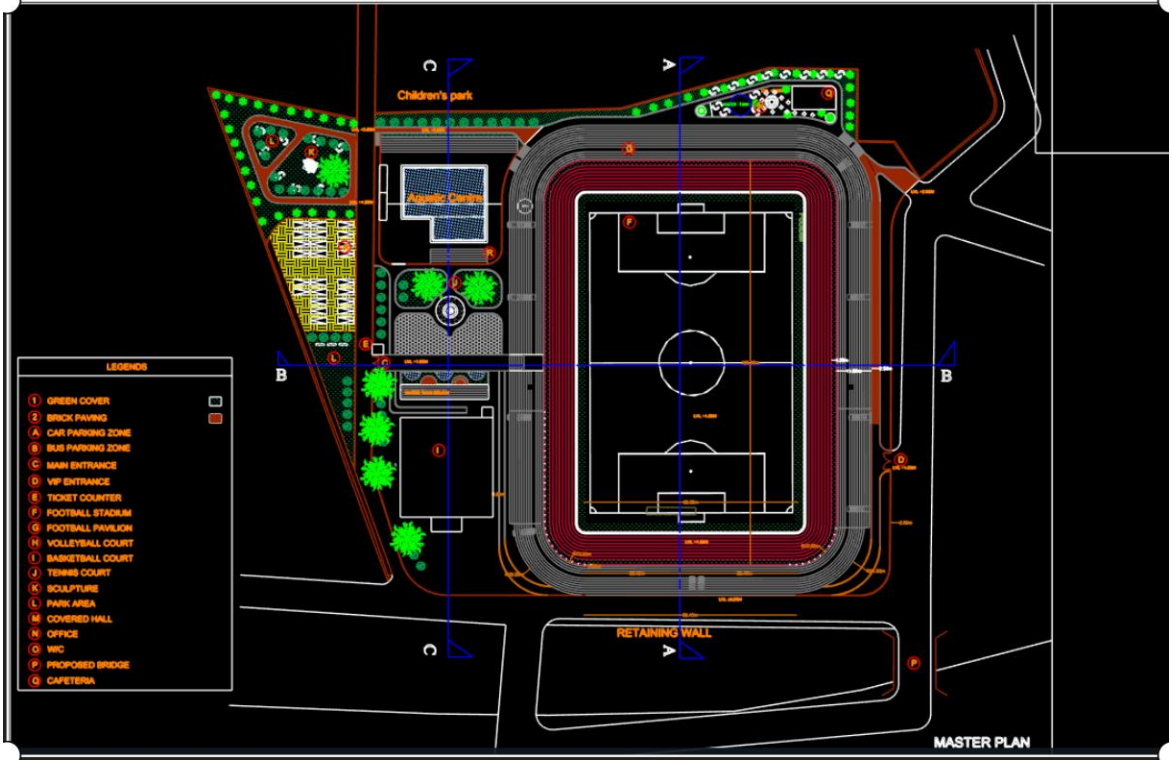
वातावरण शाखा,

मुकाम: बुटवल, रुपन्देही।

ईमेल: province5moitfe@gmail.com

फो.नं. ०७१५५१२१६-, ०७१५४७४७४- फ्याक्स नं. ०७१५४७४७४-

उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माणको
वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन
अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन

प्रतिवेदन पेश गरीने निकाय
लुम्बिनी प्रदेश सरकार
उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
मुकाम बुटवल, रुपन्देही ।

प्रस्तावक:
बुटवल उप-महानगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,
बुटवल, रुपन्देही ।

मिति: २०७७/१२/२३

प्रतिवेदनको कार्यकारी सारांश

१. प्रस्तावक तथा परामर्शदाता

प्रस्तावित उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण आयोजनाको प्रस्तावक बुटवल उप-महानगरपालिका हो । प्रस्तावकको पूर्ण ठेगाना निम्नअनुसार रहेको छः-

१.१ प्रस्तावकको नाम र ठेगाना:

बुटवल उप-महानगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, बुटवल रुपन्देही ।

Email: info@butwalmun.gov.np

फोन नं. ०७१-५४०११२/०७१-५४००३५/०७१-५४००३३

१.२ परामर्शदाता:

प्रस्तावित उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन ग्रीन नेपाल कन्सलटेन्सी प्रा. लि. धापाखेल ललितपुरद्वारा तयार पारिएको हो ।

परामर्शदाताको नाम र ठेगाना निम्न अनुसार रहेको छः

ग्रीन नेपाल कन्सलटेन्सी प्रा.लि. धापाखेल, ललितपुर नेपाल ।

फोन : ९८४७८९६६४९/९८५२८२०६९७

इमेल : np Yadav7@gmail.com / yadavkp57@gmail.com

२. आयोजना तथा प्रस्तावको संक्षिप्त विवरण

देशकै करिब मध्य भागमा अबस्थित बुटवल शहरमा प्रदेश स्तरीय सुबिधा संपन्न एउटा खेलकुद रंगशालाको आवश्यकता खेलाडी, खेलप्रेमि एवं सरोकारवालाहरु सबैले बिगत देखि नै महशुस गर्दै आईरहेको बिषय थियो । पछिल्लो समय स्थानीय समुदाय खासगरी भू.पु.सैनिक महानुभावहरुबाट जबईचौर खेल-मैदानको संरक्षण, स्तर उन्नती गरी खेलकुदका बिभिन्न गतिविधिहरुको ब्यवस्थापनका लागी जबई भू. पु. सैनिक स्पोर्ट्स क्लब गठन गरी यहि क्लबको पहलमा खेलकुद संग संबन्धीत केही साना-तिना पूर्वाधारहरु निर्माण र खेलकुदका बिभिन्न गतिविधिहरु संचालन समेत हुदै आएकाछन् ।

प्रस्तावित उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण आयोजना लुम्बिनी प्रदेश रुपन्देही जिल्ला, बुटवल उप-महानगरपालिका वडा नं. १३, जबई चौरमा अबस्थित छ । यसको पूर्व तर्फ चुरे पहाडबाट सुरुभई बर्षको अधिकांस समय सुख्खा रहने भालु खोला र जबई टोल पर्दछन्, पश्चिम तर्फ जितेश्वरी सामुदायिक वन र वन नर्सरी पर्दछन् । उत्तर तर्फ जीतेश्वरी सामुदायिक वन र खानेपानी बितरणको लागी निर्माण गरीएको पानी टङ्की र एउटा बौद्ध गुम्बा रहेको छ भने दक्षिण तर्फ भालुखोला र सालघारी टोल पर्दछन् । यस आयोजना निर्माणको लागी प्रस्ताव गरिएको जमिन वन क्षेत्र हो र साविक जिल्ला वन कार्यालय भैरहवा रुपन्देही बाट वन उपभोक्ता समुह गठन गरी वन संरक्षण तथा ब्यवस्थापन र सदुपयोगको लागी आ.ब. २०५४/०५५ मा जितेश्वरी सामुदायिक वनको रुपमा समुदायलाई हस्तान्तरण भएको क्षेत्र हो ।

३. प्रस्तावको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी

प्रस्तावको नामाङ्ककरण ऐतिहासिक तथ्यहरूको आधारमा नेपालीको गौरव गाथा संग जोडिएको छ । १८१६ AD मा तत्कालिन ब्रिटेन ईष्टइण्डिया कम्पनिका फौजहरु लडाई लड्दै बुटवल नजिकै तिनाउ नदीको पश्चिमतर्फ आईपुग्यो । नेपाली फौजका कमाण्डर उजिर सिंह थापाको कमाण्डमा रहेको फौजले उनीहरूसंग लडाई लड्यो र जीत हासिल पनि भयो । नेपाली फौजले हासिल गरेको उक्त जीत संगै बुटवल स्थित तिनाउ नदीको पश्चिमतर्फ पर्ने यस स्थानलाई पछि जीतगढी किल्लाको रूपमा नामाङ्ककरण गरीयो । यसरी कुशलतापूर्वक नेपाली फौजको नेतृत्व गरी ब्रिटेन ईष्टइण्डिया कम्पनिका फौज माथि बिजय हाँसिल गर्न सफल भएको ऐतिहासिक घटनाको गौरव-गाथालाई सदा स्मरण गर्न सकियोस र यस ऐतिहासिक तथ्यलाई चिरकाल सम्म जीवन्त राखि प्रेरणा लिन सकियोस भन्ने ध्येयले तत्कालिन वीर नेपाली फौजका कमाण्डर श्री उजिर सिंह थापा र रंगशाला प्रस्तावित स्थलको नाम जबईचौर रहेको हुनाले रंगशालाको नाम उजिरसिंह जबई रंगशालाको रूपमा नामाङ्ककरण गरीएको हो ।

नेपाल सरकारले हालसालै तयार गरेको शहरी विकासको मापदण्ड अनुसार कुनै पनि एउटा ठूलो शहरमा सुबिधा संपन्न रंगशाला हुनुपर्ने प्रावधान लाई पुरा गर्न पनि बुटवल शहर अन्तर्गत रंगशाला निर्माणको यो प्रस्ताव लाई अगाडी बढाईएको हो । प्रस्तावित आयोजनाले खासगरी युवा वर्गमा खेलकुद सम्बन्धी व्यावसायिक सीप र दक्षता अभिवृद्धि गर्न मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरीएको छ । खेलकुदले अनुशासित एवं सामाजिक उत्तरदायित्व वहन गर्न सक्ने सक्षम युवा जमात तयार गर्न मद्दत पुग्ने आशा पनि गरीएको छ ।

निर्माण हुने मूख्य-मूख्य संरचनाहरु र ब्यबस्थापन

खेलकुद विकासको सन्दर्भमा स्थानीय सरकारद्वारा प्रदान गरिने युवा लक्षित कार्यक्रम मध्ये यसलाई एउटा प्रमुख कार्यक्रमको रूपमा लिईएको छ । यो रंगशाला विशेषत राष्ट्रिय एवं प्रदेश स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता, प्रशिक्षण एवं अभ्यास खेलहरु सञ्चालनको लागि प्रयोग हुनेछ, तर प्रदेश स्तरमा गर्नु पर्ने ठूला तथा मझौला किसिमका सभा समारोहको आयोजना गर्नको लागि पनि यस रंगशालाको प्रयोग गरीने सोच प्रस्तावक निकायको रहेको छ । रंगशालाको स्वामित्व र ब्यबस्थापकिय जिम्मेवारी पनि बुटवल उप-महानगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय बुटवलले बहन गर्नेछ । रंगशाला कम्प्लेक्स अन्तर्गत उपलब्ध हुने सेवा र निर्माण हुने मूख्य-मूख्य संरचनाहरु यस प्रकार रहनेछन्:

- फुटबल मैदान, वास्केट बल, टेनिस, पौडी पोखरी आदी संरचनाहरु
- न्यूनतम ५००० देखि अधिकतम १५००० सिट क्षमताको दर्शकदीर्घा र मण्डप (प्याभिलियन)
- खजाघर (क्याफेटेरीया)
- आगमन र निर्गमन मार्ग
- कार्यालय भवन
- अभ्यास कक्ष
- टिकटघर
- भि. आई. पी. एवं विशिष्ट कक्ष
- सुरक्षा कक्ष
- पाकिङ्ग क्षेत्र
- आगलागी नियन्त्रण एवं आकस्मिक कक्ष आदी ।

प्रस्तावका संरचनागत अवयवहरु

आयोजनाको विवरण	
आयोजनाको नाम	उजीर सिंह जबई रंगशाला निर्माण
भौगोलिक अवस्थिति	
आयोजना सञ्चालन हुने प्रदेश	लुम्बिनी प्रदेश
आयोजना सञ्चालन हुने जिल्ला	रूपन्देही
आयोजना सञ्चालन हुने स्थानीय तह	वुटवल उप महानगरपालिका
स्थान	वडा नं १३, बेलवास, जबईचौर
आयोजना सञ्चालन हुने क्षेत्रको भौगोलिक जानाबारी (जि पि एस कोअर्डिनेट)	उत्तरी अक्षांश २७°४१'२९.३७'N पूर्वी देशान्तर ८३°२५'३३.२६'E
आयोजनाले प्रभाव पार्ने स्थानीय तह	वुटवल उप महानगरपालिका
मुख्य वस्तीहरू	सालघारी टोल, बुद्धटोल, बदेलपोखरी, जबई टोल, भर्सेली, बयरघारी, बोहोरा कोलोनी, कलुवा, नयाँगाँउ, अमरपथ मिलन, भैरव, एवं जनकल्याण टोल, बेलवास, र तामनगर आदी बस्तीहरू पर्दछन् ।
भौगोलिक अवस्था	समथर भू -भाग ।
मौषमको अवस्था	अधिकतम र न्यूनतम तापमान क्रमशः ४५° र ७° सेल्सियस छ ।
माटोको प्रकार	
आयोजना स्थलको उचाई समुन्द्र सतहबाट	समुन्द्र सतह देखि प्रस्ताव क्षेत्रको सरदर उचाई १५२ मीटर रहेको छ । गौतम बुद्ध अन्तराष्ट्रीय विमानस्थलबाट ३० कीमी दूरीमा उत्तरी क्षेत्रमा पर्दछ ।
सामाजिक आर्थिक विशेषता	
उपमहानगरपालिकाको कूल जनसंख्या	बिक्रम सम्वत् २०६८ को गणना अनुसार नगरको कूल जनसङ्ख्या १३८७४२ रहेको छ ।
प्रमुख पेशा	अधिकांश मानिसहरूको पेशा कृषि हो भने करीव १० देखि १५ प्रतिशत मानिसहरू व्यापार,

	ब्यवसाय, यातायात मजदुर एवं विभिन्न निजी संघ संस्था तथा सरकारी सेवा मा संलग्न छन् ।
प्रमुख जाति	यस क्षेत्रमा मुख्य तथा गुरुङ्ग, मगर, बाह्रमण, क्षेत्री, दलित, चौधरी एवं आदीवासी थारु समुदाय सहीत विभिन्न जातजातिका कूल ८३७२ घरधूरीहरुको बसोबास रहेकोछ ।
प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल	बौद्ध गुम्बा एवं अन्य स्थानीय समुदायको धर्म संस्कृति अनुसार कुल पूजा गर्ने मन्दिरहरु छन् ।
रंगशालाका अवयवहरु	
आयोजनाका अभयवहरु	फुटबल मैदान, वास्केट बल, टेनिस कोर्ट, पौडी पोखरी आदी छुट्टा छुट्टै संरचनाहरु, न्यूनतम ५ हजार देखि अधिकतम १५ हजार सिट क्षमताको Pavilion(मण्डप) /दर्शकदिर्घा, खाजाघर, छुट्टा छुट्टै आगमन (Entry) र निगमन (Exit) मार्ग, रंगशाला भवन, कार्यालय भवन, अभ्यास कक्ष, टिकट घर, भि. आई. पि. एवं विशिष्ट कक्ष, सुरक्षा कक्षा, चार पाङ्ग्रे ठूला तथा साना गाडीहरुको लागि छुट्टा छुट्टै पार्किङ्ग स्थल, आगलागी नियन्त्रण एवं आकस्मिक सेवा कक्ष आदी ।
रंगशालाका विभिन्न अभयवहरुको विस्तृत विवरण	
क. रंगशालाको मुख्य एवं विशिष्ट (भि आई पी) प्रवेश द्वार	४. ७ वर्ग मीटर
ख. साना चारपाङ्ग्रे सवारी पार्किङ्ग क्षेत्र ।	१३२३.४२ वर्ग मी.
ग. ठूला चारपाङ्ग्रे सवारी पार्किङ्ग (बस) क्षेत्र ।	८७३.७६ वर्ग मी
घ. रनिङ ट्रयाक सहितको फुटबल ग्राउण्ड	१०७७८ वर्ग मी .
ङ. फुटबल Pavilion तथा (मण्डप) दर्शकदिर्घा ।	४८५० वर्ग मी.
च. टिकट घर	१३.५२ वर्ग मी

छ. कबर्डहल	२८५०.०० वर्ग मी.
ज. कार्यालय भवन	९६.६० वर्ग मी.
झ. खाजा घर	१३११.५३ वर्ग मी.
ञ. पार्क तथा एक्कटिक सेन्टर	३८७४.६० वर्ग मी.
ट. रंगशालाको चारैतर्फ पर्खाल	५६७.५७ वर्ग मी.
श्रोत: DPR रिपोर्ट उजिरसिं जबई रंगशाला	

नेपाल सरकारद्वारा विकास निर्माण गर्दा वातावरणको अधिकतम सुरक्षाका निम्ति विभिन्न प्रकारका कानूनी प्रावधानहरू उल्लेख गरेका छन् । यस प्रतिवेदनको परिच्छेद- ४ मा नेपाल सरकारले तोकेको संविधान नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डका साथसाथै पक्ष राष्ट्रको रूपमा नेपालले अन्तराष्ट्रिय सन्धी तथा महासन्धीहरूमा जनाएको लिखित प्रतिवद्धताको पनि समिक्षा गरिएको छ ।

४. विद्यमान वातावरणीय अवस्था

४.१. भौगोलिक वातावरण

भौगोलिक रूपमा आयोजना प्रस्तावित क्षेत्र चुरे श्रृंखलाको काखैमा अवस्थित समथल भावर क्षेत्र हो । यसको उचाई १५२ मिटर रहेको छ । प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा उष्ण देखि समशितोष्ण प्रकारको हावापानी पाइन्छ । यहाँको अधिकतम र न्यूनतम तापमान क्रमशः ४५° र ७° सेल्सियस छ भने वार्षिक औषत वर्षा २९१३.६२ मिलि मिटर रहेको छ ।

प्रस्ताव क्षेत्रको उत्तरी भागमा वन क्षेत्र पर्दछ । त्यस्तै आयोजनाको पूर्व, दक्षिण र पश्चिम भागमा कृषि योग्य जमिन, बस्ती तथा बसोबास क्षेत्र रहेको छ । यस स्थानमा वर्षको बाह्रै महिना पुग्न सकिने पहुँच मार्ग रहेको छ, तर पूर्व-पश्चिम लोकमार्ग देखि उत्तरतर्फ जबईचौर सम्मको अन्दाजी १.० कि. मि. सडक कालोपत्रे छैन र सागुरो कच्ची सडकको रूपमा रहेको छ ।

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र वरिपरी का वस्तीहरूका लागि बिगतमा मुलको पानी बितरण भई रहेको थियो तर पछिल्लो समयमा मुलहरू पहिरोले पुरेर पानीको स्रोत तल धसिए पछि बर्तमान अवस्थामा त्यस क्षेत्रका सबै वस्तीहरू पानीको स्रोतका लागि भूमिगत जलमा निर्भर रहेका छन् । चुरे क्षेत्र उद्गम स्थल भई वहने भालुखोला आयोजना क्षेत्र नजिकै भएर बग्ने भएता पनि यो खोला वर्षभरी प्राय सुख्खा रहने हुदा भविष्यमा पानी अपूर्तीको निम्ती तिनाउँ खोला नै त्यस क्षेत्रको लागि एउटा विकल्प हुन सक्दछ, जुन रंगशाला प्रस्तावित क्षेत्रबाट करिब ४ कि.मि. पूर्वमा पर्दछ ।

प्रस्तावित आयोजना स्थल नजिकै रहेका र प्रत्यक्ष प्रभावित हुने टोल बस्तीहरूमा क्रमशः सालघारी टोल, बुद्ध टोल, जबईटोल र वदेल पोखरी टोल पर्दछन भने नगरपालिकाको १२ नं. वडा र १३ नं. वडा अन्तर्गत पर्ने जनकल्याण टोल, भैरव टोल अमरपथ टोल, नयाँगाउँ, संगमटोल, ५ नं सालघारी, वेलबास आदी टोल

तथा बस्तीहरूमा बसोवास गर्ने समुदायहरू आयोजना बाट अप्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित हुनजाने छन् । अध्ययन टोली द्वारा आयोजना प्रस्तावित क्षेत्रको वायुको गुणस्तर तथा ध्वनीको मात्रा परिक्षण गर्दा नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड भित्रै रहेको पाईएको छ ।

४.२ जैविक वातावरण

आयोजना प्रस्तावित क्षेत्र ऐतिहासिक रूपमा वन क्षेत्रको रूपमा रहेको र अहिले पनि वन क्षेत्रमा नै पर्दछ । जुन पछि आएर जनसंख्या वृद्धि एवं बसाईसराईको कारण केही भाग कृषि क्षेत्र अनी केहि भाग बसोवास क्षेत्रको रूपमा परिवर्तन भएको छ । स्थानीय बासिन्दाका अनुसार हैसियत बिग्रेको र अतिक्रमणको चपेटामा परेको वनक्षेत्र सामुदायिक वनको अवधारणा देशमा लागु भएपछि आ. ब. २०५४/२०५५ मा वन कार्ययोजना तयार गरी कुल ९०४ हे. वन क्षेत्र जितेश्वरी सामुदायिक वनको रूपमा समुदायलाई हस्तान्तरण भयो । सामुदायिक वनको रूपमा वन क्षेत्र समुदायलाई हस्तान्तरण भएपछि वनको हैसियत तथा अवस्थामा ब्यापक सकारात्मक सुधार तथा परिवर्तन देखियो, फलस्वरुप यस क्षेत्रमा कुल ३१ प्रजातिका वनस्पतिहरू, २५ प्रजातिका चराचुरुङ्गीहरू, १३ प्रजातिका घस्रने जीवजन्तु र आयोजना क्षेत्रमा कुल १६ प्रजातिका स्तनधारी जनावर रहेको पाइयो । यस क्षेत्रको जैविक विविधता संरक्षणमा थप योगदान पुर्याउने हेतुले हालसालै मात्र लुम्बिनी प्रदेश सरकारले यस क्षेत्रलाई जुलोजिकल पार्कको रूपमा विकास गर्ने लक्ष्यका साथ योजनाबद्ध ढङ्गले प्रकृतिलाई अगाडी बढाएको छ ।

४.३ सामाजिक – आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण

रंगशाला प्रस्तावित क्षेत्र पूर्व पश्चिम लोकमार्गले जोडिएको, आधारभूत सबै भौतिक सुख-सुविधाहरू उपलब्ध रहेको शहर उन्मुख क्षेत्र हो । यस स्थानमा मुख्यतया गुरुङ्ग, मगर, बाहमण, क्षेत्री, दलित, एवं आदीवासि थारु समुदायको बसोवास छ । यहाँ विभिन्न जात-जातिका कूल ८,३७२ घरधुरीहरूको बसोबास छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार बुटवल उपमहानगरपालिकाको कुल जनसंख्या १३८७४२ रहेको छ । यस क्षेत्रमा पहाडी भेग बाट बसाई सराई गरी आउने मानिसहरूको चाप धेरै छ । भाषिक हिसाबले प्राय सबैजना नेपाली भाषा बोल्ने गर्दछन् तरपनि थारु समुदायले भने आफ्नो मतृभाषा थारु बोल्ने गरेको पाईयो । यस क्षेत्रमा बसोबास गर्ने धेरैजसो बासिन्दाहरू हिन्दु धर्म मान्दछन् भने केहिले बौद्ध धर्म तथा इसाई धर्म पनि मान्दछन्

आर्थिक दृष्टिकोणबाट आयोजना क्षेत्रलाई हेर्दा यस क्षेत्रका बासिन्दाहरूको प्रमुख पेशा वैदेशिक रोजगारी, कृषि, पशुपालन, ब्यापार ब्याबसाय, फलामको औजार बनाउने, साना व्यापारी, यातायात मजदुर तथा ज्याला मजदुरी रहेकोछ भने केहि मानिसहरू सरकारी तथा गैह्र सरकारी निकाय, संस्थागत तथा नीजी विद्यालयहरूमा कार्यरत रहेका छन् ।

५. प्रमुख वातावरणीय प्रभावहरूको पहिचान

५.१. आयोजनाको सकारात्मक प्रभावहरू

आयोजनाको निर्माण तथा कार्यान्वयन चरणमा हुने सकारात्मक प्रभावहरू यस प्रकार छन्:

- भूमि/जग्गा विकासका अवसरहरू र जमिनको मूल्य वृद्धि ।

- वन, वन्यजन्तु संरक्षण तथा जैविक विविधताको संरक्षणको सम्बन्धमा सचेतना मूलक विशेष कार्यक्रमको आयोजनाको फलस्वरूप समुदायको चेतना स्तरमा बृद्धी
- आयोजना क्षेत्रमा विभिन्न भौतिक सुख –सुविधाहरूको पहुँचमा बृद्धी
- स्थानीय बासिन्दाका लागि रोजगारीका अवसरहरू
- स्थानीय उत्पादनको प्रबर्धन तथा व्यापारका अवसरहरू
- वृक्षारोपण कार्य योजना अनुरूप वन जंगलममा वृद्धि
- सरकारी सेवा वृद्धिका अवसरहरू
- स्थानीय सरकारको राजस्वमा वृद्धि
- आयोजना वरिपरि तथा भित्र हरित क्षेत्रको विस्तार तथा प्रबर्धन
- वैकल्पिक आय स्रोत वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालनको अवसर
- वातावरणीय लाभ वृद्धि कार्यक्रमको आयोजना
- सामाजिक सेवा तथा सुविधाहरूमा वृद्धि
- आयोजना क्षेत्रको सौन्दर्यतामा वृद्धि तथा परिवर्तन

५.२. आयोजनाका नकारात्मक प्रभावहरू

५.२.१. भौतिक वातावरण

क. आयोजनाको निर्माण तथा कार्यान्वयन चरणमा हुने नकारात्मक प्रभावहरू यस प्रकार छन्:

- वायु प्रदुषण
- ध्वनि प्रदुषण
- भू आकृतीमा परिवर्तन वन क्षेत्र अन्य प्रयोजनमा जाने
- भूमिगत जलस्रोत निकासी तथा भण्डारणमा असर
- उर्जाको खपत माग तथा आपूर्ती बिचको सन्तुलनमा पर्ने असर
- पानीको उच्च माग, गुणस्तर कायम गर्न तथा व्यवस्थापन गर्न कठिनाई
- फोहर–मैला व्यवस्थापनमा समस्या
- निर्माण चरणमा उत्खनित माटो व्यवस्थापनमा समस्या
- यातायात एवं ट्राफिक व्यवस्थापनमा समस्या ।
- फोहर मैला एवं ढल व्यवस्थापनमा चाप
- भुस्वामित्वमा परिवर्तन आउने
- निर्माणाधिन तथा सञ्चालनमा रहेको खानेपानी प्रणालीमा असर

५.२.२. जैविक वातावरण

आयोजनाको निर्माण चरणमा हुने नकारात्मक प्रभावहरू यस प्रकार छन्:

- जीवजन्तुहरूको गैरकानूनी रूपमा चोरी शिकारी
- वन्यजन्तु तथा तिनका बासस्थानमा असर
- गैरकानूनी रूपमा वन पैदावरको संकलन तथा व्यापार
- वन क्षेत्रको अतिक्रमण
- ३६ वटा रुख ५५ वटा लाश्रा जम्मा ९१ वटा रुख तथा १७७ वटा विरुवा काटिने

५.२.३. सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण

आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा हुन सक्ने नकारात्मक प्रभावहरू यस प्रकार छन्:

- पहुँच सडक तथा मजदुरको आवागमनको कारण वन्यजन्तु तथा तिनको बासस्थानमा पर्ने सक्ने असर ।
- भौतिक संरचनामा पर्ने असर
- शहरीकरण तथा जनसंख्या वृद्धिद्वारा पर्ने असर
- लैङ्गिक भेदभाव तथा यौन शोषण
- बालश्रम/शोषण
- श्रमिक र स्थानीय बिच विवाद तथा झै- झगडा
- खेल दर्शक बिच विवाद तथा झै-झगडा
- शान्ती सुरक्षामा खलल
- स्थानीय धार्मिक तथा साँस्कृतिक मूल्य-मान्यतामा पर्ने असर
- बस्तुगत मूल्यमा अभिवृद्धि
- स्थानीय सडक संरचनामा असर
- सामूदायिक संरचनामा पर्ने असर
- स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा चाप
- बसाई सराई, पुनर्वास तथा पुनस्थापन सम्बन्धि सवालहरू
- शहरीकरण तथा जनसंख्या अभिवृद्धिका असर
- सामूदायिक स्वास्थ्य तथा सुरक्षामा असर आदी ।

६. वैकल्पिक विश्लेषण

आयोजनाका लागि प्रस्ताव गरिएको करिब ७० प्रतिशत भूभाग वोट वृक्ष बिहिन खाली चौरको रुपमा रहेको र सविकमा पनि खेल मैदानको रुपमा प्रयोग हुदै आएको अवस्था रहेको र उक्त साविक खेल मैदानलाई स्तर उन्नतीगरी एवं प्रदेश स्तरीय आधुनिक सुविधा सम्पन्न रंगशालाको रुपमा विकास गर्ने योजनाको वैकल्पिक विश्लेषण अनुसार प्रस्तावित योजना नै राम्रो विकल्प ठहरिएको छ । प्रस्तावको अन्य विकल्पहरूको विश्लेषण जस्तै योजना, नक्शा, प्रविधि, सञ्चालन प्रक्रियाहरू, वातावरणीय व्यवस्थापन, जोखिम स्वीकार्यता, क्षमता, सामाजिक हिसावले स्थानीय समुदायको खेलकुद तर्फको लागार र प्रतिवद्धता एवं राजनितिक दृष्टिकोण बाट पनि सो क्षेत्रमा रहेका सबै दलहरूमा आवद्ध ब्यक्तित्वजनहरूको सहयोग र वातावरणीय दृष्टिकोणले पनि कम भन्दा कम वोट वृक्षहरूको क्षतिमा प्रदेशकै गौरवको रुपमा लिईएको प्रस्तावित योजनालाई कार्यान्वयनमा लैजानु सबैभन्दा उत्तम विकल्प ठहरियो ।

७. वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू

७.१. भौतिक वातावरण

निर्माण चरण

- वायू तथा ध्वनि प्रदूषणको असर कम गर्न निर्माण स्थललाई पूर्ण रुपले घेर्ने ।
- धुलोको समस्या हुन नदिन पर्याप्त मात्रामा पानी छर्कने व्यवस्था मिलाउने ।

- उत्खनन् गरिएको माटोलाई आयोजना क्षेत्र भित्रकै उचित स्थानमा राख्ने र केहि समय पछि आयोजनाको विभिन्न क्षेत्रमा पूर्ण भरण वा खाल्डा खुल्डी पुर्नको लागि प्रयोग गर्ने ।
- पेशागत काम गर्ने व्यक्तिहरुको स्वास्थ्यमा पर्ने असर कम गर्न उपयुक्त व्यक्तिगत सुरक्षाका उपकरणहरु जस्तै: मास्क, चश्मा, हेलमेट आदिको प्रयोग गर्ने । विमाको व्यवस्था गर्ने ।
- रात्री कालिन ध्वनी प्रदुषणहुने कार्यहरु नगर्ने र आयोजना क्षेत्र भित्र सूचाङ्कित गर्ने चिन्ह तथा संकेतहरुको प्रयोग गर्ने ।
- आयोजना क्षेत्र भित्र तथा वरिपरि ठोस तथा तरल पदार्थको उचित व्यवस्था गर्ने ।
- भूमिगत पानीको स्थिरता रहोस भन्ने हेतुले अत्याधिक मात्रामा पानीको दोहन नगर्ने ।
- भूमिगत पानीको भरणका निम्ति प्रस्ताव क्षेत्र सँगै जोडिएको जितेश्वरी सामुदायिक वन क्षेत्र भित्र खुल्ला जमिन, मध्यवर्ती क्षेत्रमा वर्षादको पानी संकलनको लागि पोखरीहरुको निर्माण एवं व्यवस्थापन गर्ने ।
- उर्जा खपत कम गर्न छुट्टै ट्रान्सफरमर तथा उर्जा खपत कम गर्ने उपकरण तथा प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।
- प्राकृतिक क्षति, मानविय क्षति तथा दुर्घटना हुन नदिन सतर्कता तथा आपत्कालिन तत्परता सम्बन्धी योजना तयार गर्ने ।
- निर्माण चरणमा फोहोर-मैला बढि उत्पादन हुने भएकाले यसको उचित व्यवस्थापनका लागि कुहिने सडने, नकुहिने प्लास्टिक जन्य, शिसाका टुक्राहरु र फलाम तथा अन्य कवाडीहरु छुट्टा छुट्टै संकलन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- निर्माण चरणमा सवारी चाप र गतिविधि बढ्ने हुनाले सवारी साधनको व्यवस्थापन तथा नियमको पालना अनिवार्य रुपमा गर्नु पर्ने ।
- प्रदूषित पानीलाई सिधा नजिकैको सुख्खा खोला (भालुखोला) मा वा जहाँ तहीं निर्वहन नगर्ने, प्रशोधन गरेर मात्र निर्वहन गर्ने ।

सञ्चालन चरण

- आयोजना क्षेत्रभित्र तथा वरिपरी हरित क्षेत्रको विकास तथा प्रबद्र्धन गर्ने ।
- रंगशालाको पहुँच मार्गमा चल्ने सवारी साधनहरुको निम्ती ट्राफिक नियमको कडाईका साथ लागु गर्ने, पहुँच मार्ग वरीपरी ट्राफिक सांकेतिक सूचना तथा चिन्ह प्रयोग गर्ने साथै सवारी साधनबाट निस्कने धुँवालाई सरकारी मापदण्ड अनुसार जाँच तथा नियन्त्रण गर्ने ब्यवस्था मिलाउने ।
- निर्माण भएका सबै पुर्वाधारहरुको उचित व्यवस्थापन गर्ने जस्तै फोहोर पानी संकलन सञ्जाल, ढल सन्जाल, फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र आदि ।
- वायूको गुणस्तर मापन गर्ने, प्रदूषणले राष्ट्रिय मापदण्ड पालना गर्ने ।
- ध्वनिको गुणस्तर मापन गर्ने, प्रदूषणले राष्ट्रिय मापदण्ड पालना गर्ने ।
- फोहोर-मैलाको उचित व्यवस्थापनका निम्ती फोहोर मैला व्यवस्थापन इकाई तथा प्रणाली स्थापना गर्ने ।
- फोहोर पानीलाई प्रशोधन गरि राष्ट्रिय मापदण्ड पालना गरेर मात्र निष्कासन गर्ने।

- भूमिगत पानीको श्रोतमा कमि आउन नदिन वर्षातको पानी संकलन गर्ने साथ-साथै चुरे क्षेत्रको विभिन्न स्थानमा पोखरीहरु निर्माण गर्ने । यसरी संकलित पानी चराचुरुङ्गीले खाने एवं वन जंगलमा हुने आगलागी नियन्त्रणमा समेत प्रयोग गर्न सकिने ।
- बुटवल शहर देखि रंगशाला सम्मको यातायात व्यवस्थापनका निम्ती स्तरीय सडक, फुटपाथ, पार्किङ्ग क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने साथै मुख्य सडकमा नियामक, चेतावनी, निर्देशन, जानकारी तथा अतिरिक्त जानकारी दिने खालका संकेत चिन्ह राख्नु पर्ने ।
- भूमिगत पानीको अत्याधिक खपत रोक भूमिगत श्रोतको विस्तृत अध्ययन गरी जडान गरीएको पम्पिङ्ग सेट बाट मात्र पानी निकाल्ने, यसरी निकालिएको पानीको गुणस्तर मापन गर्नुपर्ने । चाहिएको खण्डमा पानी प्रशोधन केन्द्रको पनि स्थापना गर्नु पर्ने ।
- फोहोर पानी प्रशोधन पश्चातको पानी पुनः प्रयोगमा ल्याउने जस्तै बोटबिरुवामा दिन, उपकरणहरु चिस्याउन आदि ।

७.२. जैविक वातावरण

निर्माण चरण

- आयोजना स्थलको जैविक वातावरणमा ह्रास आउन नदिन र नकारात्मक प्रभावको न्यूनिकरण गर्न आयोजना स्थलमा काटिने रुख बिरुवाहरुको प्रस्तावक निकायले वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ बमोजिम क्षतिपूर्ति वापत आफ्नै लागतमा १:१० अनुपातमा ९१० वटा बिरुवाको वृक्षारोपण तथा ५ वर्ष सम्म संरक्षण गरि बिरुवा हुर्काउने र उक्त वृक्षारोपण क्षेत्र डिभिजन वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गर्ने ।
- वृक्षारोपणका निम्ती स्थानीय प्रजातीका बहुउपयोगी बोट बिरुवाहरुलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने ।
- स्थानीय बासिन्दा तथा कामदारहरु माझ वन्यजन्तु तथा बोट बिरुवा संरक्षण सम्बन्धि चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने ।
- चोरी शिकारी तथा गैह्र कानुनी रुपमा वन पैदावारको संकलन तथा वन्यजन्तु सिकारमा प्रतिबन्ध गरिनु पर्ने ।
- जैविक वातावरणमा ह्रास आउन नदिन आयोजनाको चरणबद्ध रुपमा आयोजना निर्माण गर्नुपर्ने ।

सञ्चालन चरण

- प्रस्तावकले वृक्षारोपण गरिएको बिरुवाको ५ वर्ष सम्म संरक्षणको जिम्मेवारी वहन गर्नुपर्ने हुन्छ । सो जिम्मेवारी आफुले वहन गर्न नसकेमा वृक्षारोपण गरी पाँच वर्षसम्म स्याहार सम्भार र संरक्षण गर्न लाग्ने नर्मस अनुसारको लागत सम्बन्धित मन्त्रालय, डिभिजन वन कार्यालयमा उपलब्ध गराउनु पर्ने हुन्छ र डिभिजन वन कार्यालयले सो अनुसार वृक्षारोपण तथा संरक्षण कार्य गर्ने छ ।
- प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र नजिक बाट बग्ने भालुखोलाले गर्न सक्ने कटान नियन्त्रणको लागी बायो ईन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गरी बाढी तथा भेल नियन्त्रण गर्नु पर्ने । पहुँच मार्गको किनारामा वर्षभरी हरियो रहने, फूल फूलने, धुलो सोस्ने, ध्वनि नियन्त्रक, छाँया प्रदान गर्ने बोट-बिरुवालाई प्राथमिकता साथ वृक्षारोपण गर्नुपर्ने ।

- रंगशालामा हुने लगातारको हुटिङले वन्यजन्तुलाई असर नपरोस भनी सम्भव भए सम्मका उपायहरूको आवलम्बन गर्ने र गर्न लगाउने ।
- वन्यजन्तु तथा वनस्पतिलाई हानी नोक्सानी गर्न नपाइने व्यवस्था लागु गर्नुपर्ने ।
- अवैध रुपमा चोरी शिकारी रोक स्थानीय बासिन्दालाई सचेतनामुलक कार्यक्रम र प्रोत्साहन गर्नुपर्ने ।

७.३. सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण

निर्माण चरण

- रोजगारीको लागि स्थानीय बासिन्दालाई उनीहरूको सीप तथा दक्षताका आधारमा प्राथमिकता दिनु पर्ने । यसले आयोजना प्रति स्थानीयहरूको अपनत्व बढाउँदछ ।
- आयोजना क्षेत्रलाई पूर्ण रुपमा घेरावार लगाउनु पर्दछ साथै निर्माण क्षेत्रमा सुरक्षा गार्डहरू तैनाथ गरिनु पर्ने ।
- कामदारहरूको नियमित रुपमा स्वास्थ्य परिक्षण गरिनु पर्दछ जसले गर्दा COVID-19 लगायत अन्य सरुवा रोग तथा महामारीहरूको फैलावट लाई समयमै नियन्त्रण गर्न सकियोस ।
- कामदारहरूको सुरक्षाका नीम्ति खतरनाक सामग्री तथा रसायन तत्वहरू प्रयोगमा प्रतिबन्ध लगाउने अथवा सतर्कताका सबै तौर तरिकाहरूको अबलम्बन गर्ने ।
- निर्माण स्थलको वरिपरि सरसफाईमा विशेष ध्यान दिने ।
- स्थानीय बासिन्दा, आदिवासी तथा निमुखा जनता र कामदारहरू केन्द्रित गरी वर्षमा कम्तिमा २ पटक स्वास्थ्य शिक्षा अभियान सञ्चालन गरिनु पर्ने ।
- कामदारको सुरक्षा र कामदारको कारण हुन सक्ने असरहरूका बारेमा ठेकेदार कम्पनीले पालना गर्नु पर्ने शर्तहरू ठेक्का सम्झौता पत्रमा समावेश गर्ने । खासगरी निर्माण क्षेत्र भित्र कामदारको क्याम्पमा हुनुपर्ने, जथाभावि आवत जावत गर्न नपाइने र सामाजिक वातावरणमा खलल हुन नपाउने व्यवस्था गर्नु पर्ने ।
- आयोजना निर्माणमा प्रयोग हुने कामदारमा लैङ्गिक विभेद गर्न नपाइने र वालश्रम निषेध गरिनु पर्ने ।
- स्थानीय सांस्कृतिक, धार्मिक तथा पुरातात्विक महत्वका बस्तुहरूको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिने ।
- प्रस्तावक निकायले स्थानीय गुनासोहरूको व्यवस्थापन गर्न गुनासो व्यवस्थापनको संयन्त्र खडा गर्ने ।

सञ्चालन चरण

- आयोजना क्षेत्र वरिपरी जनसंख्या धेरै वृद्धि हुन नदिन र भौतिक सुविधा प्रयोगमा हुने अधिक चाप घटाउन आयोजनाको संचाल चरणमा स्थानीय बासिन्दाको दक्षताका आधारमा रोजगारीमा प्रथमिकता दिने ।
- दुर्घटना तथा वायू प्रदुषण कम गर्न यातायातको उचित व्यवस्थापन गरिनु पर्ने तथा नियम पालना गरिनु पर्ने ।
- रंगशाला क्षेत्रभित्र तथा वरिपरि सरसफाईमा विशेष ध्यान दिने ।

- रंगशाला निर्माणमा खटिने कामदारहरूमा लैंगिक भेदभाव बाल तथा यौन शोषण हुन नदिन उचित नियम कानूनको व्यवस्था गरी पालना गर्ने गराउने ।
- आयोजना संचालन चरणमा पनि स्थानीय गुनासोहरूको व्यवस्थापन गर्न गुनासो व्यवस्थापन संयन्त्र इकाईलाई निरन्तरता दिने ।
- रंगशाला निर्माणमा खटिने कामदारहरूको पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षाको सुनिश्चितता को साथै उनीहरूलाई आवश्यक तालिम तथा समय समयमा छोटो प्रशिक्षण प्रदान गर्नुपर्ने ।

८. वातावरणीय व्यवस्थापन योजना

यस वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको प्रमुख उद्देश्य प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा पर्ने सक्ने नकारात्मक वातावरणीय प्रभावहरूको न्यूनीकरणका उपायहरूको अबलम्बन गर्नु हो । आयोजना निर्माणको क्रममा वातावरण सुरक्षाका उपायहरूको निरूपण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्न वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको जरुरी पर्दछ । आयोजनाको प्रस्तावकले आयोजना क्षेत्र तथा वरिपरि बसोवास गर्ने बासिन्दाहरूको सुरक्षा गर्ने प्रतिवद्धता र सुनिश्चितता दुबैलाई दर्साउँछ । प्रस्तावित उजिरसिंह जबई रंगशालाको वातावरणीय व्यवस्थापन योजना यस वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ जुन आयोजना निर्माण तथा संचालन चरणमा क्रमबद्ध रूपमा कार्यान्वयन हुनेछ ।

आयोजनाको कारण स्थानीय स्तरका भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने जाने नकारात्मक असरहरूलाई हटाउने वा न्यूनीकरण गर्ने मुख्य जिम्मेवारी प्रस्तावकको आफ्नै भएतापनि यसको सुनिश्चितताका लागि आयोजना क्षेत्रसंग सम्बन्धित उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, उपमहानगरपालिका १३ नं. वडा कार्यालय, गैह्र सरकारी संघ-संस्था, बुटवल उपमहानगरपालिका, सरोकारवाला निकाय तथा जनसमुदाय, सुपरभाइजर इन्जिनियर तथा आयोजनाका ठेकेदार कम्पनी आदिसंग नियमित र कार्यमुलक समन्वय अत्यन्त जरुरी छ । यसको लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदनमा आयोजनाको वातावरणीय व्यवस्थापनको रूपरेखा प्रस्ताव गरीएको छ । आयोजनाको प्रभावकारी तथा अनवरत निर्माणको क्रममा वातावरणीय व्यवस्थापन प्रणालीको अक्षरस पालना वा अबलम्बन गर्नु सम्बन्धित सबैको कर्तव्य हुनेछ र यसको लागि बुटवल उपमहानगरपालिका नगरकार्यपालिकाको कार्यालयले बुटवलको मुख्य भुमिका रहनेछ ।

९. वातावरणीय अनुगमन

यस आयोजनाको निर्माण चरणमा आयोजना निरीक्षण गर्ने सुपरभाइजिङ्ग इन्जिनियरहरूका साथ-साथै आयोजनाको वातावरणीय र सामाजिक इकाई हेर्ने विज्ञलाई वातावरणीय अनुगमनको जिम्मेवारी दिन आवश्यक छ भने आयोजना सञ्चालनको क्रममा आयोजना भित्र स्थापित एकिकृत वातावरणीय व्यवस्थापन प्रणाली अन्तर्गत छुट्टै एउटा आयोजना व्यवस्थापन एवं अनुगमन समिति गठन गरी आवद्ध सदस्यहरूलाई नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी तोकिनु आवश्यक छ ।

तैपनि, प्राविधिक मापन जस्तै- वायु गुणस्तर मापन, पानीको गुणस्तर मापन तथा ध्वनि मापन यस वातावरणीय व्यवस्थापन प्रणालीको क्षेत्राधिकार/दक्षतामा नपर्ने हुँदा यसका लागि दक्ष परामर्शदाताहरूको सहयोग लिनु बुद्धीमानी हुनेछ । वातावरणीय अनुगमन तथा मापनका लागि वार्षिक ने. रु.

१,५०,०००.०० र दक्ष जनशक्ति परिचालनको लागि ने.रु. २,९०,०००.०० लाग्ने अनुमान सहितको योजना प्रतिवेदनमा प्रस्ताव गरीएको छ ।

१०. वातावरणीय परीक्षण

वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ को अधिनमा रही वन तथा वातावरण मन्त्रालयले आयोजना सञ्चालनको २ वर्ष पछि वातावरणीय लेखा परीक्षण प्रतिवेदन तयार गर्नेछ । यस प्रतिवेदनको मुख्य उद्देश्य आयोजना बन्नुपूर्वको वातावरणीय अवस्थिति, अनुमानित वातावरणीय प्रभाव तथा प्रस्तावित न्यूनीकरणका उपायहरूको कार्यान्वयन तथा आयोजनाका गतिविधिद्वारा अप्रत्यासित प्रभावहरू देखापरे वा नपरेको एकिन गर्नु हो । यस वातावरणीय परीक्षणका निम्ति ने. रु. २,१३,८९१.०० छुट्याइएको छ । यसरी समग्र रूपमा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन गर्न (प्रशासनिक तथा व्यवस्थापन लागत, वार्षिक अनुगमन लागत तथा वातावरणीय परीक्षण लागत समेत जोडी) कुल अनुमानित लागत रु. ९२,२३,७३३.०० छुट्याइएको छ ।

११. निष्कर्ष तथा सुझावहरू

यस वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनले प्रस्तावित उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण एवं कार्यान्वयन गर्दा पर्नजाने सम्भावित वातावरणीय प्रभावको आकलन गरेको छ । प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयन गर्दा सिमित रूपमा भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा असर पर्ने देखिएता पनि यस आयोजनाको सञ्चालनले वरिपरिका बस्ती तथा सिङ्गो लुम्बिनी प्रदेशलाई फाइदा पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ । यस बाहेक आयोजना कार्यान्वयनबाट आर्थिक फाइदा हुनुको साथ-साथै निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा स्थानीयलाई रोजगारी, स्थानीयको प्राविधिक क्षमता, सीप र दक्षता बढाउने अवसर तथा प्रदेश स्तरमा एउटा सुबिधा सम्पन्न रंगशाला निर्माणले प्रदेश सरकारले खेलकुदको माध्यमबाट अपेक्षा गरेको उपलब्धी हासिल गर्न मद्दत पुग्ने छ । स्थानीय स्तरमा आर्थिक गतिविधिहरूमा वृद्धि हुनेछ र समग्रमा नगरपालिकाको राजश्व संकलनमा वृद्धि हुन जाने र त्यसले समग्र नगरको विकासमा टेवा पुग्नेछ । साथै, प्रस्तावित आयोजनाको निर्माणले स्थानीय भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा त्यस्तो कुनै पनि नकारात्मक असर सिर्जना गर्दैन जसको समाधानको सम्भावना कम रहेको छ । तसर्थ, वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गर्नका निम्ति निर्माण तथा सञ्चालन चरणको लागि उपयुक्त उपायहरू सुझाइएको छ । सुझाइएका वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरूको अवलम्बन गरिएमा भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा हुने असरहरू निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा कम हुनेछन् । प्रस्तावित आयोजना निर्माणको लागि योग्य देखिन्छ । सुझाइएका न्यूनीकरणका उपायहरू र वातावरणीय व्यवस्थापन योजना ठेकेदार कम्पनीले पनि अपनाएमा वातावरणीय असरहरू कम हुनेछन् । यस प्रतिवेदनमा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तथा वातावरणीय लेखा परीक्षणको पनि विस्तृत रूपमा व्याख्या गरिएको छ । तसर्थ, प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण तथा सञ्चालन उल्लेखित न्यूनीकरण उपायहरू अवलम्बन तथा कार्यान्वयन गर्ने गरी स्वीकृत गर्न सुझाइएको छ ।

प्रतिवेदनमा प्रयोग गरीएका छोटकरी शब्द

आर.सी. सी.	रड सीमेन्ट र कन्क्रीट
एल.पी.जी.	तरलीकृत पेट्रोलियम ग्यास
जी. आइ. एस.	भौगोलिक सुचना प्रणाली
डि. पि. आर.	विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन
पी.एम.	पार्टिकुलेट म्याटर
बि. ओ.डी.	वायोलोजिकल अक्सिजन डिमाण्ड
बु.उ. म. न. पा.	बुटवल उप-महानगरपालिका
वा . सा.व्य.यो.	वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन योजना
वा.व्य.यो.	वातावरणीय व्यवस्थापन योजना
सा.ई.टी.स.	संकटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियमन तथा नियन्त्रण सम्बन्धि अन्तराष्ट्रिय महासन्धि
सि. ओ.डी.	रासायनिक प्रतिक्रियाको लागि अक्सिजन डिमाण्ड

विषय सूची

प्रतिवेदनको कार्यकारी सारांश	ii
प्रतिवेदनमा प्रयोग गरीएका छोटकरी शब्द	xv
परिच्छेद: १. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिको वा संस्थाको नाम र ठेगाना वढिमा	1
१.१ प्रस्तावको पूरा नाम ठेगाना ईमेल र फोन नं सहितः	1
१.५ अध्ययनको सिमाः	2
परिच्छेद: २. प्रस्तावको परिचयः	3
२.१ प्रस्तावको भूमिका /पृष्ठभूमीः	3
२.२ प्रस्तावको विवरणः	4
२.२.१ आयोजनाको अवस्थिति	4
२.२.२ पहुँच	8
२.२.३ प्रस्तावका संरचनागत अवयव	8
२.२.४ निर्माण अघि, निर्माणको क्रममा तथा संचालन चरणका क्रियाकलाप	12
२.२.५. आयोजनाका लागि आवश्यक निर्माण सामाग्री	16
२.२.६. प्रयोग हुने उर्जा तथा इन्धन आपूर्ति (श्रोत खपत हुने परिमाण):	16
२.२.७. आवश्यक जनशक्ति	16
२.३ निर्माण योजना तथा प्रविधिः	22
२.४ प्रस्तावको उद्देश्यः	23
परिच्छेद: ३ वातावरणीय प्रभाव प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधिः	24
३.१ सन्दर्भ सामाग्री पुनरावलोकनः	24
३.२ सूचना प्रकाशनः	24
३.३ स्थलगत अध्ययनः	25
३.४ छलफल तथा परामर्शः	27
३.५ वातावरणीय सवालको पहिचान तथा प्राथमिकीकरणः	27
३.६ प्रतिवेदन तयारीः	28
परिच्छेद: ४ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सँग सम्बन्धीत नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, मापदण्ड एवं राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय सन्धि, सम्झौताहरूको समिक्षा	29

४.१ संविधान	29
४.२ रणनीति र कार्ययोजना	29
४.३ प्रस्तावसँग सम्बन्धित रणनीतिहरु	29
४.४ प्रस्तावसँग सम्बन्धित ऐन	30
४.५ प्रस्तावसँग सम्बन्धित नियमावली	32
४.६ प्रस्तावसँग सम्बन्धित निर्देशिका मापदण्ड र कार्यविधि	33
४.७ प्रस्तावसँग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय सन्धि सम्झौता	36
परिच्छेद: ५ विद्यमान वातावरणीय अवस्था:	38
५.१ भौतिक वातावरण:	38
५.२ जैविक वातावरण	41
५.३ सामाजिक आर्थिक र साँस्कृतिक वातावरण	50
परिच्छेद: ६ प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण	57
६.१ आयोजना कार्यान्वयनका लागि वैकल्पिक विश्लेषण	57
६.२ निर्माण दृष्टिकोण र ढाँचा	57
६.३ आयोजना क्षेत्र	57
६.४ सञ्चालन विधि	57
६.४ समय तालिका	57
६.५ कच्चा पदार्थहरु (श्रोतहरु) को प्रयोग गर्ने	57
६.६ विकल्प नभएको अवस्था	58
परिच्छेद: ७ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय	61
७.१ भौतिक वातावरणमा पर्ने प्रभाव	61
७.२ जैविक वातावरणमा पर्ने प्रभाव	64
७.३ सामाजिक आर्थिक र साँस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव	66
परिच्छेद: ८ अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपाय	71
८.१ अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्ने उपायहरु	71
८.२ वातावरणीय प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरु	72

परिच्छेद: ९. वातावरणीय प्रभावको अनुगमन	117
९.१ अनुगमनका प्रकार:	117
९.२ वातावरणीय अनुगमनका सूचक (Indicators):	117
९.३ अनुगमनको विधि:	120
९.४ अनुगमनको लागि समय तालिका:	122
९.५ अनुगमन गर्ने निकाय:	124
९.६ अनुगमनको लागि अनुमानित रकम (Monitoring Cost):	124
परिच्छेद: १० वातावरणीय परिक्षण	129
१०.१ वातावरणीय परिक्षण:	129
१०.२ वातावरणीय परीक्षणमा संलग्न हुने पक्षहरु	130
१०.३ वातावरणीय परीक्षणको प्रकार	130
१०.४ वातावरणीय परीक्षणको ढाँचा	131
१०.५ वातावरणीय परीक्षणको लागत:	131
परिच्छेद: ११ निष्कर्ष तथा प्रतिबद्धता:	132
११.१ अध्ययनको निष्कर्ष	132
११.२ प्रतिबद्धता	134
परिच्छेद १२ सन्दर्भ सामाग्री	135
अनुसूची	137
अनुसूची -१	137
अनुसूची-२	138
अनुसूची -३	142
अनुसूची -४	149
अनुसूची-५	151

चित्रसूची

चित्र नः 1 बुटवल उप-महानगरपालिकाको भौगोलिक दृश्य	5
चित्र नः 2 बुटवल उप-महानगरपालिकामा रंगशालाको अवस्थिति ।	5
चित्र नः 3 जबईचौर स्थित साविक खेलकुद मैदान र वरीपरीको बसोबास क्षेत्र ।	6
चित्र नः 4 नेपालको नक्शामा प्रस्तावित क्षेत्रको अवस्थिति	7
चित्र नः 5 रंगशाला निर्माणको लागि प्रयोग हुने वन क्षेत्र.....	18
चित्र नः 6 जनजाति लक्षित समूह छलफलको क्रममा खिचिएको तस्विर.....	27
चित्र नः 7 बुटवल उपमहानगरपालिकाको वार्षिक औषत वर्षा	40
चित्र नः 8 बुटवल उपमहानगरपालिकाको न्यूनतम अधिकतम तथा औषत तापक्रम	41
चित्र नः 9 वातावरणीय अनुगमनको संगठनात्मक संरचना.....	124

तालिकाको सूची

तालिका नं 1	आयोजनाको जानकारी.....	8
तालिका नं 2	आयोजना प्रभावित क्षेत्र.....	12
तालिका नं 3	सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहको संक्षिप्त विवरण.....	19
तालिका नं 4	रंगशाला निर्माण तालिका.....	20
तालिका नं 5	सार्वजनिक सुनुवाईको सूचना टाँस गर्न पत्राचार गरीएका निकायहरु.....	24
तालिका नं 6	आयोजनाको लागि आवश्यक भूभाग.....	38
तालिका नं 7	बुटवल उपमहानगरपालिकाको वार्षिक औषत वर्षा.....	39
तालिका नं 8	बुटवल उपमहामगरपालिकाको न्यूनतम, अधिकतम तथा औषत तापक्रम.....	40
तालिका नं 9	आयोजना क्षेत्रको वन सम्पदाको सूची.....	42
तालिका नं 10	वनस्पतिको सूची.....	42
तालिका नं 11	रुखको संख्या सहित काठको परिमाणको विवरण.....	44
तालिका नं 12	आयोजना क्षेत्रमा पाईने गैर काष्ठ वनस्पतिहरु.....	44
तालिका नं 13	आयोजना क्षेत्रमा पाईने संरक्षित वोटविरुवाहरु.....	45
तालिका नं 14	जंगली स्तनधारी प्राणीहरु.....	46
तालिका नं 15	आयोजना वरपर पाइने चराहरुको विवरण.....	47
तालिका नं 16	आयोजना वरपर पाइने सरीसृपहरुको सरीसृपको विवरण.....	49
तालिका नं 17	आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिकाको जनसंख्या.....	51
तालिका नं 18	आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिकाको जातीय संरचना.....	51
तालिका नं 19	आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिकाका घरको प्रकृतिको आधारमा घरधुरीहरु.....	52
तालिका नं 20	आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिका १३ नं वडाको घरको प्रकृतिको आधारमा घरधुरीहरु.....	52
तालिका नं 21	आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिकाको खाना पकाउने इन्धन प्रयोगको आधारमा घरधुरीहरु.....	53
तालिका नं 22	आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं १३ को खाना पकाउने इन्धनहरु.....	53
तालिका नं 23	आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिकाको (उज्यालो) विजुलीको श्रोतको आधारमा घरधुरीहरु.....	53
तालिका नं 24	आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिका १३ नं वडाको (उज्यालो) विजुलीको श्रोतको आधारमा घरधुरीहरु.....	54

तालिका नं 25 आयोजनाबाट प्रभावित रुपन्देही जिल्लाको खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरधुरीहरू.....	54
तालिका नं 26 आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं १३ को खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरधुरीहरू.....	54
तालिका नं 27 आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिकाको शिक्षाको स्थिति विवरण.....	55
तालिका नं 28 आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उप महानगरपालिका वडा नम्बर १३ को शिक्षाको स्थिति विवरण.....	55
तालिका नं 29 आयोजना क्षेत्रमा अवस्थित विद्यालयहरू	56
तालिका नं 30 विकल्पहरूको वातावरणीय तुलनात्मक प्रभावहरूको विश्लेषण	58
तालिका नं 31 आयोजनाको लागि आवश्यक जग्गा.....	64
तालिका नं 32 आयोजना क्षेत्रका कुल रुख संख्या विवरण	65
तालिका नं 33 रंगशाला निर्माण स्थलका रुख विरुवा हटाइने वायोमास तथा कार्बन सञ्चिती परिमाण	65
तालिका नं 34 वातावरणीय प्रभावका तह निर्धारण र न्यूनीकरणका उपाय	81
तालिका नं 35 अनुकूल प्रभाव अधिकतम तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनतम गर्ने उपायको कार्यान्वयन तथा लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी.....	113
तालिका नं 36 अनुगमनका लागि प्रयोग गरिने सूचकहरू	118
तालिका नं 37 अनुगमनको विवरण तथा समय तालिका	122
तालिका नं 38 अनुगमन सम्बन्धी विवरणको म्याट्रीक्स.....	125
तालिका नं 39 वातावरण परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा	131

परिच्छेद: १. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्तिको वा संस्थाको नाम र ठेगाना वढिमा

१.१ प्रस्तावको पूरा नाम ठेगाना ईमेल र फोन नं सहित:

आयोजनाको प्रस्तावक र परामर्शदाताको नाम र ठेगाना निम्नानुसार रहेको छ:

क. प्रस्तावकको नाम र ठेगाना:

बुटवल उप-महानगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, बुटवल रुपन्देही ।

ईमेल: info@butwalmun.gov.np

फोन नं: ०७१-५४०११२÷०७१-५४००३५÷०७१-५४००३३

१.२ परामर्शदाताको पूरा नाम ठेगाना

ग्रीन नेपाल कन्सलटेन्सी प्रा.लि. धापाखेल, ललितपुर नेपाल ।

फोन: ९८४७८९६६४९÷९८५२८२०६९७

ईमेल: np Yadav7@gmail.com / yadavkp57@gmail.com

१.३ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको औचित्य:

राज्य सञ्चालनको स्वरूप संघिय प्रणाली हुने भनी संविधानमा प्रष्ट किटान गरी नेपाललाई ७ वटा प्रदेशमा विभाजन गरे पश्चात, सबै प्रदेशका राजधानीहरू तोकिए र संघीय संरचनाहरू पनि क्रमशः खडा गरीयो र वर्तमान अवस्थामा सबै प्रदेशहरूले आ-आफ्नो प्रदेशको आवश्यकता, संभावना र जनताको ईच्छा एवं चाहना अनुसार योजना तयार गर्ने, बजेट विनियोजन गर्ने र स्वीकृत योजनाहरू लाई कार्यान्वयनमा लैजाने अभ्यासको सुरुवात गरेका छन् ।

यस सन्दर्भमा लुम्बिनी प्रदेश सरकारले बुटवल उपमहानगरपालिका अन्तर्गत वडा नं. १३ जबईचौर, जुन बिगत लामो समयदेखि एउटा सामान्य खेलकुद मैदानको रूपमा प्रयोगमा रहेको थियो, लाई बिस्तार एवं स्तरोन्नति गरी लुम्बिनी प्रदेश स्तरीय एउटा सुविधा सम्पन्न रंगशाला निर्माण गरी प्रदेश स्तरमा खेलकुदको विकास गर्ने, खेलकुदको माध्यमबाट स्वस्थ, सुशंगठित र अनुशासित युवाशक्ति तयार गर्ने लक्ष्यका साथ निर्माणको कार्यलाई अगाडी बढाउने निर्णय भए मुताविक बुटवल उप-महानगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय बुटवलको तर्फबाट नगरको वडा नं. १३ मा पर्ने जबई चौरमा प्रदेश स्तरीय एउटा सुविधा सम्पन्न रंगशाला निर्माण गर्ने उद्देश्यले रंगशाला निर्माणको प्रस्तावलाई विधिवत रूपमा अगाडी बढाईएको हो । आयोजनाको नाम उजिर सिंह जबई रंगशाला निर्माण रहेको छ र यस आयोजनाको मुख्य उद्देश्य प्रदेश स्तरमा एउटा सुविधा सम्पन्न रंगशाला निर्माण गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याउनु र प्रदेश स्तरमा स्वस्थ, निरोगी र अनुशासित युवशक्ति तयार गर्नु हो ।

वातावरण संरक्षण ऐन २०७७ को दफा ३१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी लुम्बिनी प्रदेश सरकारले तर्जुमा गरेको वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ र सोही नियमावलीको नियम ३ मा उल्लेख भए बमोजिम ऐनको दफा ३ को उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि प्रस्तावकले अनुसूची ३ अन्तर्गत उल्लेखित प्रस्तावहरूको हकमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रष्ट कानूनी ब्यबस्था रहेको र उक्त अनुसूची

३ को (ड) आवास भवन तथा वस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र अन्तर्गत क्र. सं. (२) मा उल्लेखित २००० वा सो भन्दा बढी जना एकै पटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमाहल, थिएटर, सामुदायिक भवन, रंगशाला, कन्सर्टहल, स्पोर्ट्स कम्प्लेक्स आदी निर्माण गर्दा त्यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने कानूनी ब्यवस्था रहेको साथै प्रस्तावक द्वारा प्रस्ताव गरीएको उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण योजनाको DPR अनुसार न्यूनतम ५००० देखि अधिकतम १५००० जना मानिसहरुले सुविधाजनक रुपमा खेल अवलोकन गर्न सक्ने क्षमताको रंगशाला निर्माण गर्ने र कुनै पनि प्राकृतिक प्रकोप वा भवितव्य आईपरेको अवस्थामा ५ मिनेट भित्र रंगशाला बाट सबै दर्शकहरु निगमन हुन सक्ने गरी आधुनिक सुबिधा सम्पन्न रंगशाला निर्माण गर्ने योजना रहेको हुँदा यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक परेको हो ।

१.४ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको उद्देश्य:

वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य प्रस्तावित श्री उजिर सिंह जबई रंगशाला निर्माणबाट यस क्षेत्रमा पर्ने वा पर्नसक्ने वातावरणीय प्रभावहरुको मूल्याङ्कन गरि वातावरण अनुकूल र दिगो बनाइनु हो ।

यस बाहेक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको अन्य उद्देश्यहरु यस प्रकार छन् ।

- क. प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक र साँस्कृतिक वातावरणको वस्तुगत अवस्थाको तथ्याङ्कहरुको संकलन गर्ने,
- ख. प्रस्तावित आयोजना कार्यान्वयनबाट आयोजना क्षेत्रको भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक र साँस्कृतिक वातावरणमा पर्ने प्रभाव पत्ता लगाउने, आँकलन गर्ने तथा मूल्याङ्कन गर्ने,
- ग. सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरी तथा नकारात्मक प्रभावको न्यूनिकरण गर्न ब्यहारीक र स्थान विशिष्ट उपायहरु पहिल्याइ कार्यान्वयन गर्ने,
- घ. वातावरण ब्यवस्थापन कार्य योजना र अनुगमन योजना तथा वातावरणीय अनुगमन योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ,
- ङ. प्रस्तावित रंगशाला निर्माणको योजना चक्रमा वातावरणीय ब्यवस्थाको एकिकृत गर्ने
- च. प्रस्तावित आयोजना बारे निर्णयकर्तालाई वातावरणीय अवधारणा अनुरूप कार्यान्वयन गर्न हुने या नहुने र कार्यान्वयन गर्न के कस्ता प्रकृया अपनाउनु पर्छ भन्ने जस्ता कुराको जानकारी उपलब्ध गराउने ।
- छ. प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्रको वातावरणीय सम्बेदनशीलता सम्बन्धि सवालहरु पहिचान गर्नु ।

१.५ अध्ययनको सिमा:

यस वातावरणीय अध्ययन प्रस्तावित रंगशाला निर्माण प्रयोजनकोलागि तयार गरीएको हो । यसमा संकलन गरीएका तथ्याङ्कहरु सानो क्षेत्रबाट संकलन गरीएकोले अन्य प्रयोजनको लागि उपयुक्त नहुन पनि सक्दछ तथा प्रयोग भएका तथ्याङ्कहरुका आधारमा जेनेरलाइजेसन गर्न मिल्दैन ।

परिच्छेद: २. प्रस्तावको परिचय:

२.१ प्रस्तावको भूमिका /पृष्ठभूमी:

नेपालको कुल भू-भागलाई प्रशासनिक हिसाबले हाल ७७ जिल्ला र ७ प्रदेशमा विभाजन गरिएको छ । लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत रुपन्देही सहित जम्मा १२ जिल्लाहरू पर्दछन् । देशका प्रमुख लोकमार्गहरू मध्ये पूर्व-पश्चिम लोकमार्ग र पोखरा-सुनौली सिद्धार्थ लोकमार्गको संगम स्थलको रूपमा रहेको लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गत पर्ने बुटवल, एउटा ब्यापारीक एवं औद्योगिक नगरको रूपमा विकसित भैरहेको छ । यो शहरको पूर्वमा देवदह नगरपालिका, पश्चिममा सैनामैना नगरपालिका, उत्तरमा पाल्पा जिल्लाको तिनाउ गाँउपालिका र दक्षिणमा तिलोत्तमा नगरपालिका र सुदोधन गाँउपालिका रहेका छन् ।

रुपन्देही जिल्लामा पर्ने, देशकै करिब-करिब मध्यभागमा अवस्थित बुटवल शहरमा प्रदेश स्तरीय सुबिधा संपन्न रंगशालाको आवश्यकता खेलाडी, खेलप्रेमी सबैले बिगत देखि नै महशुस गर्दै आईरहेको बिषय थियो । यसै सन्दर्भमा बुटवल उप-महानगरपालिका अन्तर्गत रंगशाला निर्माण गर्नको लागि उपयुक्त स्थानको पहिचान गर्ने क्रममा नगरको वडा नम्बर १३ स्थित सार्वजनिक रूपमा रहेको जबई चौर क्षेत्रलाई स्थानीय खेल प्रेमी अगुवा महानुभावहरू, भूपु सैनिक एवं युवाहरूको सक्रियतामा तत्कालिन अवस्थामा अतिक्रमण हुनबाट जोगाईएको क्षेत्र रहेको र यस क्षेत्रलाई बिगत लामो समयदेखि स्थानीय समुदायले खेल मैदान र बिहान बेलुकाको समयमा हिड-डुल तथा ब्यायाम गर्ने स्थलको रूपमा प्रयोग गरीदै आएको क्षेत्र हो । पछिल्लो समय स्थानीय समुदाय मध्येबाट खेलमैदानको संरक्षण र खेलकुद ब्यबस्थापनको लागि भूपु सैनिक जबई स्पोर्ट्स क्लब गठन गरीएको र यहि क्लबको पहलमा खेलकुदका बिभिन्न गतिविधिहरू संचालनको अतिरिक्त खेलकुद सम्बन्धी केही साना-तिना पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरूको समेत थालनी गरीएको देखिन्छ ।

बुटवल उप-महानगरपालिकाले यस स्थानमा लुम्बिनी प्रदेश स्तरीय एउटा सुबिधा सम्पन्न रंगशाला निर्माणको लक्ष्य राखि DPR समेत तयारगरी प्रकृया अगाडी बढाएको सन्दर्भमा प्रस्तावको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने कानूनी ब्यबस्था बमोजिम यो अध्ययन प्रतिवेदन तयार पारीएको हो ।

२.१ प्रस्तावको परिचय:

प्रस्तावको नामाकरण ऐतिहासिक तथ्य एवं नेपालीको गौरव गाथासंग जोडीएको छ । १८१६ AD मा तत्कालिन ब्रिटेन ईष्टइण्डिया कम्पनीका फौज लडाई लड्दै बुटवल नजिकै तिनाउ नदीको पश्चिमतर्फ आईपुग्यो । उजिरसिंह थापाको कमाण्डमा रहेको नेपाली फौजले उनीहरूसंग लडाई लड्यो । ईष्टइण्डिया कम्पनीका फौजहरू नेपाली फौज संग टिक्र सकेनन् र नेपाली फौजले उनीहरू माथि बिजय हासिल गऱ्यो । नेपाली फौजले गरेको यो बीरतापूर्ण लडाई द्वारा हासिल जीत संगै बुटवल स्थित तिनाउ नदीको पश्चिमतर्फ पर्ने यस स्थानलाई पछि जीतगढी किल्लाको रूपमा नामाङ्करण गरीयो ।

यसरी कुशलतापूर्वक नेपाली फौजको नेतृत्वगरी ब्रिटेन ईष्टइण्डिया कम्पनीका फौजमाथि बिजय प्राप्त गर्न सफल भएको ऐतिहासिक घटनाको गौरव-गाथा सदा स्मरण गर्न सकियोस र यस ऐतिहासिक तथ्यलाई चिरकाल सम्म जीवन्त राखि प्रेरणा लिन सकियोस भन्ने ध्येयले तत्कालिन बीर नेपाली फौजका कमाण्डर उजिर सिंह थापा र रंगशाला प्रस्तावित क्षेत्रको नाम जबईचौर रहेको हुनाले रंगशालाको नाम उजिर सिंह जबई रंगशालाको रूपमा नामाङ्करण गर्न उचित हुने बिषयमा सबै सरोकारवालाहरू सहमत भएको हुनाले यस रंगशालाको नाम उजिरसिंह जबई रंगशाला राख्ने गरी प्रस्ताव गरीएको हो । बुटवल उप-

महानगरपालिका वडा नम्बर १३ स्थित जबई चौरमा निर्माण गर्न प्रस्ताव गरीएको उजिर सिंह जबई रंगशालाको पूर्वमा भालुखोला जबईटोल, पश्चिममा जितेश्वरी सामुदायिक वनको क्षेत्र एवं वन नर्सरी, उत्तरमा सालघारी खानेपानी टङ्की र / जितेश्वरी सामुदायिक वन क्षेत्र, दक्षिणमा भालुखोला र सालघारी टोल पर्दछन् ।

२.२ प्रस्तावको विवरणः

प्रस्तावित आयोजनाले खासगरी यूवा वर्गमा खेलकुद सम्बन्धी व्यावसायिक सीप र दक्षता अभिवृद्धि गर्न मद्दत पुग्ने अपेक्षा गरीएको छ । खेलकुद विकासको सन्दर्भमा स्थानीय सरकारद्वारा प्रदान गरिने यूवा लक्षित कार्यक्रम मध्ये यसलाई एउटा प्रमुख कार्यक्रमको रूपमा लिईएको छ । खेलकुदले अनुशासित एवं सामाजिक उत्तरदायित्व वहन गर्न सक्ने सक्षम युवा जमात तयार गर्न मद्दत पुग्ने आशा पनि गरीएको छ । यो रंगशाला विशेषतः राष्ट्रिय एवं प्रदेश स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता, प्रशिक्षण एवं अभ्यास खेलहरू सञ्चालनको लागि प्रयोग हुनेछ, तर प्रदेश स्तरमा गर्नु पर्ने ठूला तथा मझौला किसिमका सभा समारोहको आयेजना गर्नको लागि पनि यस रंगशालाको प्रयोग गरीने सोच प्रस्तावक निकायको रहेको छ । रंगशालाको स्वामित्व र ब्यबस्थापकिय जिम्मेवारी पनि बुटवल उप-महानगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय बुटवलले बहन गर्नेछ ।

DPR अनुसार उजिरसिंह जबई रंगशाला कम्प्लेक्स अन्तर्गत उपलब्ध हुने सेवा र निर्माण हुने मुख्य-मुख्य संरचनाहरू यस प्रकार रहनेछन्ः

- फुटबल मैदान, वास्केट बल, टेनिस, पौडी पोखरी आदी संरचनाहरू
- न्यूनतम ५००० देखि अधिकतम १५००० सिट क्षमताको दर्शकदीर्घा/मण्डप (प्याभिलियन)
- खजाघर (क्याफ्टेरीया)
- आगमन र निर्गमन मार्ग
- कार्यालय भवन
- अभ्यास कक्ष
- टिकटघर
- भि. आई. पी. एवं विशिष्ट कक्ष
- सुरक्षा कक्ष
- पाकिङ्ग क्षेत्र
- आगलागी नियन्त्रण एवं आकस्मिक कक्ष आदी ।

२.२.१ आयोजनाको अवस्थिति

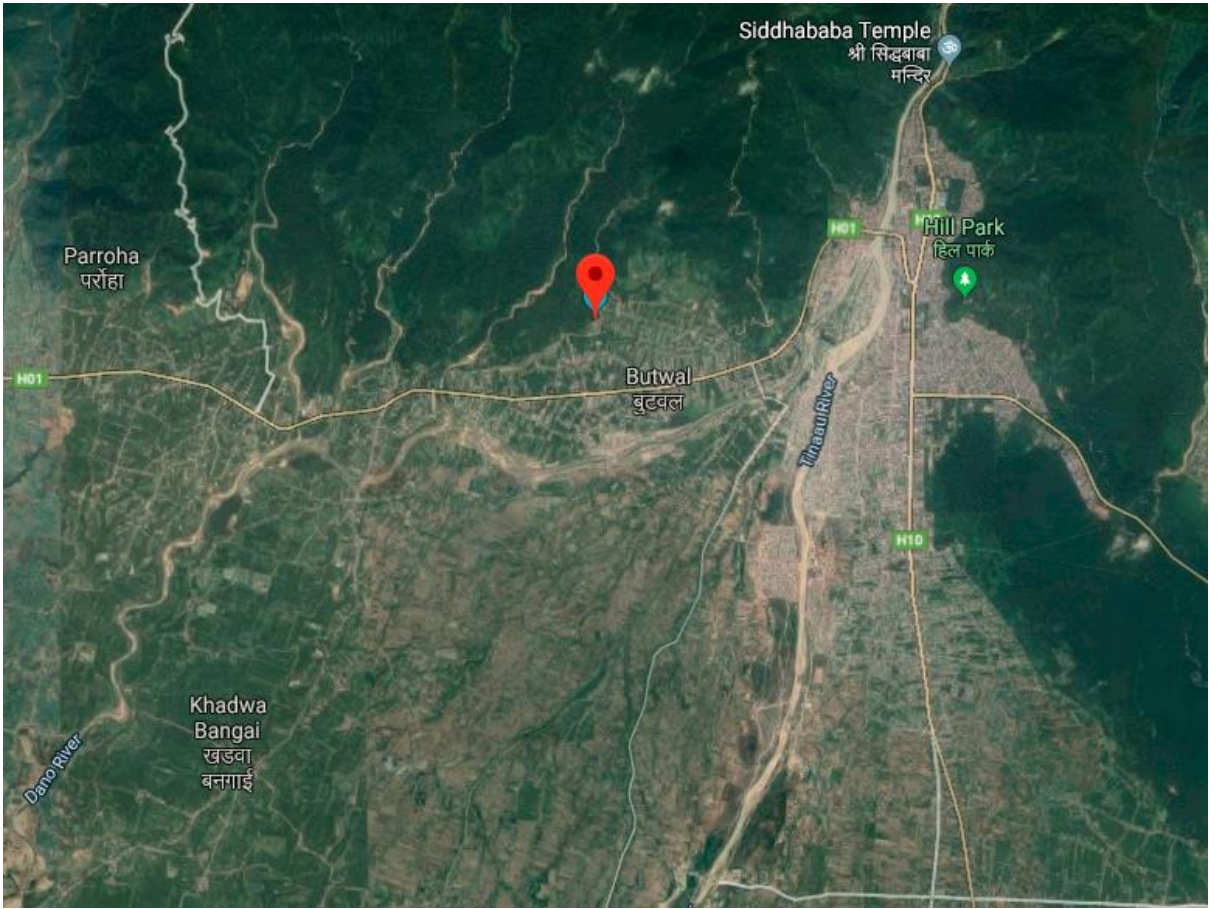
प्रस्तावित क्षेत्र (जबईचौर) बुटवल उप-महानगरपालिकाको वडा नम्बर १३ मा पर्दछ । बुटवलको मुख्य बजार केन्द्र देखि प्रस्तावित क्षेत्र करीब ५ कि. मि. पश्चिम तर्फ पूर्व-पश्चिम लोकमार्ग देखि करीब १ कि. मि. उत्तर तर्फको चुरे श्रृंखलाको काखमा रहेको छ । समुन्द्र सतह देखि प्रस्ताव क्षेत्रको सरदर उचाई करीब १५२ मि. रहेको छ भने गौतम बुद्ध अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल भैरहवा बाट करिव ३० कि.मि.को दुरीमा पर्दछ । प्रस्तावित क्षेत्र उत्तरी अक्षांशः २७°४१'३७.९" र पूर्वी देशान्तरः ८३°२५'२६.३" रहेको छ ।

प्रस्तावित क्षेत्रको उत्तर र उत्तर पश्चिम तर्फ जितेश्वरी सामुदायिक वन र एउटा बौद्ध गुम्बा रहेको छ भने पूर्व र दक्षिण तर्फ चुरेपहाड बाट सुरु भई बहने र वर्षभरी अधिकांस समय सुख्खा रहने भालु खोलाको नामले चिनिने खहरे खोलाको साथै बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं. १२ र १३ अन्तर्गत पर्ने सालघारी, बदेल्पोखरी, जबईचौर, भर्सेली, बयरघारी, बोहोरा कोलोनी, कलुवा, नयाँगाँउ र तामनगर

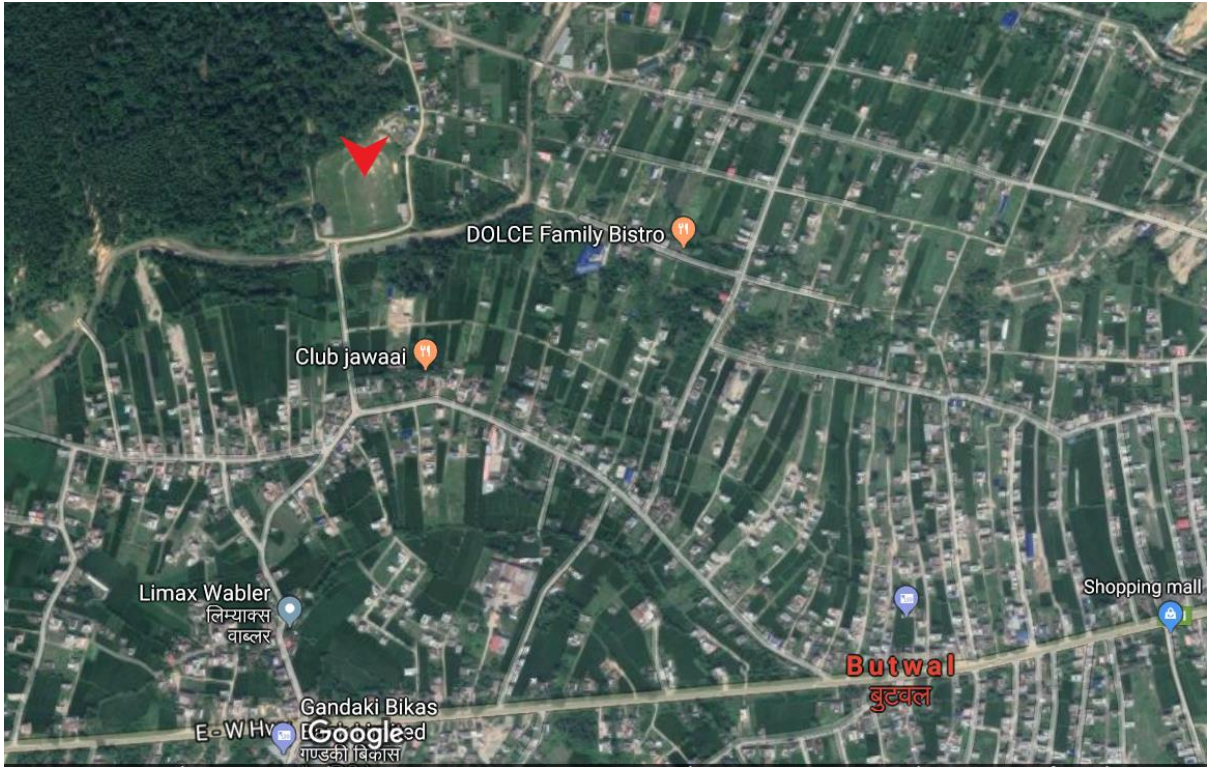
आदी बस्तीहरू पर्दछन् । यस क्षेत्रमा मुख्यतया गुरुङ्ग, मगर, बाहमण, क्षेत्री, दलित, चौधरी एवं आदीवासी थारु समुदाय सहित विभिन्न जात-जातिका कूल ८,३७२ घरधुरीहरूको बसोबास छ । प्रस्तावित क्षेत्र देखि पश्चिम तर्फ पनि सामुदायिक वन र कृषि योग्य उर्बर भूमी पर्दछ भने उत्तर तर्फ एउटा बौद्धगुम्बा र उत्तर पश्चिम क्षेत्रमा खानेपानी बितरणको लागि निर्माण गरिएको पानी टाँड्की रहेको छ ।

खासगरीकन यो क्षेत्र तत्कालिन अवस्थामा स्थानीय खेल प्रेमी अगुवा महानुभावहरू, भूपु सैनिक एवं स्थानीय युवाहरूको सक्रियतामा अतिक्रमण हुनबाट जोगाईएको र पछिल्लो समय स्थानीय युवाहरूले खेलकुद मैदानको रूपमा प्रयोग गर्दै आईरहेको क्षेत्र हो । यो खेल मैदानलाई बर्तमानमा भूपु सैनिक स्पोर्ट्स क्लवले ब्यबस्थापन गर्दै आईरहेको छ । प्रस्तावित क्षेत्रमा बाह्रै महिना पुग्न सकिने पहुँचमार्ग रहेको छ । प्रस्ताव क्षेत्रको अवस्थिति देखिने नक्शा एवं फोटो तल चित्र नं -१, २ र ३ मा दिईएको छ ।

चित्र नः 1 बुटवल उप-महानगरपालिकाको भौगोलिक दृश्य

चित्र नः 2 बुटवल उप-महानगरपालिकामा रंगशालाको अवस्थिति ।

चित्र नः 3 जबईचौर स्थित साविक खेलकुद मैदान र वरीपरीको बसोबास क्षेत्र ।

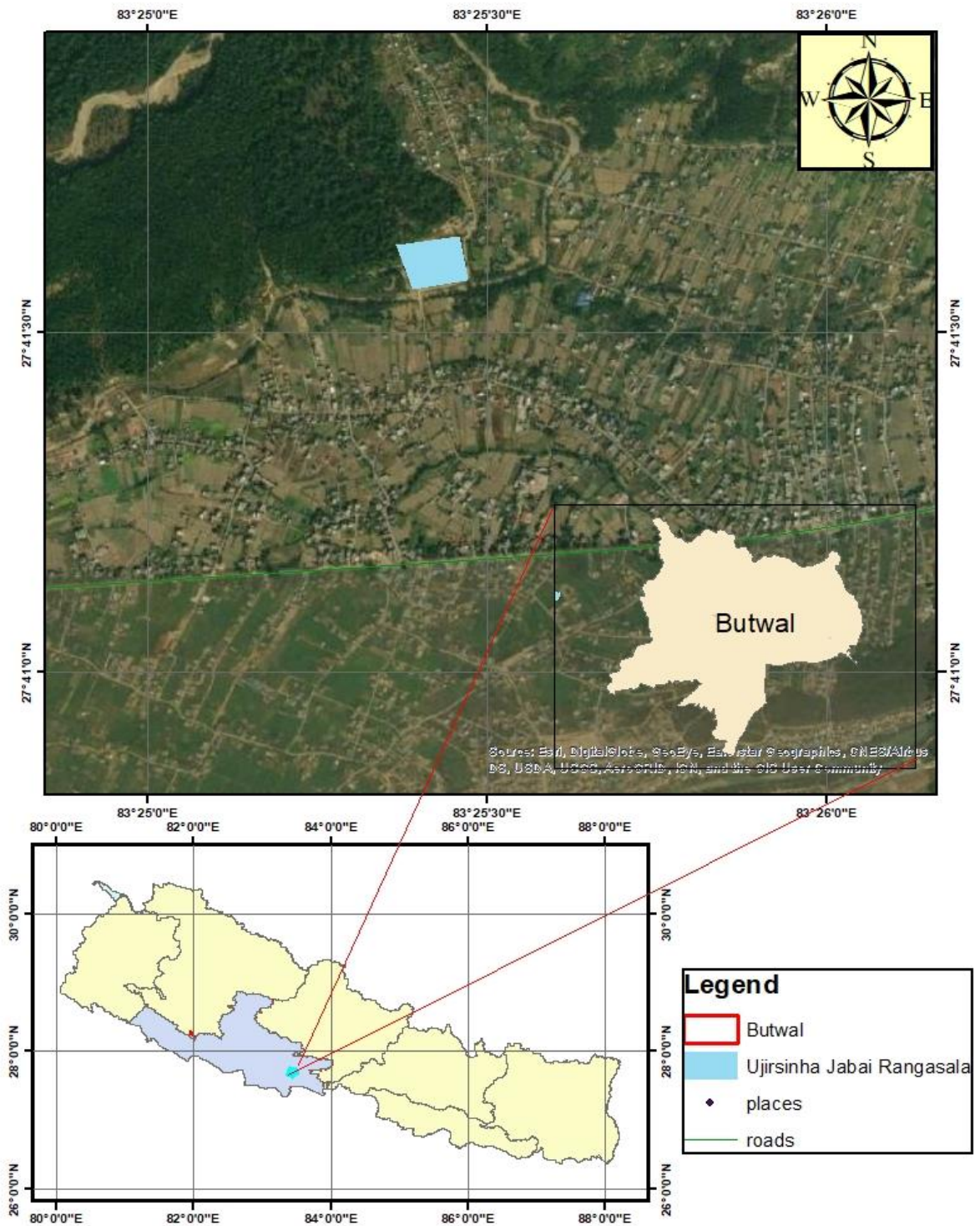

अध्ययनको क्रममा खिचिएका प्रस्तावीत उजीरसिंह जबई रंगशाला निर्माण स्थल देखिने गुगल तस्वीरहरु

उजीरसिंह जबई रंगशाला निर्माणको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन

चित्र नः 4 नेपालको नक्शामा प्रस्तावित क्षेत्रको अवस्थिति

Ujirsinha Jabai Rangasala

२.२.२ पहुँच

प्रस्तावित उजिरसिं जबई रंगशाला निर्माण क्षेत्र जबईचौरको नामले चिनिन्छ र यो बुटवल उप-महानगरपालिका वडा नम्बर १३ मा पर्दछ । भौगोलिक दृष्टिकोणले प्रस्तावित क्षेत्र चुरे पहाड श्रृंखलाको काखैमा अवस्थित समथर भावर क्षेत्र हो । यस स्थानमा वर्षको बाह्रै महिना पुग्न सकिने पहुँच मार्ग रहेको छ, तर पूर्व-पश्चिम लोकमार्ग देखि उत्तरतर्फ जबईचौर सम्मको ८२५ मि. सडक कालोपत्रे छैन । सडक सागुरो र कच्ची भएको हुनाले स्तर उन्नती आवश्यक छ ।

२.२.३ प्रस्तावका संरचनागत अवयव

तालिका नं १ आयोजनाको जानकारी

आयोजनाको विवरण	
आयोजनाको नाम	उजीर सिंह जबई रंगशाला निर्माण
भौगोलिक अवस्थिति	
आयोजना सञ्चालन हुने प्रदेश	लुम्बिनी प्रदेश
आयोजना सञ्चालन हुने जिल्ला	रूपन्देही
आयोजना सञ्चालन हुने स्थानीय तह	बुटवल उप महानगरपालिका
स्थान	वडा नं १३, बेलवास, जबईचौर
आयोजना सञ्चालन हुने क्षेत्रको भौगोलिक जानाबारी (जि पि एस कोअर्डिनेट)	उत्तरी अक्षांश २७°४१'३७.९" N पूर्वी देशान्तर ८३°२५'२६.३" E
आयोजनाले प्रभाव पार्ने स्थानीय तह	बुटवल उप महानगरपालिका
मुख्य वस्तीहरू	सालघारी टोल, बुद्ध टोल, बदेलपोखरी, जबई टोल, भर्सेली, बयरघारी, बोहोरा कोलोनी, कलुवा, नयाँगाँउ, अमर पथ बेलवास, मिलन, भैरव, एवं जनकल्याण टोल, र तामनगर आदी बस्तीहरू पर्दछन् ।
भौगोलिक अवस्था	समथर भू - भाग ।
मौषमको अवस्था	अधिकतम र न्यूनतम तापमान क्रमशः ४५° र ७° सेल्सियस छ ।
माटोको प्रकार	
आयोजना स्थलको उचाई समुन्द्र सतहवाट	समुन्द्र सतह देखि प्रस्ताव क्षेत्रको सरदर उचाई करीब १५२ मि. रहेको छ । प्रस्तावित क्षेत्र

	उत्तरी अक्षांश: २७°४१'३७.९" र पूर्वी देशान्तर: ८३°२५'२६.३" रहेको छ ।
सामाजिक आर्थिक विशेषता	
उपमहानरपालिकाको कूल जनसंख्या	बिक्रम सम्वत् २०६८ को गणना अनुसार नगरको कूल जनसङ्ख्या १३८७४२ रहेको छ ।
प्रमुख पेशा	अधिकांश मानिसहरूको पेशा कृषि हो भने करीव १० देखि १५ प्रतिशत मानिसहरू व्यापार, ब्यवसाय, यातायात मजदुर एवं विभिन्न निजि संघ संस्था तथा सरकारी सेवा/क्षेत्रमा संलग्न रहेका छन् ।
प्रमुख जाति	यस क्षेत्रमा मुख्य तथा गुरुङ्ग, मगर, बाह्रमण, क्षेत्री, दलित, चौधरी एवं आदीवासी थारु समुदाय सहित विभिन्न जात-जातिहरूको बसोबास छ ।
प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल	बौद्ध गुम्बा एवं अन्य मन्दिरहरूमा प्रत्येक समुदायहरूले आ-आफ्नो कूलपूजाको लागि निर्माण गरिएका वाहेक अन्य कुनै पनि मठ मन्दिर छैनन् ।
रंगशालाका अवयवहरू	
आयोजनाका अभयवहरू	फुटबल मैदान, वास्केट बल, टेनिस कोर्ट, पौडी पोखरी आदी छुट्टा छुट्टै संरचनाहरू, न्यूनतम ५ हजार देखि अधिकतम १५ हजार सिट क्षमताको parapet (मण्डप)/दर्शकदिर्घा, खाजाघर, छुट्टा छुट्टै आगमन (Entry) र निगमन (Exit) मार्ग, रंगशाला भवन, कार्यालय भवन, अभ्यास कक्ष, टिकट घर, भि. आई. पी. एवं विशिष्ट कक्ष, सुरक्षा कक्ष, चार पाङ्ग्रे ठूला तथा साना गाडीहरूको लागि छुट्टा छुट्टै पाकिङ्ग स्थल, आगलागी नियन्त्रण एवं आकस्मिक सेवा कक्ष आदी ।
रंगशालाका विभिन्न अभयवहरूको बिस्तृत विवरण	
ठ. रंगशालाको मुख्य एवं विशिष्ट (भि.आई पि.कक्ष) कक्ष प्रवेश द्वार	४.७ वर्ग मी.
ड. साना चारपाङ्ग्रे सवारी पार्किङ्ग क्षेत्र ।	१३२३.४२ वर्ग मी.

ढ. ठूला चारपाँडग्रे सवारी पार्किङ्ग (बस) क्षेत्र ।	८७३.७६ वर्ग मी.
ण. रनिङ ट्रयाक सहितको फुटबल ग्राउण्ड	१०७७८ वर्ग मी.
त. फुटबल Pavilion तथा (मण्डप) दर्शकदिर्घा ।	४८५० वर्ग मी.
थ. टिकट घर	१३.५२ वर्ग मी
द. कबर्डहल	२८५०.०० वर्ग मी.
ध. कार्यालय भवन	९६.६० वर्ग मी.
न. खाजा घर	१३११.५३ वर्ग मी.
न. पार्क तथा एक्कटिक सेन्टर	३८७४.६० वर्ग मी.
प. रंगशालाको चारैतर्फ पर्खाल	५६७.५७ वर्ग मी.
	(श्रोत DPR रिपोर्ट उजिरसिं रंगशाला)
जग्गाको विवरण	
इन्जीनियरीङ डिजाईन अनुसार उजिरसिंह जबई रंगशालाले ओगट्ने जमिनको कुल क्षेत्रफल	आधुनिक सुविधा सम्मपन्न उजिर सिंह जबई रंगशालाको लागि इन्जीनियरीङ डिजाईन अनुसार करीब ३ हेक्टर अर्थात ३० हजार बर्ग मि. क्षेत्रफल आवश्यक पर्दछ ।
रंगशालाले ओगट्ने जमिनको किसिम र भू-स्वामित्वः	आयोजनाको लागी प्रस्ताव गरीएको जमिन नापी कार्यालय बुटवलले मिति २०७७/०९/२१ च.नं. २९९ को बुटवल उपमहानगरपालिका १३ नं. वडा कार्यालयलाई लेखेको पत्र अनुसार बु.उ.म.न.पा. वडा नं. १३ स्थित सालघारी जबई मैदान (जुन उजिर सिंह जबई रंगशालाको लागि प्रस्ताव गरिएको क्षेत्र छ) साविक गा.बि.स. सिमलार वडा नं. २ “घ” र २ “च” को नक्सालाई आधार मानी हेर्दा उक्त जग्गा साविकको जङ्गल पर्ने जानकारीका लागि अनुरोध छ भनी प्रष्ट पारिदिएको हुनाले उक्त जग्गाको भू-स्वामित्व नेपाल सरकारमा नै रहेको छ ।
DPR अनुसार बगैंचा, आन्तरिक पैदल बाटो, परिदृश्य तथा हरीयालीको लागी छुट्टाईएको खुल्ला क्षेत्रः	संरचनाले ओगटेको कूल क्षेत्रको करीब ५०% क्षेत्रफल बगैंचा, आन्तरिक पैदल बाटो, परिदृश्य तथा हरीयालीको लागी छुट्टाईएकोछ ।
रंगशालामा चाहिने अति आवश्यक बस्तु तथा सेवा (Utilities) प्रवाहको सञ्जाल विवरण	

<p>पानी र पानीको आपूर्ति ब्यबस्था</p>	<p>पानीको अनुमानित परीमाण र आपूर्ति प्रणाली:</p> <p>पानीको अनुमानित परीमाण र आपूर्ति प्रणाली:</p> <ul style="list-style-type: none"> • निर्माण चरणमा अनुमानित माग १५ हजार-२० हजार लिटर प्रति दिन । • सञ्चालन चरण अथवा खेल/प्रतियोगिता/कार्यक्रम आयोजना हुँदाको समयमा अनुमानित माग १० हजार देखि १५ हजार लिटर प्रति दिन । <p>स्रोतहरू:</p> <ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय मूल मुहानको संरक्षण र ब्यबस्थापनबाट • वर्षातको पानी संकलन गर्नको लागि जलासय तथा पोखरीहरूको निर्माण • खानेपानी कार्यालयबाट आपूर्ति • निजी ट्याङ्करद्वारा पानी ढुवानी
<p>आगलागी प्रतिरोधात्मक प्रणाली र यसको नियन्त्रण सम्बन्धी ब्यवस्था ।</p>	<p>खेलकुद मैदानको चारै कुनाहरूमा आगलागीको सूचना दिने यन्त्र, धुवाँ पत्ता लगाउने यन्त्र जडीत रंगशाला । Fire extinguisher (पानी, ग्याँस वा फोम छर्कने आगो निभाउने यन्त्रको प्रयोग) अग्नी नियन्त्रक औजार तथा उपकरणहरूको ब्यवस्था, एवं थप सहयोगको लागि बुटवल उपमहानगरपालिका, सैनामैना नगरपालिकाको बारुण यन्त्रको प्रयोगको सुनिश्चितता एवं सुरक्षा निकाय संगको समन्वय ।</p>
<p>विद्युतिय आपूर्ति र यसको सञ्जाल /प्रणाली ।</p>	<p>छुट्टै ट्रान्सफर्मर द्वारा ३०० के.भि.ए. को ३ फेज लाइन द्वारा बिद्युत शक्ति अपूर्ति गरिने छ ।</p>
<p>पार्किङ्ग ब्यबस्थापन प्रणाली</p>	<ul style="list-style-type: none"> • हलुका चार पाङ्गे सवारी र • वसको दोहोरो पार्किङ्ग । • मोटरसाइकल/स्कुटर पार्किङ्ग । • भि .पी .आई . एवं सुरक्षा अधिकारीहरूको हलुका चार पाङ्गे सवारी पार्किङ्ग ।
<p>आयोजनाको कुल लागत रु</p>	<p>ने.रु.३४ करोड ८६ लाख ६२ हजार २ सय ५३ रुपैयाँ र पैसा ८२/१०० मात्र ।</p>
<p>कार्यान्वयन अवधि</p>	<p>निर्माण कम्पनी संग सम्झौता भएको मितिले ३० (तिस) महिना भित्र निर्माण सम्पन्न गर्ने ।</p>

स्रोत: आयोजना विवरण प्रतिवेदन र बुटवल उपमहानगरपालिकाद्वारा प्रकाशित पार्श्वचित्र

२.२.४ निर्माण अघि, निर्माणको क्रममा तथा संचालन चरणका क्रियाकलाप

२.२.४.१ निर्माण अघि:

क. प्रभाव क्षेत्र निर्धारण

बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं १३ अन्तर्गत पर्ने टोल तथा वस्तीहरूलाई आयोजनाले प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने क्षेत्रको रूपमा लिइएको छ। आयोजना प्रभाव क्षेत्रलाई प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र र अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रको रूपमा वर्गीकृत गरिएको छ।

- प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र:

यस क्षेत्र अन्तर्गत रंगशाला निर्माण संग सम्बन्धित सम्पूर्ण गतिविधिहरू पर्दछन्। यस क्षेत्रको भौतिक, रासायनिक, जैविक साथै सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा पर्ने प्रभावको वारेमा विस्तृत रूपमा अध्ययन गरिएको छ। प्रस्थावित रंगशालाको वरिपरीका क्षेत्र तथा अस्थाइ संरचनाहरू जस्तै कामदार शिविर, निर्माण सामाग्री थुपार्ने क्षेत्र फोहोर वा बिग्रन व्यवस्थापन क्षेत्र आदि क्षेत्रहरूलाई प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र अन्तर्गत समावेश गरिएको छ।

- अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र:

यस क्षेत्रमा भौतिक, रासायनिक र जैविक वातावरणमा पर्ने प्रभावहरू प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्रमा भन्दा कम पर्न जानेछ, तथापि श्रमिकहरूको चापले गर्दा आयोजना क्षेत्रको सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा असर पर्न जाने हुँदा प्रस्ताव क्षेत्रको करीव ५०० मीटर वरिपरि तथा प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्रवाहेकका क्षेत्र तर प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्र सँगै जोडिएर रहेको टोल वस्तीहरूलाई लिइएको छ।

- समग्र प्रभाव क्षेत्र:

यस क्षेत्र अन्तर्गत रंगशाला निर्माण हुने बुटवल उपमहानगर पालिकाको वडा नं १३ पर्दछ। आयोजना प्रभावित क्षेत्रलाई तल तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका नं २ आयोजना प्रभावित क्षेत्र

प्रभाव	प्रभावित क्षेत्र	कैफियत
प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र	प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्र बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं. १३ अन्तर्गत पर्ने सालघारी टोल, बुद्ध टोल, बदेल्पोखरी, जबई टोल, मिलन टोल, आदी बस्तीहरू पर्दछन्।	रंगशालाको वरिपरि तथा अस्थाई संरचना निर्माण क्षेत्र जस्तै कामदार शिविर, निर्माण सामाग्री थुपार्ने क्षेत्र, फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्र लाई पनि प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रको रूपमा लिएकोछ।
अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र	अप्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्र बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं. १२ र १३ अन्तर्गत पर्ने भर्सेली,	

	बोहोरा कोलोनी, कलुवा, नयाँगाँउ, वेलवास, भैरव, एवं जनकल्याण टोल, अमर पथ टोल, संगम टोल, ५ नम्बर सालघारी र तामनगर आदी बस्तीहरु पर्दछन्	
समग्र प्रभाव क्षेत्र	समग्र प्रभाव क्षेत्र बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं. १२ र १३ अन्तर्गत पर्ने शालघारी, बदेलपोखरी, जबईचौर, भर्सेली, बयरघारी, बोहोरा कोलोनी, कलुवा, नयाँगाँउ र तामनगर आदी बस्तीहरु पर्दछन् ।	आयोजनाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र र अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रलाई लिईएकोछ ।

ख. सर्भेक्षण, डिजाईनको मापदण्ड तथा विस्तृत योजना डिजाइन र स्वीकृति:

प्रस्तावित रंगशालाको सर्भेक्षण तथा विस्तृत योजना डिजाइन र स्वीकृती सम्बन्धी कार्य पूरा भई सकैको हुँदा नियमानुसार निर्माण कार्य लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गतका सामाजिक विकास मन्त्रालय एवं भौतिक विकास मन्त्रालय सँगको सहकार्य एवं प्रस्तावक निकायको अगुवाइमा सम्पन्न गरिनेछ । रंगशालाको डिजाइनको मापदण्ड र भौगोलिक विशेषताहरु निम्नानुसार छन्

ग. जग्गाको भू स्वामित्व निर्धारण एवं सम्बन्धीत निकायलाई हक हस्तान्तरण गरि लिने:

यस अन्तर्गत प्रस्तावित आयोजनाको लागि आवश्यक पर्ने वन क्षेत्रको जग्गा प्राप्तिको लागि नियमानुसार अधिग्रहणको प्रक्रियालाई सम्पन्न गर्नु हो । प्रस्तावक निकायले यस विधि मार्फत आयोजनाको लागी आवश्यक जग्गा अधिग्रहण गर्न मार्गदर्शन गर्दछ । प्रस्तावकले प्रस्तावित योजनाको लागि अधिग्रहण गरिएको जग्गाको लागि प्रदान गर्न जग्गा प्राप्ति ऐन, २०३४ बमोजिम निर्धारण हुनेछ । साविक जबईचौर खेल मैदानको रुपमा प्रयोग भैरहेको रुख वा बोट विरवा रुख वा बोट विरवा विहिन वन क्षेत्र (उजिर जबई चौर खेल मैदानले ओगटेको क्षेत्र) र रुखहरु भएको वन क्षेत्र गरि कुल ३ हे वन क्षेत्रको भु स्वामित्व नेपाल सरकारमा रहेकोछ । यसरी जीतेश्वरी सामुदायिक वनको रुपमा वन समुहलाई हस्तान्तरण भएको तर भुस्वामित्व नेपाल सरकारमै रहेको रंगशालाई आवश्यक पर्ने वन क्षेत्र प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा वन क्षेत्रको जग्गा अन्य प्रयोजनको लागि उपलब्ध गराउने कार्यविधि, २०६३ तथा राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने सम्बन्धी कार्यविधि २०७४ अनुसार प्रकृया पुरा गरी हक हस्तान्तरण गरी लिन आवस्क छ ।

जग्गा खाली गर्ने:

प्रस्तावित रंगशाला क्षेत्रमा रहेका विभिन्न प्रजातिका ३६ वटा रुखहरू एवं ५५ वटा पोथ्रा पोथ्री तथा विरुवाहरूलाई प्रक्रिया पुरा गरि हटाउने व्यवस्था प्रस्तावक निकायको तर्फबाट हुनेछ । नेपाल सरकारबाट नियमानुसार वन क्षेत्रको जग्गा प्राप्त गरी हक हस्तांतरण भै सकेपछि डिभिजन वन कार्यालय भैरहवा तथा जितेश्वरी सा व उ स संगको समन्वयमा प्रस्ताव क्षेत्र भित्र रहेका रुखहरूको नियमानुसार छपान, कटान, मुछान, काठको घाटगद्धि र लिलाम गरेर जग्गालाई पूर्ण रुपमा खाली भए पश्चात रंगशाला निर्माणको कार्य अगाडी बढाउनु पर्ने हुन्छ ।

घ. निर्माण कम्पनीको छनौट र संझौता:

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनको स्वीकृती पश्चात स्वीकृत डि पी आर अनुसार तथा वुटवल उपमहानगर पालिकाको खरीद प्रक्रिया अनुसार निर्माण कम्पनीको छनौट गरी काम अगाडी बढाइनेछ ।

ङ. आयोजना क्षेत्रको लागि चाहिने विद्युतको व्यवस्था:

रंगशालालाई चाहिने विद्युत शक्तिको आपूर्तिको लागि छुट्टै ट्रान्सफर्मर जडान गरी ३०० के भि ए को ३ फेज लाईन द्वारा विद्युत शक्तिको आपूर्तिको सनिश्चतता हुन आवश्यक छ ।

च. अस्थाइ पूर्वाधार निर्माण:

प्रस्तावित आयोजनालाई कार्यान्वयन चरणमा लैजादा निर्माण गर्न आवश्यक अस्थायी संरचनाहरू जस्तै श्रमिक शिविर, भण्डारण क्षेत्र, र फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्र आदि संरचनाहरू निर्माण गर्न आवश्यक छ ।

○ फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्र:

रंगशाला निर्माण तथा सञ्चालनको चरणमा फोहोर व्यवस्थापन गर्नको लागि उपयुक्त किसिमले व्यवस्थापनको लागि फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली स्थापित गरिनेछ । निर्माण क्रमका फोहोर पुरुवा माटोले नियमित रुपमा फोहोरहरू पुरी दिनु पर्ने हुन्छ । यसको अतिरिक्त निर्माणक्रमको फोहोर व्यवस्थापनको लागि नजिकैको निजी जमीनलाई भाडामा लिइ प्रयोग गर्न सकिने छ । निर्माण चरणको बखत उत्पन्न हुने फोहोरहरू प्रस्तावक निकाय (वुटवल उपमहानगरपालिका) को फोहोर विसर्जन क्षेत्रमा लगेर व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

○ श्रमिक शिविर:

रंगशाला निर्माणको लागि अवस्यक पर्ने जनशक्ति सम्भव भए सम्म स्थानीय स्तर वाट पुर्ति गर्ने इमान्दार कोशिस हुनु जरुरी छ । यस विषयमा प्रस्तावक निकायले सम्वन्धित निकायले सम्वन्धित निर्माण कम्पनीलाई आवश्यक सुझाव दिन वा समझौतामा नै उल्लेख गर्न सकिनेछ । यदि आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था स्थानीय स्तरबाट हुन नसकेमा निर्माण कम्पनीले आवश्यक दक्ष जनशक्तिको आपूर्ती राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरबाट गरिनेछ । आयोजना क्षेत्र बाहिरबाट आउने श्रमिकहरूलाई आवास उपलब्ध गराउन श्रमिक शिविरहरू स्थापना गर्नु उपयुक्त हुनेछ । निर्माण व्यवसायीद्वारा शिविर क्षेत्रमा पिउने पानी, सरसफाई र ठोस फोहोर विसर्जनको सुविधाको व्यवस्थाको अतिरिक्त अन्य भौतिक सुविधाहरू श्रम तथा रोजगार नीति २०६२, श्रम ऐन, २०७४ र श्रम नियमावली, २०७५ बमोजिम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

○ सामाग्री भण्डारण स्थल:

प्रस्तावित रंगशाला निर्माणमा चाहिने आवश्यक सामाग्रीहरू भण्डारणका लागि सरकारी बाँझो जमीन नजिकमा उपलब्ध हुन सक्ने अवस्था नरहेकोले सम्बन्धित निर्माण कम्पनीले भालुखोला नजिकैको निजी जमीनलाई भाडामा लिई भण्डारणको रूपमा प्रयोग गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

२.२.४.२. निर्माणको चरणमा:

रंगशाला निर्माणका चरणहरूमा अवलम्बन गर्नु पर्ने वातावरण संरक्षणका उपायहरू

- क. जमीनको सतह मिलाउने कार्य: जमीनको सतह उपयुक्तता अनुसार खेल मैदान रनिङ्ग ट्र्याक आदिको लागि जमीन पानी नजम्ने गरी समथर बनाउनु पर्नेछ।
- ख. नालीको व्यवस्था: खेल मैदानमा जुन सुकै समयमा पनि पानी नजमोस भनि पर्याप्त मात्रामा नालीहरूको व्यवस्था गरीनु आवश्यक देखिन्छ।
- ग. दर्शक दिर्घा *pavilion*: दर्शक दिर्घा वस्त्रे स्थल सरकारी मापदण्ड पालाना गरी सुरक्षित र सजिलै निकास द्वारमा पुग्न सकिने गरी निर्माण गरीनु पर्नेछ।
- घ. आपतकालिन निकास तथा अन्य सरक्षा: यदि हुलदंगा वा यस्तै अन्य अवस्था तथा विपद आई तत्काल रंगशाला खालि गरी सुरक्षित रूपमा बाहिर निस्कनु परेमा सहज तथा सुरक्षाको लागि पर्याप्त मात्रामा निकास तथा निस्कने वित्तिकै खुल्ला स्थान हुनु पर्ने छ र सजिलै देखिने गरी निकासको संकेत राखिनु पर्ने छ।
- ङ. ध्वनि नियन्त्रण: रंगशालाको होहल्ला बाहिर नआओस भनि रंगशालाको वरीपरि हरीयाली व्यवस्थापन गर्ने।
- च. फोहोर व्यवस्थापन: फोहोर व्यवस्थापन कक्ष को स्थापना ।
- छ. वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनले सुझाएका वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरणका सबै उपायहरूको बारेमा निर्माण कम्पनीलाई औपचारिक रूपमा जानाकारी गराउने र त्यसको हुबहु पालना गर्ने प्रतिबद्धता लिने ।
- ज. रंगशालाको भौतिक संरचना निर्माण सम्बन्धमा आकर्षित हुने मौजुदा सबै नियम, कानून, निर्देशिका, मार्गदर्शन एवं पक्ष राष्ट्रको हिसाबले अन्तराष्ट्रिय सन्धी तथा महासन्धीहरूमा नेपाल सरकारको तर्फबाट गरीएको हस्ताक्षर, सहमति वा सम्झौताहरूको पूर्ण पालना गर्न निर्माण कम्पनी लाई निर्देशन दिने र सुनिश्चितता लिने ।
- झ. कामदारहरू र निर्माण कम्पनी स्वयम्द्वारा पालना गर्नु पर्ने नीति नियम सम्बन्धमा प्रस्तावकको तर्फबाट कार्यविधि नै तयार गरी कार्यविधि बारे सबै कामदारहरू लाई जानकारी गराउने र तदनुरूप कार्यविधिको पालना गर्न लगाउने । कार्यविधिका मुख्य मुख्य वँदाहरू सम्झौतामा समेत समावेश गर्दा उपयुक्त हुने ।
- ञ. प्रस्तावकको तर्फबाट नियमित कार्य अनुगमन एवं सुपरिभेक्षणको ब्यवस्था मिलाउने ।
- ट. आयोजनाको निर्माण कार्य ईन्जीनियरीङ डिजाइन एवं वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन अनुसार अघि बढाउने ।
- ठ. निर्माण सम्झौतामा उल्लेखित सर्त एवं समय सिमा भित्र आयोजना सम्पन्न गर्न निर्माण कम्पनीलाई आवश्यक निर्देशन दिने ।

२.२.४.३. रंगशाला सञ्चालन तथा मर्मत संभार चरण:

- उद्देश्य अनुसार रंगशालाको प्रयोग र यसको समग्र व्यवस्थापनको लागि बुटवल उपमहानगरपालिकाको तर्फबाट एक व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने ।
- रंगशाला प्रयोगको मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।
- विभिन्न अवयवहरू, उपकरण तथा औजारहरूलाई समय समयमा मर्मत संभार गरी चुस्त दुरुस्त राख्ने ।
- रंगशालाको रेखदेख र संरक्षणको लागि आवश्यक कर्मचारी सहित सुरक्षाकर्मी, गार्ड/पाले र फूल/बगैंचाको रेखदेख, स्याहार संभारको लागि मालीको व्यवस्था गर्ने ।
- रंगशालाको समग्र व्यवस्थापन, मर्मत सम्भारको साथै राजस्व लिने दिने सम्बन्धमा प्रस्तावक निकायले वार्षिक रुपमा योजना बनाई नियमानुसार नगरसभा बाट पारित गराई लागु गर्ने ।

२.२.५. आयोजनाका लागि आवश्यक निर्माण सामग्री

रंगशाला निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्रीहरू जस्तै: सिमेन्ट, कन्क्रीट, स्टील, काठ, प्लाईउड, डण्डी, रोडा, ढुङ्गा, ईट्टा आदी मान्यता प्राप्त आपूर्तिकर्ता बाट कोटेशन मार्फत हुनेछ । निर्माण सामग्रीको गुणस्तरीयतामा कुनै सम्झौता नहुने गरी सघन रुपमा नियमित अनुगमनको व्यवस्था मिलाउन आवश्यक छ । सर-सामानहरूको ढुवानी ट्राफिक नियमको परीपालनाको साथ गरीन' पर्ने छ । रातको समयमा पनि सहज रुपमा ढुवानीको प्रबन्ध मिलाउन सम्बन्धित ट्राफिक कार्यालयबाट अग्रिम रुपमा अनुमति लिने व्यवस्था मिलाउनु सान्दर्भिक हुने छ ।

वातावरणीय प्रभाव न्यूनिकरणको सवाल तथा संकलन क्षेत्रको अवस्थालाई मध्यनजर गर्दा कानुनी मान्यता प्राप्त उत्खनन् क्षेत्र वा वाणगंगा खोला क्षेत्र नै निर्माण सामग्रीहरू जस्तै रोडा, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा आपूर्तिको श्रोत हो भने सानो परिमाणको लागि हो भने परासी (सुस्ता पश्चिम) तुरीया नदी एवं नजिकैको दानव नदी बाट पनि प्राप्त गर्न सकिने सम्भावना देखिन्छ । रंगशालाको लागि आवश्यक आधारभुत निर्माण सामग्रीहरूको अनुमानित परिमाण: माटो ३७३,१४८.२६ घ मी, ग्रावेल ५,२२३.०५ घ मी, गिट्टी ४,४७६.९० घ मी ढुङ्गा १२३ घ मी र काठ ३४५ घ मी आवश्यक पर्ने अनुमान गरीएको छ ।

२.२.६. प्रयोग हुने उर्जा तथा इन्धन आपूर्ति (श्रोत खपत हुने परिमाण):

यस आयोजनाको सञ्चालनको लागि चाहिने विद्युत नेपाल विद्युत प्राधिकरण मार्फत ३०० के.भि.ए. को ३ फेज लाइन छुट्टै ट्रान्सफर्मरबाट जडान गरि नियमित विद्युत आपूर्तिको सनिश्चता गर्न आवश्यकता छ । निर्माण चरणको लागि आवश्यक परे डिजेल जेनेरेटरको प्रयोग गर्नु पर्ने हुन सक्दछ । आपत्कालिन प्रयोगको लागि १५० के. भि. ए. को २ (दुई) वटा जेनेरेटर जडान गर्न आवश्यक देखिन्छ । लोड-सेडिङ हुने र त्यसको लागि थप इन्धन खपत हुने अनुमान गरिएको छैन । त्यस्तै रंगशालाको प्रत्येक सर्भिस कक्षमा आवश्यक क्षमताको विद्युत लाइन जडानका साथै रंगशालाको चारैतिर वातावरण मैत्री सफा उर्जा खपत हुने प्रविधिको प्रयोग गर्न सिफारीस गरीन्छ ।

२.२.७. आवश्यक जनशक्ति

रंगशाला निर्माणमा सम्लग्न रहने कामदारहरूको व्यवस्था निर्माण कम्पनी स्वयम् द्वारा हुनेछ । निर्माण कार्यमा संलग्न सबै कालिगडहरू, मिस्त्रीहरू, दक्ष, अर्धदक्ष तथा ज्यामीहरूको स्वास्थ्य, आवास एवं सुरक्षाको यथोचित बन्दोबस्त श्रम ऐन तथा नियमावली अनुसार सम्बन्धीत निर्माण कम्पनी कै हुनेछ । कामदारहरूको ज्याला वा पारिश्रमिक निजहरूको दक्षता अनुसार कानून सम्मत ढङ्गले तय हुनेछ । सबै

कामदारहरूलाई व्यक्तिगत सुरक्षा उपकरण (PPE) को प्रबन्ध मिलाउनु र उनिहरूको स्वास्थ्य बिमा गर्नु निर्माण कम्पनीको जिम्मेवारी र कर्तव्य दुबै हुनेछ ।

कामको प्रकृति र कार्य सम्पन्न गर्नको लागि निर्धारित समय सीमा अनुसार प्रस्तावित आयोजना निर्माणको लागि करीब २०० जनशक्ति दैनिक रूपमा परीचालित हुनुपर्ने देखिन्छ । दक्ष कालिगढ तथा मिस्त्रीहरू करीब २५ जना, अर्धदक्ष कामदार ५० जना एवं ११५ जना ज्यामीहरू र १० जना कम्पनीका कर्मचारी आवश्यक पर्ने आँकलन गरीएको छ । यस आयोजना निर्माणमा आवश्यक जनशक्ति सकेसम्म स्थानीय स्तरबाटै परिपूर्ति गर्ने ब्यबस्था मिलाउँदा उपयुक्त हुने देखिन्छ । यदि स्थानीय स्तरबाट उपलब्ध हुन नसके बिशिष्ट सीप तथा दक्षता भएका कालिगढ तथा मिस्त्रीहरूको हकमा सम्बन्धीत निर्माण कम्पनीको तर्फबाटै ब्यबस्था हुनेछ । त्यस्तै निर्माणाधिन रंगशालाको गुणस्तरको सुनिश्चितताको लागि नियमित अनुगमन गर्न कार्यप्रारम्भ हुँदाको समय देखि निर्माणको कार्य सम्पन्न नभए सम्म आवश्यकता अनुसारका कर्मचारी खटाउने कार्य प्रस्तावक निकाय बुटवल उपमहानगरपालिकाको तर्फबाट गरीनु आवश्यक छ ।

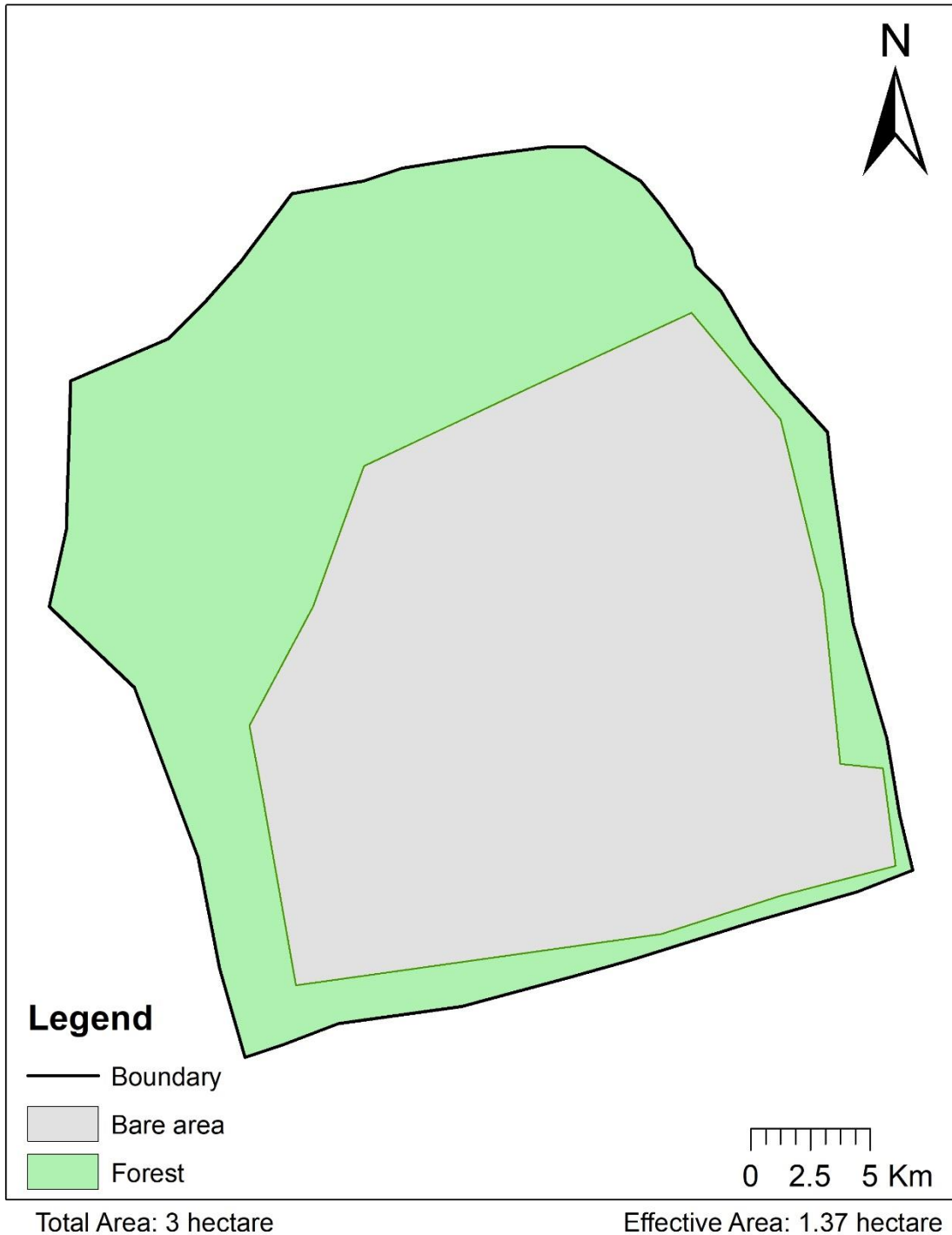
२.२.९. जग्गा

क. जग्गाको क्षेत्रफल:

बुटवल उप-महानगरपालिका वडा नं १३ वेलबासमा रहेको साविक जबईचौर खेल मैदानले ओगटेको रुख तथा बोट वृक्ष बिहिन वन क्षेत्र र रुख वृक्षहरू भएको वन क्षेत्र गरी जम्मा ३० हजार वर्ग मिटर (३.० हे.) वन क्षेत्र जुन स्थानीय जितेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले सामुदायिक वनको रूपमा संरक्षण, ब्यबस्थापन र उपभोग गर्दै आईरहेका छन् । DPR अनुसार रंगशालाको लागि आवश्यक पर्ने वन क्षेत्रलाई नक्शामा तल दिइएको छ ।

चित्र नः 5 रंगशाला निर्माणको लागि प्रयोग हुने वन क्षेत्र

Ujirsinha Jabai Rangashala

ख. जग्गाको प्रकार:

जबई चौरको नामले चिनिने उक्त क्षेत्र स्थानीय यूवा एवं भूपु सैनिक संघले बिगत लामो समय देखि अस्थायी खेल मैदानको रुपमा प्रयोग गर्दै आईरहेको रुख तथा बोट बिरुवा बिहिन वन क्षेत्र हो । स्थानीय बासिन्दाहरुको भनाई अनुसार यस जमिनलाई बिगतमा अतिक्रमण हुनबाट स्थानीय युवाहरुले

जोगाएका थिए र हाल स्थानीय जितेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहलाई सामुदायिक वनको रूपमा हस्तान्तरण गरी संरक्षण र ब्यबस्थापन हुदै आईरहेको छ ।

प्रस्तावित आयोजना संग सिमाना जोडिएको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको संक्षिप्त बिबरण तल उल्लेख गरिएको छः

तालिका नं 3 सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको संक्षिप्त बिबरण

सि. नं.	मूख्य क्षेत्रहरु	तथ्यङ्क बिबरण	कैफियत
१	सामुदायिक वनको नाम र ठेगाना	जितेश्वरी सा.व. उ. स. बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं. १३	
२	वनको जम्मा क्षेत्रफल	९०४ हेक्टर	
३	वनको किसिमःप्रकार	उष्ण प्रदेशिय सालको बाहुल्यता भएको प्राकृतिक वन ।	
४	समुदायलाई वन हस्तान्तरण भएको मिति (आ.बं)	आर्थिक बर्ष २०५३/०५४	
५	वनमा पाईने प्रमुख रुख प्रजातीहरु	साल, साज, कर्मा, टिक, चिउरी, आँप, प्यारी, बाँझी, सिसौ, सिरिस, विजयसाल, जामुन, राजबृक्ष, वर, पिपल आदी ।	
६	वनमा पाईने मूख्य जडिबुटी प्रजातिहरु	कुरीलो, गुर्जो, काउलो, हर्रो, बर्रो, अमला, पिप्ला, तेजपात, बाँस आदी	
७	वन्य जन्तुहरु	चित्तल, राते, हरिण, मृग, वँदेल, बाघ, चितुवा, भालु, वन बिरालो, बाँदर, लोखर्के, दुम्सी आदी ।	
८	मूख्य चरा चुरुङ्गीहरु	सुँगा, भंगेरा, सारस, काग, तिन्ना, ढुकुर, चिल, रुपि, मयूर आदी मूख्य हुन् ।	
९	जम्मा उपभोक्ता घर धुरी संख्या	३५३८	
१०	कार्य समितीमा पदाधिकारी संख्या	२९	
११	कार्य समितीमा महिलाहरुको प्रतिनिधित्व संख्या	१०	
१२	कार्य समितीमा पुरुषहरुको प्रतिनिधित्व संख्या	१९	

१३	वन समूहमा आवद्ध उपभोक्ताहरुको जातिय विवरण	गुरुङ, मगर, ब्राम्हण, क्षेत्री, थारु, मधेसी, कुमाल, दलित आदी ।	
----	---	--	--

२.२.१०. निर्माण तालिका

प्रस्तावित आयोजना निर्माणको कार्य सम्झौता भएको मितिले तिस (३०) महिना भित्र सम्पादन गरी निर्माण कम्पनीले प्रस्तावक निकायलाई बुझाउने छ । निर्माण तालिका तल तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका नं ४ रंगशाला निर्माण तालिका

सि. नं.	क्रियाकलापहरु	महिना									
		३	६	९	१२	१५	१८	२१	२४	२८	३०
१	<ul style="list-style-type: none"> प्रस्तावक निकाय र निर्माण कम्पनी बिच रंगशाला निर्माण संझौता, कालिगढहरु र ज्यामिहरुको ब्यवस्थापन । निर्माण संबन्धी औजार उपकरण र कालिगढहरुको ब्यवस्था 										
२	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण कार्य प्रारम्भ, निर्माण क्षेत्रको सरसफाई, जग खन्ने र फाउन्डेशन निर्माण । 										
३	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण कार्य नियमित, मुख्य भवन निर्माण । 										
४	<ul style="list-style-type: none"> सुपर स्ट्रक्चर सहित दर्शक दिर्घा Pavilion (मण्डप) निर्माण । 										
५	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण गरीएका सबै संरचनाहरु लाई मिहिन गर्ने (फिनिशिङ्ग) कार्य । 										

६	<ul style="list-style-type: none"> रंगशाला परीसर वरीपरी पार्क निर्माण, दुबो र सजावटका बिरुवाहरु बृक्षारोपण गर्ने कार्य । 										
७	<ul style="list-style-type: none"> संज्ञौता अनुसार निर्माण कार्य सम्पन्न गरी प्रस्तावक निकायलाई बुझाउने । 										

२.२.११. आयोजनाका सहायक संरचना

१. पानी आपूर्ति प्रणाली:

रंगशालाको लागि चाहिने पानीको मागको केही अंश स्थानीय मूल-मूहान संरक्षण र व्यवस्थापन बाट हुनेछ भने, वर्षातको पानी संकलनको लागि जलासय तथा पोखरीहरु निर्माणगरी पानीको आपूर्ति गर्न सकिने सम्भावना प्रवल देखिन्छ । बाँकि नपुग पानी स्थानीय खानेपानी कार्यालय बुटवलबाट आपूर्ति हुनेछ । यसो गर्दा पनि पानी नपुग भएमा भूमिगत जलको प्रयोगको लागि सम्बन्धीत निकायबाट अनुमति लिइ तदनुपको कार्य प्रारम्भ गर्न आवश्यक देखिन्छ । निर्माण चरणमा हुनसक्ने पानीको कमीलाई पुरा गर्न र खेल सञ्चालन भएको बेला अपुग पानीको माग पुरा गर्न निजी ट्याङ्करहरुको समेत प्रयोग गर्न सकिने छ ।

२. आगो नियन्त्रण प्रणाली

पूर्वाधार विकास तथा निर्माणमा आगो नियन्त्रण प्रणाली एक अभिन्न अंगको रूपमा रहेको हुन्छ । यस आयोजनामा पनि रंगशाला परीसरको हरेक अंग तथा क्षेत्रमा आगो नियन्त्रक प्रणाली जडान गर्न अति नै आवश्यक देखिन्छ । यस प्रणालीमा बाह्य आगो नियन्त्रक नली, आन्तरिक आगो नियन्त्रक नली, आगो निभाउने यन्त्र, आगो लागेको सूचना दिने यन्त्र, धुवाँ पत्ता लगाउने यन्त्र तथा पानी छर्ने यन्त्रहरु समेत जडान हुनेछन् । आगो निभाउन चाहिने पानीको भण्डारणको लागि आयोजना परिसरमा करीब २० हजार लिटर क्षमताको रिजर्भ ट्याङ्कीको निर्माण गर्न आवश्यक छ । रंगशालाको हरेक कुनामा आपत्कालिन अबस्थाको लागि छट्टा छुट्टै बहिर्गमन द्वारहरु तथा भङ्ग्याङ्गको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

३. भू-प्राविधिक अनुसन्धान

कुनै पनि पूर्वाधार निर्माण गर्नु अघि पूर्वाधार निर्माण हुने स्थानको भू-प्राविधिक अनुसन्धान गर्न निक्कै जरुरी ठानिन्छ । उक्त अनुसन्धानले प्रस्तावित संरचना प्रस्ताव गरीएको स्थानमा बनाउन मिल्ने/नमिल्ने तथा बनाउँदा के के बिषयमा ध्यान दिनु पर्दछ भन्ने बारे प्रष्ट्याउँछ । यस आयोजनाको पनि भू-प्राविधिक अध्ययन गर्नु गराउनु बुद्धिमानी हुनेछ ।

४. जल/ढल निकास प्रणाली

प्रस्तावित आयोजनामा सजिलै व्यवस्थापन गर्न सकिने भरपर्दो तथा स्वच्छ जल तथा ढल निकास प्रणालीहरुको व्यवस्था मिलाउन आवश्यक देखिन्छ । साथै रंगशाला परिसरमा वर्षातको पानी व्यवस्थापन प्रणालीको अवलम्बन गर्न जरुरी छ । यस रंगशालामा महिला, पुरुष तथा असक्षम व्यक्तिहरुका लागि

छुट्टा-छुट्टै ठुला तथा आधुनिक किसिमका शौचालय निर्माण गर्ने र शौचालयबाट निस्कने ठोस तथा तरल फोहोर पदार्थ बिसर्जनका लागि सेप्टिक ट्याङ्की तथा सकपिट प्रणालीको व्यवस्था गर्नु सान्दर्भिक हुनेछ । सेप्टिक ट्याङ्कलाई आवश्यकता अनुसार समय-समयमा सफा गर्ने व्यवस्थापन मिलाईने छ ।

५. ठोस फोहोर मैला उत्पादन तथा व्यवस्थापन

प्रस्तावित रंगशालाको निर्माण तथा सञ्चालनको दौरान ठूलो संख्यामा मानिसहरुको आवत जावत हुने हुँदा विभिन्न किसिमका ठोस फोहोरमैला उत्पादन हुनेछ । निर्माण चरणमा निस्कने ठोस फोहोरमैला निर्माण कम्पनी स्वयम् द्वारा व्यवस्थापन हुनेछ । श्रमिकहरु बाट निस्कने सड्ने तथा नसड्ने फोहोर र सिसाका टुक्राहरुलाई अलग अलग कन्टेनरमा जम्मा गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । पुनः प्रयोग हुने कबाडी र अन्य अजैविक फोहोरलाई प्रस्तावक निकाय बुटवल उप- महानगरपालिकाको फोहोरमैला व्यवस्थापन एकाइसँग समन्वय गरी व्यवस्थापन गरिनु पर्दछ । साथै फोहोरमैलाको उचित बिसर्जनको लागि फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना समेत तयार पारी लागु गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

६. तरल फोहोर पदार्थ उत्पादन तथा व्यवस्थापन

प्रस्तावित रंगशालाबाट खेल सञ्चालनको समयमा करिब २० हजार लिटर तरल फोहोर निष्कासन हुने अनुमान गरिएको छ । यसरी निस्केको तरल पदार्थलाई रंगशाला परिसर भित्र स्थापित प्रशोधन केन्द्रबाट प्रशोधन गरेर मात्रै निष्कासन गर्ने व्यवस्था मिलाउन आवश्यक छ । प्रशोधित पानीको केहि अंश रंगशाला भित्रका हरित क्षेत्रलाई सिंचित गर्न प्रयोग गर्न सकिने छ ।

७. ट्राफिक व्यवस्थापन

यस रंगशाला परिसरमा ट्राफिक व्यवस्थापनका लागि अलग अलग पार्किङ्ग क्षेत्रको प्रबन्ध मिलाउनु पर्ने हुन्छ । आन्तरिक सडक सञ्चालनको साथै पैदल यात्रीका लागि पेटीको व्यवस्था सहित रंगशाला परिसर भित्र र बाहिर विभिन्न क्षेत्रमा ट्राफिक चिन्हहरु जस्तै पार्किङ्ग निषेध, विस्तारै हाँक, भि.आई.पी. र सर्बसाधारणको लागि पार्किङ्ग क्षेत्र, मोटरसाइकल/स्कुटर पार्किङ्ग क्षेत्र, कार तथा हलुका चारपङ्गे सवारी पार्किङ्ग क्षेत्र आदि राख्न प्रस्ताव गरीएको छ । आन्तरिक सडक सञ्चालनमा गाडीको गति सिमित गर्न स्पिड ब्रेकरको निर्माण गर्न जरुरी छ । रंगशाला परिसरमा ट्राफिक जाम मुक्त गर्न छुट्टा-छुट्टै आगमन तथा निगमन मार्गको व्यवस्था हुनु पर्दछ ।

२.३ निर्माण योजना तथा प्रविधि:

रंगशाला निर्माण गर्दा काम गर्ने समय अवधि निर्धारण गर्न जरुरी छ । साधारणतया काम गर्ने समय दैनिक ८:०० घण्टा निर्धारण गर्दा उपयुक्त हुनेछ । दैनिक दुई सिफ्ट (चरण)मा काम सञ्चालन गर्न सकिने छ । बिहान ५:०० बजे देखि दिनको १२:०० बजे सम्म पहिलो चरणको काम सञ्चालन हुनेछ भने दिनको १२:०० बजे देखि रातको ९:०० बजे सम्म दोश्रो चरणको काम सञ्चालन हुनेछ । निर्माण सामाग्रीको ढुवानीको कार्य प्राय रातको समयमा गर्न उत्तम हुनेछ । कतिपय गह्रौ उपकरण वा सर-समान बिदाको समय वा शनिवारको दिनमा ढुवानी गर्ने व्यवस्था मिलाउन उचित हुनेछ । रंगशाला निर्माणको कार्य सम्पन्न हुन यदी कुनै भवितव्य वा संकट आई नलागेमा कम्तिमा पनि ३० महिना भित्रमा सम्पन्न हुने अनुमान गरीएको छ ।

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण पूर्वका सम्पूर्ण क्रियाकलाप तथा तयारी पुरा गरी निर्माण संझौता भएको मितिले ३० महिना भित्र सम्पूर्ण निर्माणको कार्य सम्पन्न गरी ठेक्का संझौता अनुसार दाश्रो पक्षले पहिलो पक्षलाई आयोजना बुझाउने छ ।

२.४ प्रस्तावको उद्देश्यः

प्रस्तावको मुख्य उद्देश्य भनेको प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा उत्पन्न हुनसक्ने सम्भाव्य वातावरणीय असर र त्यसले निम्त्याउने जोखिम, र जोखिम कम गर्नको लागि अप्राउनु पर्ने उपायहरू निर्णयकर्तालाई उपलब्ध गराउनु हो । वातावरणीय प्रभाव अध्ययनका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्न अनुसार तल उल्लेख गरीएको छ :

- प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्रको भौतिक, जैविक, सामाजिक आर्थिक तथा सांस्कृतिक अवस्थाको चित्रण गर्नु र यसलाई आधारभूत सूचना (Baseline Information) को रूपमा अभिलेखीकरण गर्नु ।
- प्रस्तावको कार्यान्वयनको चरणमा आयोजना प्रभावित क्षेत्रको वातावरणमा पुर्याउने सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावको परिमाण (Magnitude) पत्ता लगाउनु ।
- सम्भाव्य नकारात्मक असरहरूलाई कमगर्ने उपयुक्त उपायहरू सुझाउनु वा प्रस्ताव गर्नु ।
- वातावरणीय प्रभावको आकलन गर्नु, प्रभाव न्यूनीकरणका उपयुक्त माध्यमको बारेमा जानकारी गराउनु र सरोकारवाला ब्यक्ति तथा निकायहरूले उठाएका वातावरणीय मुद्दाहरू तथा समस्याहरूलाई वातावरणीय व्यवस्थापन योजनामा समावेस गर्नु ।
- वातावरणीय कार्ययोजनाको प्रभावकारी अनुगमन र आर्थिक/लेखा परिक्षणको योजना तयार गर्नु ।
- उल्लेखित वातावरणीय नियम, सिमा र सर्तहरूको अक्षरस एवं निसर्तरूपमा पालना गरेर मात्र प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न प्रस्तावकलाई सहजीकरण गर्नु ।

परिच्छेद: ३ वातावरणीय प्रभाव प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधि:

३.१ सन्दर्भ सामाग्री पुनरावलोकन:

यस प्रस्ताव सँग सम्बन्धित सन्दर्भ सामाग्रीहरूको पुनरावलोकन गर्दा विभिन्न नीति, ऐन, नियमावली, निर्देशिका, मापदण्डका साथै आयोजनाको लागी सान्दर्भिक यस्तै प्रकृतिका अन्य आयोजनाहरूको प्रतिवेदनको समीक्षा तथा पुनरावलोकन गरियो । अध्ययनको लागी चाहिने जानकारी तथा तथ्याङ्कहरू पनि विभिन्न स्रोत जस्तै आयोजना विवरण प्रतिवेदन, बुटवल उपमहानगरपालिका नगरकार्यपालिकाको कार्यालयले प्रकाशित गरेको पार्श्वचित्र, उपमहानगरपालिकाको वडा नं. १३ का वडा अध्यक्ष ज्यू एवं सदस्य ज्यूहरू, स्थानीय बौद्ध गुम्बा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरू, जीतेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका पदाधिकारीज्यूहरू, वन समूहको वन व्यवस्थापन कार्ययोजना, विभिन्न मितिमा समूहले गरेका निर्णयहरू, सूचना, बुलेटिन, वन, वन्यजन्तु र जैविक विविधता सम्बन्धी तथ्य, तथ्याङ्क एवं स्थानीय गन्य-मान्य बुद्धिजिबी, भद्र-भलादमी ब्यक्तित्वहरू, विद्यालयका शिक्षक, विद्यार्थी, स्थानीय आमा समूहका सदस्यहरूको बिचार, भावना, उजीरसिं जबई अस्थाई खेल मैदान तथा खेलकुद व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरू सँगको छलफल तथा कुराकानीबाट प्राप्त गरियो ।

३.२ सूचना प्रकाशन:

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ४ को उपनियम १ बमोजिम प्रस्ताव क्षेत्र अन्तर्गत रहेका सरोकारवाला निकाय, ब्यक्ती एवं संघ, संस्थाहरू जीतेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह र सो समूहका प्रतिनिधिहरू, नयाँगाउँ माध्यामिक विद्यालय, बुटवल एक्स आर्मी ईडलिस सेकेण्डरी स्कूल, तमु ह्युल छोंज धी गुरुङ राष्ट्रिय परिसद, सालधारी खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति, बुटवल उपमहानगरपालिका १२ र १३ नं. वडा कार्यालयहरू, स्थानीय बुद्धटोल आमा समूहका महिला सदस्यहरू, जबई भू. पु. सैनिक स्पोर्ट्स क्लब, लगायत स्थानीय समुदाय लाई उक्त प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सन्दर्भमा सात (७) दिन भित्र प्रस्तावक तथा परामर्शदाता संस्थालाई लिखित सुझाव दिन मिति २०७७/१२/०६ मा मेचि काली राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकामा सार्वजनिक सुनुवाईको सूचना प्रकाशन गरी सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त सुझावहरू प्राप्त गरीयो । उक्त सार्वजनिक सुनुवाईको सूचना यस प्रतिवेदनको अनुसूची-२ मा समावेश गरिएको छ । प्रभाव क्षेत्र भित्र बसोवास गर्ने सर्वसाधारणको लागी विभिन्न सार्वजनिक स्थालहरूमा र तल तालिका मा उल्लेखित संघ संस्थाहरूको हकमा संस्थाकै सूचना पाटीमा उक्त सात (७) दिने सूचना टाँस गरियो । सूचना टाँसको जानाकारी तथा मुचुल्काहरू यसै प्रतिवेदनको अनुसूची-३ मा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं 5 सार्वजनिक सुनुवाईको सूचना टाँस गर्न पत्राचार गरीएका निकायहरू

क्र.स.	निकायहरू
१.	उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय लुम्बिनी प्रदेश मुकाम बुटवल ।
२.	सामाजिक विकास मन्त्रालय लुम्बिनी प्रदेश मुकाम बुटवल ।
३.	भौतिक पुर्वाधार तथा विकाश मन्त्रालय लुम्बिनी प्रदेश मुकाम बुटवल ।
४.	बुटवल उप-महानगरपालिका नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, बुटवलको वेबसाईट
५.	बुटवल उप-महानगरपालिका १३ नं. वडा कार्यालय बेलवास ।

६.	बुटवल उप-महानगरपालिका १२ नं. वडा कार्यालय नयागाउँ बुटवल ।
७.	जीतेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको कार्यालय, बेलवास ।
८.	तमु ह्युल छोंज धी (गुरुङ्ग राष्ट्रिय परिषद) ईकाई समिती बदेल पोखरी रुपन्देही ।
९.	भू.पु. सैनिक जबई स्पोर्टिङ्ग क्लब, बुटवल उ.म.न.पा.-१३ सालघारी रुपन्देही ।
१०.	बुटवल भू पू सैनिक अङ्ग्रेजी माध्यामिक विद्यालय बुटवल १३ रुपन्देही ।
११.	श्री नयाँ गाउँ माध्यमिक विद्यालय, बु.उ.म.न.पा.- १२, रुपन्देही ।
१२.	श्री जितेश्वरी माध्यमिक विद्यालय, बु.उ.म.न.पा.- १३, बदेलपोखरी रुपन्देही ।
१३.	सालघारी खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति सालघारी सैनिकपथ बुटवल १३ रुपन्देही ।
	प्रभावित क्षेत्र अन्तर्गत सार्वजनिक सुनुवाईको लागि सूचना टाँस गरिएका स्थानहरु
१.	बुटवल उप-महानगरपालिका वडा नं. १२ अन्तर्गत पर्ने नयाँगाउँ चोकमा सूचना टाँस गरीएको मुचुल्का थान.....१
२.	बुटवल उप-महानगरपालिका वडा नं. १३ अन्तर्गत पर्ने सुन्तले चोकमा सूचना टाँस गरीएको मुचुल्का थान.....१

नोट: आयोजना निर्माणको कारण वातावरणमा पर्ने प्रभावको बारेमा राय सुझावको लागि मेची काली दैनिकमा प्रकाशित **सार्वजनिक सुनुवाईको सूचना टाँसको मुचुल्काहरु यसै प्रतिवेदनको अनुसूची ३ मा समावेश गरीएको छ ।**

३.३ स्थलगत अध्ययन:

अध्ययन टोलीद्वारा २०७७ साल फाल्गुण र चैत्र महिनामा निम्नानुसार उद्देश्य प्राप्तीका लागि आयोजना क्षेत्रको स्थलगत अध्ययन गरियो ।

- आयोजना क्षेत्रको विद्यमान भौतिक, जैविक, सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणीय-अवस्थाको जानकारी लिनुका साथै वरपरको वातावरणीय स्रोतको अवस्था पहिचान गर्न ।
- आयोजना बारे स्थानीय संघ, संस्था निकायहरुलाई जानकारी प्रदान गर्नुको अतिरिक्त प्रस्तावित आयोजना निर्माणको कारण वातावरणमा पार्न सक्ने असर बारे स्थानीय सरोकारवाला, व्यक्ति संघ संस्था तथा निकायहरुको रायसुझाव संकलन गर्न ।

सोही अनुरूप अध्ययन टोलीद्वारा आयोजना कार्यान्वयन क्षेत्रको अवलोकनका साथसाथै स्थानीय समुदाय लाई पर्ने सक्ने प्रभावको आँकलन गरी लिखित रुपमा राय-सुझाव दिन अनुरोध गरियो । अध्ययन टोलीद्वारा आयोजना क्षेत्रको विभिन्न वातावरणीय पक्षहरु जस्तै भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणको अवस्था बारे अध्ययन गरियो । जुन तल उल्लेख गरीएको छ ।

३.३.१ भौतिक वातावरण:

प्रस्तावित आयोजना स्थल एवं वरीपरीको भौतिक वातावरणका विभिन्न पक्षहरु जस्तै भौगर्भिक बनावट, भौगोलिक अवस्था, भूगोल र माटो, भू-उपयोग, मौसम र मौसम विज्ञान, सतही र अर्ध-सतही जल विज्ञान, भूमिको स्थिरता, वायु र पानीको गुणस्तर तथा ध्वनीको स्तर आदी बारे विभिन्न दस्तावेजहरुको

अध्ययन र प्रत्यक्ष अवलोकनबाट जानकारी प्राप्त गरियो र उपलब्ध नक्शा, स्रोत-सामग्री एवं प्रस्ताव-क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण गरी भौतिक वातावरणको अध्ययन सम्पन्न गरियो ।

३.३.२ जैविक वातावरण:

आयोजना क्षेत्रको जैविक वातावरणको वर्तमान अवस्था, विवरण तथा वन्यजन्तुहरूको बासस्थान बारे जानकारी हासिल गर्न अध्ययन टोलीद्वारा स्थानीय जानकार र सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँग अन्तरवार्ता लिनुका साथै जाँचबुझ, सर्वेक्षण र प्रतिवेदनको अध्ययन गरियो । वनस्पतिको विश्लेषण-समीक्षा गर्ने उपयुक्त विधि अपनाई आयोजना प्रस्तावित क्षेत्रमा पाइने वनस्पति, वन्यजन्तु एवं समग्र वन क्षेत्रको अध्ययन एवं विश्लेषण गरीयो । प्रस्तावित क्षेत्रमा पाइने वन्यजन्तु सम्बन्धी विवरण वन्यजन्तुको पाउँको निशाना, वनक्षेत्र भ्रमण, अवलोकन एवं स्थानीय बासिन्दाहरूसँगको छलफलको आधारमा जानकारी प्राप्त गरियो । प्रस्तावित रंगशाला जितेश्वरी सामुदायिक वन संग जोडीएको क्षेत्र हो र यस वन क्षेत्रवरिपरी पाईने मुख्य रुख बिरुवा तथा वनस्पतीहरू, वन्यजन्तुहरू र चरा चुरङ्गीहरूको सूची परिच्छेद ५ को उपशिर्षक २ मा समावेश गरीएको छ ।

३.३.३ सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण:

सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणको जानकारी निम्नानुसारका विधिहरूको प्रयोग गरी प्राप्त गरियो । विभिन्न जाँच सूची एवं प्रश्नावली, धरधुरी सर्भेक्षण, लक्षित समूह (जस्तै- महिला, जनजाति आदि) संगको छलफल तथा अन्तर्क्रिया आदि मार्फत् सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण सम्बन्धी जानकारी प्राप्त गरियो ।

- **दोस्रो स्रोतहरूको समीक्षा (Review of Secondary data):** अध्ययन टोलीद्वारा आयोजना क्षेत्रमा पर्ने जिल्ला, नगरपालिका तथा वडाको सामाजिक जनसांख्यिकीय विशेषता बुझ्न २०६८ सालको जनगणना तथ्याङ्कका साथै जितेश्वरी सामुदायिक वनको विधान तथा कार्ययोजना, वन समूहको समिति बैठक र आमभेलाका निर्णयहरू र बुटवल उपमहानगरपालिका द्वारा प्रकाशित पार्श्वचित्र, आयोजनाको ईन्जिनियरीङ सर्भे डिजाईन र नक्शा समेतको अध्ययनबाट आवश्यक जानकारी एवं सूचनाहरू प्राप्त गरियो ।
- **पैदल सर्भेक्षण (Transect Survey):** आयोजना क्षेत्रको बारेमा बुझ्न अध्ययन टोलीद्वारा पैदल सर्वेक्षण गरिएको थियो । यस सर्वेक्षणको मुख्य उद्देश्य आयोजनाबाट प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्रका स्थानीयसँग छलफल गर्ने तथा आयोजनाबारे स्थानीयहरूको चासो र गुनासो बुझ्नु र प्रस्तावित आयोजनाले वातावरणमा पार्ने वा पर्न सक्ने सकारात्मक तथा नकारात्मक असरहरूको आकलन गर्नु रहेका थियो ।
- **लक्षित समूह छलफल:** अध्ययन टोलीद्वारा अध्ययनको सिलसिलामा जम्मा ५ वटा लक्षित समूह छलफलको आयोजना गरियो । जितेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीहरू, बुद्ध टोल आमा समूहका महिला सदस्यहरू, जबई टोल विकास संस्थाका प्रतिनिधि सदस्यहरू, जितेश्वरी मा. बि. मा अध्ययन गर्ने छात्र छात्राहरू र भूपू सैनिक जबई स्पोर्टिङ्ग क्लब पदाधिकारीहरू गरी जम्मा ५ स्थानमा समाजका विभिन्न तह र तप्काका ब्यक्तित्वहरू र लक्षित समूहहरूसँग छलफल तथा अन्तर्क्रिया गरीयो र प्रस्तावित आयोजना कार्यान्वयनबाट वरीपरीको वातावरणमा पर्न सक्ने सकारात्मक र नकारात्मक असरहरू र सकारात्मक असरहरूलाई बढवा दिने र नकारात्मक असरलाई कम गर्ने उपायहरूको बारेमा उनीहरू बाट सुझाव संकलन गरीयो ।

चित्र नः 6 जनजाति लक्षित समूह छलफलको क्रममा खिचिएको तस्विर

यी छलफलहरूमा सहभागीहरूले उठाइएका सवाल, चासो, गुनासो तथा सुझावहरू यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका छन् भने, छलफलका सहभागीहरूको उपस्थिती एवं तस्विरहरू यस प्रतिवेदनको अनुसूची १ मा संलग्न गरिएका छन् ।

३.४ छलफल तथा परामर्शः

यस आयोजनाको अध्ययनको क्रममा आयोजना क्षेत्र वरपरका कार्यालय एवं संघ सस्थाहरू जस्तै- प्रस्तावक निकाय बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं. १२ र १३ का जनप्रतिनिधि एवं कर्मचारीहरू, जितेश्वरी मा. बि. का शिक्षकःशिक्षिका एवं विद्यालय ब्यबस्थापन समितिका पदाधिकारीहरू, बौद्ध बिहार, स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्र र बोर्डिङ स्कूलका संचालक एवं शिक्षकःशिक्षिकाहरू, जबईचौर खेलकुद ब्यबस्थापन समितिका पदाधिकारीहरूसंग छलफल तथा परामर्श गर्ने कार्य अध्ययन टोलीद्वारा सम्पन्न गरिएको थियो । छलफल तथा अन्तरक्रियामा उठेका सवाल तथा सुझावहरू यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ ।

३.५ वातावरणीय सवालको पहिचान तथा प्राथमिकीकरणः

वातावरणीय मुद्दाहरूको पहिचान तथा अनुमान विभिन्न विधि जस्तै सर्वेक्षण, विज्ञहरूको विचार, आदि प्रयोग गरी संकलित जानकारीहरूको आधारमा गरिएको छ । त्यस्तै विभिन्न स्रोतबाट संकलित आयोजना क्षेत्रको विद्यमान वातावरणीय अवस्थालाई रंगशाला निर्माण र सञ्चालनको आधारमा मूल्याङ्कन गरिएको छ । राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० मा दिएको प्रबन्ध अनुसार सम्भावित सवाल तथा मुद्दाहरूलाई स्थानीय समुदाय, व्यक्ति तथा संघ संस्थाहरू एवं विज्ञ परामर्शदाताहरूको ज्ञान र अनुभवको आधारमा पहिचान गरिएका छन् ।

म्याट्रिक्स विधि प्रयोग गरी प्रस्तावित आयोजनाबाट हुनसक्ने सम्भावित सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभावहरूको पहिचान गरिएको छ । वातावरणीय प्रभावको विभिन्न पक्षलाई पहिचान गरी गम्भीर मुद्दाहरूलाई प्राथमिकीकरण गरिएको छ । रंगशालाको निर्माणले गर्दा सो क्षेत्रको भौतिक, जैविक,

सामाजिक, साँस्कृतिक तथा ऐतिहासिक वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावका बारे सरोकारवालासँग छलफल गरी महत्वपूर्ण मुद्दाहरूलाई यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ । यस कार्यका लागि चेकलिष्टको आधारमा सूचनाहरूको संकलन, विज्ञहरूद्वारा त्यसको बिक्षेपण, आयोजना क्षेत्रको अवलोकन तथा प्रभावित स्थानीय समुदायका प्रतिनिधीहरूसंग छलफल तथा परामर्श जस्ता विधी तथा औजारहरूको प्रयोग गरीएको थियो ।

यी मुद्दाहरूको प्रकृतिलाई प्रतिकुल तथा अनुकुल शीर्षकमा अनि परिमाणलाई उच्च, मध्यम तथा न्यून वर्गमा वर्गीकरण गरिएको छ । साथै यी सवाल/मुद्दाहरूलाई विभिन्न राष्ट्रिय निती, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डका आधारमा मूल्याङ्कन समेत गरिएको छ ।

३.६ प्रतिवेदन तयारी:

प्रस्तावको प्रभावित क्षेत्रको वर्गीकरण गर्दा उच्च जोखिम क्षेत्र वा प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्र खासगरी मानव बस्ती, निर्माण सामाग्री संकलन स्थलसम्म पुग्ने सडकको व्यवस्था, कामदारको आवत-जावत आदिलाई ध्यानमा राखी निर्धारण गरीएको छ । निम्न जोखिम क्षेत्र वा अप्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्र निर्धारण गर्दा सामाजिक पक्षलाई पर्न सक्ने नकारात्मक असरहरूलाई ध्यानमा राखेर गरीएको छ ।

अध्ययनको दौरान संकलित तथ्य तथ्याङ्क, सूचना तथा जानकारीका आधारमा कार्यसूची र क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन तयार भै नियमानुसार स्वीकृतीको लागि प्रस्तावक निकाय बुटवल उपमहानगरपालिका नगर कार्यपालिकाको कार्यालय बुटवल मार्फत उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय लुम्बिनी प्रदेश मुकाम बुटवलमा पेश गरिएको र दुवै प्रतिवेदन माननीय मन्त्री स्तरीय निर्णयबाट स्वीकृत भैसकेको छ ।

परिच्छेद: ४ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सँग सम्बन्धित नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, मापदण्ड एवं राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय सन्धि, सम्झौताहरूको समिक्षा

प्रस्ताव संग सम्बन्धित नीति, कानूनी व्यवस्था र ती दस्तावेजहरूमा वातावरणीय पक्षसंग सम्बन्धित भै गरिएको व्यवस्था प्रस्तावित रंगशाला निर्माण आयोजना नेपाल सरकारको निम्न नीति, कानून, निर्देशिका, मापदण्ड, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र सम्झौताहरूसंग सम्बन्धित भएकोले मौजुदा नीति, कानून, निर्देशिका र मापदण्डहरूलाई तपशिल बमोजिम वर्गीकरण र विश्लेषण गरिएको छ ।

४.१ संविधान नेपालको संविधान

नेपालको संविधानको धारा (३०)१ मा प्रत्येक व्यक्तिलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हकको बारेमा उल्लेख छ । यसै गरी वातावरण सफा राख्न आवश्यक पर्ने सम्पूर्ण व्यवस्था राज्यले गर्ने दावी गरेको छ । भौतिक पूर्वाधारहरूको विकासका क्रियाकलापहरूबाट वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभावलाई रोक्न वातावरणीय सरसफाई सम्बन्धि जनतामा चेतना अबिवृद्धि गर्नका साथै वातावरण संरक्षण र दुर्लभ वन्यजन्तुहरूको विशेष सुरक्षालाई समेत राज्यले प्राथमिकता दिने कुरा उल्लेख छ ।

४.२ रणनीति र कार्ययोजना

राष्ट्रिय जैविक विविधता रणनीति र कार्ययोजना, २०७१-७७

नेपालको जैविक विविधता संरक्षणको ढाँचा निर्माण गर्ने उद्देश्यले नेपाल जैविक विविधता रणनीति र कार्ययोजना २०७१-२०७७ को निर्माण गरिएको हो । राष्ट्रिय जैविक विविधता रणनीति र कार्ययोजनाको लक्ष्य भनेको २०७७ सम्ममा नेपालको पर्यावरणीय प्रणालीमा उल्लेखनीय बृद्धि गरी मानव कल्याण र देशको दिगो विकासमा योगदान पुर्याउनु हो । प्रस्तावित रणनीतिले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धि नियम र कानूनको सकारात्मक कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न जोड दिएको छ ।

राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६

यस नीतिले प्रदूषण नियन्त्रण, हरियाली कायम गर्नुका साथै स्वस्थ र स्वच्छ वातावरणमा जनताले बस्न पाउने अधिकारको सुनिसचता गरेको छ । प्रदूषण नियन्त्रण न्यूनीकरण र रोक लगाउन प्रदूषण नियन्त्रण र न्यूनीकरणको लागि पर्याप्त संरचनाको निर्माण गर्ने, वातावरण मैत्री यातायातमा जोड दिने, स्वच्छ जलीय वातावरण कायम गर्न प्रदूषित पानी फोहोरमैला, ढलनिकासलाई प्रत्यक्ष रूपमा जलश्रोतमा पठाउन रोक्रे आदि नीति तथा रणनीतिहरूलाई प्रस्ताव गरेको छ । राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, राष्ट्रिय वन नीति २०७५, राष्ट्रिय शहरी विकास नीति २०६४, स्थानीय पूर्वाधार विकास नीति २०६१, राष्ट्रिय सिमसार नीति २०५९, राष्ट्रिय रोजगारी नीति २०७१, राष्ट्रिय सिमसार नीति २०५९ आदि ।

४.३ प्रस्तावसँग सम्बन्धित रणनीतिहरू

राष्ट्रिय संरक्षण रणनीति, २०७२

वि.सं २०७२ मा राष्ट्रले अन्तराष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण संघको सहयोगमा नेपालमा राष्ट्रिय संरक्षण रणनीति निर्माण गरेको छ । यस रणनितिले वातावरण संरक्षणका लागि श्रोत संरक्षण र यसको उपयोगको लागि विभिन्न प्रावधानहरूको व्यवस्था गरेको छ । यसमा जैविक विविधताको संरक्षण भू संरक्षण, जलश्रोत व्यवस्थापन, राष्ट्रिय निकुञ्ज, संरक्षित क्षेत्र र वन्यजन्तु आरक्षका साथै प्राकृतिक सम्पदा व्यवस्थापन सम्बन्धि रणनीति आदि पर्दछन् ।

४.४ प्रस्तावसँग सम्बन्धित ऐन वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६

यस ऐनको दफा ३ बमोजिम कुनै पनि आयोजना कार्यान्वयन हुनु भन्दा अघि स्थान, प्रकार र आकार अनुसार संक्षिप्त वातावरणीय परीक्षण वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । यस ऐनको दफा १० बमोजिम आयोजना कार्यान्वयन गर्नु अघि वातावरण व्यवस्थापन योजना (वा.व्य.यो) तयार गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ । वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा ११ बमोजिम आयोजनाको भौतिक पूर्वाधार, डिजाइन वा स्वरूपमा केहि परिवर्तन गर्नु परेमा, वन क्षेत्र थप गर्नु परेमा, क्षमता बृद्धि गर्नु परेमा पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ ।

वन ऐन, २०७६

वन ऐन, २०७६ दफा ४२ उपदफा (१) ले कुनै पनि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजना, राष्ट्रिय गौरव आयोजना संचालन गर्न वनक्षेत्रको प्रयोग गर्नु बाहेक अरु कुनै विकल्प नभएमा प्रचलित कानून बमोजिमको वातावरणीय पक्षबाट त्यस्तो योजना संचालन गर्दा वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने देखिएमा नेपाल सरकारले योजना संचालन गर्नको लागि तोकिए बमोजिम स्वीकृति दिनेछ । दफा ४२ उपदफा २(१) ले जति वन क्षेत्र प्रयोग हुने हो कम्तिमा त्यति नै वनक्षेत्रमा रुख रोप्नु पर्नेछ र सम्भव भए सम्म आयोजना स्थल नजिकै पर्ने राष्ट्रिय वन क्षेत्रसँग जोडिएको र समान भौगोलिक र पारिस्थितिकीय क्षेत्रमा पर्ने तथा वनको विकास गर्न सक्ने वनोट भएको जग्गामा गर्नु पर्नेछ । दफा ४२ को उपदफा ६(२) वा ५ बमोजिम रोपिएको रुखहरूको पाँच वर्षसम्म हेरविचार गर्नको लागि आयोजना सञ्चालकले रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

श्रम ऐन, २०७४

श्रम ऐन, २०७४ ले श्रमिकहरूको हक,हित तथा सुविधाको व्यवस्था गर्न, श्रमिक र रोजगारदाताको अधिकार तथा कर्तव्यको स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । श्रम ऐन दफा ३४ अनुसार प्रत्येक श्रमिकले काम शुरू गरेको मिति देखिनै पारिश्रमिक तथा सुविधा पाउनेछन श्रम ऐनको दफा ६८ ले रोजगार दाताले कार्यस्थलमा श्रमिक तथा अन्य व्यक्तिको सुरक्षा र स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्था गर्नु पर्नेछ । ऐनको दफा ४० बमोजिम श्रमिकहरूलाई हप्तामा एक दिन साप्ताहिक बिदाको व्यवस्था गरेको छ ।

बाल श्रम (निषेध र नियमन) ऐन, २०५६

बाल श्रम (निषेध र नियमन) ऐन, २०५६ नेपालमा बाल श्रमसँग सम्बन्धित प्रमुख कानून हो। यो ऐनको धारा २(क) ले १४ वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरूलाई बच्चा जनाउँछ। बाल श्रम (निषेध र नियमन) ऐन, २०५६ को दफा ३, उपदफा १ बमोजिम १४ वर्ष उमेर पूरा नगरेका बालकलाई श्रमिकको रूपमा काम लगाउन हुँदैन। कुनै पनि कम्पनी वा प्रतिष्ठानले बालकलाई काममा लगाउनु परेमा सम्बन्धित श्रम कार्यालय वा सो कार्यालयले तोकेको अन्य कुनै निकाय वा अधिकारी र बालकको बाबु आमा सँग स्वीकृत लिनुपर्नेछ। दफा ३ को उपदफा २ ले बालबालिकालाई कुनै पनि जोखिमपूर्ण व्यवसाय वा कामहरूमा लगाउन पाउनेछैन।

फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८

नेपाल अंतरीम संविधान, २०६३ को धारा ८३ बमोजिमको व्यवस्थापिका संसदको हैसियतमा यस ऐनमा फोहोर मैलालाई स्रोतमा न्यूनिकरण, पुनःप्रयोग, प्रशोधन या विसर्जन गरी फोहोरमैलाको व्यवस्थित तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न तथा फोहोरमैलाबाट जनस्वास्थ्य तथा वातावरणमा पर्ने सक्ने प्रतिकूल प्रभावलाई कम गरी स्वच्छ तथा स्वस्थ वातावरण कायम गर्नु पर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ। ऐनको दफा ३८ ले “स्थानीय निकायले तोकेको समय र ठाउँ बाहेक अन्य तरिकामा ठोस फोहोर निकाल्ने, सडकमा वा कुनै पनि सार्वजनिक ठाउँमा कुनै पनि किसिमको विषादीयुक्त फोहोर स्थानीय निकायले तोकेको स्थानहरू बाहेकका क्षेत्रमा जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने गरी राख्न, फ्याक्र, थुपार्न वा निस्कासन गर्न, रसायनिक फोहोर, औद्योगिक फोहोर, मेडिकल फोहोर र विषादीयुक्त फोहोर फ्याक्र, राख्न निस्कासन गर्नु वा गराउनु कानून विपरित रहेको मानिन्छ र ऐनको दफा ३९ मा उल्लेख गरिए अनुसार सजाय र जरीवाना गर्न सक्नेछ।

विरुवा संरक्षण ऐन, २०७६

विरुवा संरक्षण ऐनले कुनै पनि देशबाट वनस्पतिहरू वा वनस्पति जन्य उत्पादनहरूमा प्रवेश निषेध/नियन्त्रण गर्दछ। यस ऐनले “विरुवा” लाई सबै जिवित वा मृत वोट वा यसको अंशको रूपमा परिभाषित गरेको र यसले डाँठ, हाँगा, काण्ड, कोर्म बल्ब, बोक्रा, जरा, पात, नर्सरी स्टक, वनस्पति प्रसारित सामग्री, जल, तरकारी र बीउलाई समावेश गर्दछ। ऐनको दफा ३ ले नेपालमा आयोजित वनस्पति र वन जन्य उत्पादनलाई संरक्षण गर्न सरकारलाई अधिकार प्रदान गर्दछ।

सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण ऐन, २०७३

सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण ऐन, २०७३ को दफा ३ (१) ले कसैले पनि दुर्लभ वा लोपोन्मुख वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सो को नमुना खरिद विक्री गर्न, आफूसँग राख्न, प्रयोग गर्न, रोप्न, हुर्काउन, नियन्त्रित प्रजनन गर्न, ओसारपसार, निकासी वा पैठारी गर्न वा गराउन नपाउने र दफा २० (क) अनुसार कसैले दफा ३ विपरीत काम गरेको पाइएमा त्यसलाई कसूर गरेको मानिने कुरा उल्लेख गरेको छ। दफा २१ (क) बमोजिम दुर्लभ वन्यजन्तु वा सो को नमुना सम्बन्धी कसूर गर्नेलाई

कसूरको मात्रा अनुसार पाँच वर्ष देखि पन्ध्र वर्ष सम्म कैद वा पाँचलाख रुपैयादेखि दश लाख रुपैया सम्म जरिवाना वा दुबै र दुर्लभ वनस्पति वा सो को नमुना सम्बन्धी कसूरको मात्रा अनुसार एक वर्ष देखि पाँच वर्ष सम्म कैद वा एकलाख रुपैया देखि पाँच लाख रुपैयासम्म जरिवाना वा दुबैको व्यवस्था गरिएको छ । दफा २२ ले यस अन्तर्गतको कसूर गर्ने व्यक्ति वा कसूरसँग सम्बन्धितसँग सङ्कटापन्न वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सो को नमुना तथा त्यस्तो कसूरमा प्रयोग भएका अन्य वस्तु, सामाग्री, हात हतियार तथा सवारी साधन समेत जफत हुनेछ ।

राष्ट्रीय खेलकुद बिकास ऐन, २०७७

नेपालको संघीय संसदले खेलकुदको माध्यम वाट स्वस्थ, सक्षम, मर्यादित, अनुशासित खेलाडी र सिर्जनशिल नागरीक तयार गर्न राष्ट्रको एकताको प्रवर्द्धन तथा प्रतिष्ठान अभिवृद्धि गर्न खेलकुदको क्षेत्रमा अध्ययन र अनुसन्धान गर्न तथा खेलकुदको विकास विस्तार र प्रवर्द्धन गरी खेलकुदको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने उद्देश्यले यो ऐन बनाएको छ । यस ऐनको दफा ४८ ले खेलकुद पूर्वाधार निर्माण को लागि स्तर अनुसार संघीय मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, स्थानीय तहले वनाउन सक्नेछन् । खेलकुद पूर्वाधारको लागि विभिन्न सरोकारवाला सँग सम्पर्क संस्थासँगको समन्वयमा निर्माण गर्न सकिनेछ ।

४.५ प्रस्तावसँग सम्बन्धित नियमावली

वातावरण संरक्षण नियमावली , २०७७

वातावरण संरक्षण नियमावलि, २०७७, नियम ३ बमोजिम अनुसूची १ मा उल्लेखित प्रस्तावको हकमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन, अनुसूची २ मा उल्लेखित प्रस्तावको हकमा प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण र अनुसूची ३ मा उल्लेखित प्रस्तावको हकमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ । यस नियमावलीको नियम ४ र ५ बमोजिम वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन गर्नुपर्ने प्रस्तावको हकमा क्षेत्र निर्धारण र कार्यसूची प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ । यस नियमावलीको (नियम ७) र नियम ४ बमोजिम स्वीकृत क्षेत्र निर्धारण तथा नियम ५ बमोजिम स्वीकृत कार्यसूची तथा नियम ६ बमोजिम गरिएको सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रमबाट प्राप्त राय सुझावलाई समेत समेटी वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ । वातावरण संरक्षण नियमालि, २०७७, नियम ११ बमोजिम आयोजनाको भौतिक पूर्वाधार, डिजाइन वा स्वरूपमा केहि परिवर्तन गर्नु परेमा, वन क्षेत्र थप गर्नु परेमा, क्षमता वृद्धि गर्नु परेमा पूरक वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रावधान रहेको छ ।

वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ (लुम्बीनी प्रदेश)

वातावरण संरक्षण ऐन , २०७७ को दफा ३१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरि लुम्बीनी प्रदेशले यो नियम बनाएको हो । प्रस्तावले आगट्ने क्षेत्रफल, उद्देश्य, आकार आदिको आधारमा विभिन्न वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्ने तोकेको छ । वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तयारी प्रक्रियालाई सरलीकृत गरेको छ । यस नियमावलीको नियम ३ देखि १५ सम्म संक्षिप्त वातावरणीय प्रतिवेदन देखि वातावरणीय पार्श्व चित्र तयार गर्ने सम्मका विधिहरु सिफारीस गरेको छ । यो नियमावलिले प्रदेश भित्र वातावरणीय

स्वच्छता कायम गर्ने, वातावरण संरक्षण गर्ने, क्षतिपूर्ति भराउने अनुगमन मुल्याङ्कन गर्ने कार्यहरूलाई स्पष्ट रूपमा तोकेको छ ।

फोहोरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७०

फोहोरमैला व्यवस्थापन नियमावली २०७० विभिन्न क्षेत्रबाट उत्पादन हुने हानीकारक र सामान्य प्रकारका ठोस फोहोरहरूलाई व्यवस्थापन गर्नका लागि बनाइएको हो । नियम ३(१) ले फोहोरमैला स्रोतमै छुट्याउने, फोहोरमैलाको उत्पादन स्रोतमै कम गर्ने र व्यवस्थापनको उपयुक्त प्रविधि अवलम्बन गर्ने सम्बन्धमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्नेछ । नियम ३ (२) ले हानिकारक फोहोर रासायनिक फोहोर उत्पादकहरूले आफै त्यस्ता संवेदनशील फोहोर व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था गरेको छ । नियम ५ अनुसार कुनै पनि व्यक्ति, संस्था वा निकायले हानिकारक, रासायनिक, जैविक वा अजैविक फोहोर व्यवस्थापन गर्न स्वीकृति लिए बमोजिमको मापदण्ड, विधि, प्रविधि र व्यवस्थापन गरे नगरेको अनुगमन गरिनेछ ।

श्रम नियमावली, २०७५

श्रम ऐन, २०७४ को धारा १८४ अन्तर्गत नेपाल सरकारले श्रम नियमावली, २०७५ बनाएको छ । श्रम नियमावलीलाई नेपाल राजपत्रमा असार ८, २०७५ मा प्रकाशित गरिएको र तत्कालीन श्रम नियमावली लाई सुरक्षित गरिएको छ । श्रम नियमावलीले कुनै रोजगारी नियमित रोजगारी हो कि होइन भन्ने बिषयमा विवाद उत्पन्न भएमा निरुपणको लागि यो मापदण्ड निर्धारण गरेको छ । श्रम नियमावलीको नियम ३ ले यस्तो मापदण्ड प्रदान गरेको छ । नियम ३ उपनियम २(१) बमोजिम रोजगारी नियमित प्रकृतिको हो वा होइन भन्ने कुरा निम्न आधारमा निर्धारण गरिन्छ (क) रोजगार अबधि समाप्त भएपछि निरन्तरता चाहिन्छ वा चाहिँदैन? यदी यसलाई जारी राख्न अर्को कर्मचारी तुरुन्त आवश्यक हुन्छ कि हुँदैन र (ख) कर्मचारीले नियमित आधारमा काम गरेको खण्डमा एक वर्ष भन्दा बढी अबधिको लागि यदि कामको कुनै अबधि तोकेको छैन भने कर्मचारीले नियमित आधारमा एक वर्ष भन्दा बढी अबधिको लागि काम गरेको खण्डमा रोजगारी नियमित प्रकृतिको हो कि होइन भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने प्रावधान रहेको छ ।

४.६ प्रस्तावसँग सम्बन्धित निर्देशिका मापदण्ड र कार्यविधि

राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५०

राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० अन्तराष्ट्रीय प्रकृति संरक्षण संघको सहयोगमा राष्ट्रिय योजना आयोगले गरेको बैठक र गहन कार्यशाला पछि विकसित भयो । नेपाल सरकारले सुचिकृत गरेको निर्देशिकाहरू र राजपत्रले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन आवश्यक पर्ने आयोजनाहरूको पहिचान विकल्पहरूको छनौट गर्ने प्रकृया, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लगायतका न्यूनीकरणका उपायहरू आवश्यक पर्ने धेरै प्रकृयाहरूलाई मद्दत गर्दछ । यस निर्देशिकाले महत्वपूर्ण वातावरणीय सूचकहरूको चेकलिष्टका साथै धेरै रेखाचित्र र फ्लोचार्टहरूको सन्दर्भ सुझाव गर्दछ । यसको आधारभुत उद्देश्य भनेको वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रक्रिया प्रदान गर्ने, वातावरणीय गुणस्तर र

प्राकृतिक श्रोतहरूको ह्रास नगरी विकास लाभहरूलाई अनुकूल गर्ने र आयोजनाको योजना चक्र भित्र वातावरणीय विचार एकीकृत गर्ने हो ।

राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने सम्बन्धी मापदण्ड सहितको कार्यविधि, २०७६

यो कार्यविधि अन्य विकल्प उपलब्ध नभएको खण्डमा वन क्षेत्रको प्रयोग गर्ने विकल्पको लागि मात्र उपलब्ध छ । वन क्षेत्र आवश्यक पर्ने आयोजनाहरूले वनको जग्गा प्रयोग क्षेत्र न्यूनतम गर्न वैकल्पिक आयोजनाहरूलाई वन तथा वातावरण मन्त्रालयको स्वामित्वमा प्रयोग गर्न पाउनेछन् । वन क्षेत्र र श्रोतहरूको विनाशको क्षतिपूर्ति प्रदान गर्न, आयोजना प्रस्तावकले निम्न प्रावधान अपनाउनु पर्दछ ।

- प्रस्तावकले कम्तिमा विनाश भएको जंगल क्षेत्र बराबरको क्षेत्रफलमा वृक्षारोपण गर्नु पर्ने छ ।
- यदि आयोजनाले ओगटेको वनक्षेत्र बाँझो जमिन हो भने, वृक्षारोपणको लागि प्रस्तावकले वन कार्यालयसँग गरेको छलफलको आधारमा निर्णय गर्नु पर्ने, वा प्रस्तावकले वन मापदण्ड अनुसार आवश्यक रकम डिभिजन वन कार्यालयमा जम्मा गर्नु पर्ने ।
- प्रस्तावकले प्रत्येक १ रुखको नाशको बदलामा १० वटा रुखहरू डिभिजन वन कार्यालय द्वारा तोकिएको क्षेत्रमा रोप्नु पर्नेछ र प्रत्येक रोपेको रुखको संरक्षण र सम्बर्द्धन/वृद्धि सुनिश्चित गर्न ५ वर्ष सम्म बगैचाको हेरचाह गर्नु पर्नेछ वा प्रस्तावकले वृक्षारोपण र संरक्षणको लागि ५ वर्ष सम्म आवश्यक रकम डिभिजन वन कार्यालयमा जम्मा गर्न सक्नेछ ।
- प्रति हेक्टर कबुलियति वनको रूपमा प्रयोग भएको वन क्षेत्रको क्षतिपूर्ति रकम कबुलियति वनको प्रावधान अनुसार हुनेछ ।

प्रस्तावसँग सम्बन्धित निर्देशिका

वातावरणीय अध्ययनको क्रममा पहिचान गरीएका विकल्पहरूको छनौट गर्ने प्रकृया, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लगायतका न्यूनिकरइका उपायहरू आवश्यक पर्ने धेरै प्रकृयाहरूलाई मद्दत गर्दछ । यस निर्देशिकाले महत्वपूर्ण वातावरणीय सूचकहरूको चेकलिष्टका साथै धेरै रेखाचित्र र फ्लोचार्टहरूको सन्दर्भ सुझाव गर्दछ । यसको आधारभुत उद्देश्य भनेको वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रक्रिया प्रदान गर्ने, वातावरणीय गुणस्तर र प्राकृतिक श्रोतहरूको ह्रास नगरी विकास लाभहरूलाई अनुकूल गर्ने र आयोजनाको योजना चक्र भित्र वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत गर्ने हो ।

राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने सम्बन्धी मापदण्ड सहितको कार्यविधि, २०७६

यो कार्यविधि अन्य विकल्प उपलब्ध नभएको खण्डमा वन क्षेत्रको प्रयोग गर्ने विकल्पको लागि मात्र उपलब्ध छ । वन क्षेत्र आवश्यक पर्ने आयोजनाहरूले वनको जग्गा प्रयोग क्षेत्र न्यूनतम गर्न वैकल्पिक आयोजनाहरूलाई वन तथा वातावरण मन्त्रालयको स्वामित्वमा प्रयोग गर्न पाउनेछन् । वन क्षेत्र र श्रोतहरूको विनाशको क्षतिपूर्ति प्रदान गर्न, आयोजना प्रस्तावकले निम्न प्रावधान अपनाउनु पर्दछ ।

- प्रस्तावकले कम्तिमा विनाश भएको जंगल क्षेत्र बराबरको क्षेत्रफलमा वृक्षारोपण गर्नु पर्ने छ ।

- यदि आयोजनाले ओगटेको वनक्षेत्र बाँझो जमिन हो भने, वृक्षारोपणको लागि प्रस्तावकले वन कार्यालयसँग गरेको छलफलको आधारमा निर्णय गर्नु पर्ने, वा प्रस्तावकले वन मापदण्ड अनुसार आवश्यक रकम डिभिजन वन कार्यालयमा जम्मा गर्नु पर्ने ।
- प्रस्तावकले प्रत्येक १ रुखको नाशको बदलामा १० वटा रुखहरू डिभिजन वन कार्यालय द्वारा तोकिएको क्षेत्रमा रोप्नु पर्नेछ र प्रत्येक रोपेको रुखको संरक्षण र सम्बर्द्धन /वृद्धि सुनिश्चित गर्न ५ वर्ष सम्म बगैचाको हेरचाह गर्नु पर्नेछ वा प्रस्तावकले वृक्षारोपण र संरक्षणको लागि ५ वर्ष सम्म आवश्यक रकम डिभिजन वन कार्यालयमा जम्मा गर्न सक्नेछ ।
- प्रति हेक्टर कवुलियति वनको रूपमा प्रयोग भएको वन क्षेत्रको क्षतिपूर्ति रकम कवुलियति वनको प्रावधान अनुसार हुनेछ ।

वन पैदावर (काठ/दाउरा) संकलन तथा बिक्रीवितरण निर्देशिका, २०७३

यस निर्देशिकाको खण्ड ३ देखि १० सम्ममा रुख विरुवा कटानका लागि स्वीकृती, रुख विरुवा कटानका लागि जग्गाको रेखाङ्कन, काठको आयतनको मूल्याङ्कन इत्यादी र सरकारी कार्यालयहरू र जिम्मेवार अधिकारीहरूका लागि अनुमोदन सवीकृती र मूल्याङ्कनका लागि विभिन्न प्रकृया र ढाँचा तोकिएका छन् ।

सामुदायिक वन मापन निर्देशिका, २०६३

सामुदायिक वन मापन निर्देशिका, २०६३ ले सामुदायिक वनको स्टक र फसल काट्ने सम्भावनाको मूल्याङ्कन गर्ने प्रकृया र विधिहरूको विवरण दिन्छ ।

चुरे क्षेत्रमा विकास निर्माण गर्दा अवलम्बन गर्नु पर्ने कार्यविधि तथा मापदण्ड, २०७७

चुरे क्षेत्रमा विकास निर्माण गर्दा अवलम्बन गर्नु पर्ने कार्यविधि तथा मापदण्ड, २०७७ चुरेक्षेत्रमा विकास निर्माणका कार्यहरूलाई व्यवस्थित र दिगो बनाउन वातावरण र विकासका सिद्धान्तहरूलाई एक आपसमा मैत्रिपूर्ण बनाउन उपयोगी हुन सकोस भन्ने यस कार्यविधिको उद्देश्य रहेको छ । यो मापदण्ड चुरे संरक्षण क्षेत्रमा विकास निर्माण, पुर्वाधार विकासका कार्यक्रमहरू, उद्योग स्थापना र संचालन गर्ने विभिन्न सरकारी संघ संस्थाहरू, निर्माण व्यवसायी, प्रदेश तथा स्थानीय स्तरका संघ संस्थाहरूले यस कार्यविधि तथा मापदण्डलाई अनिवार्य रूपमा पालना गर्नु पर्नेछ । यो कार्यविधि तथा मापदण्डले चुरे संरक्षण क्षेत्रका नदी, खोलाका सतहवाट नदी जन्य पदार्थ (ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटो आदी) हटाउने वा संकलन, उत्खनन् कार्यको स्वीकृती दिने कार्यविधि तोकेको छ । यस कार्यविधि तथा मापदण्डले मापदण्ड १ ले चुरे क्षेत्रमा गरिने भौतिक पुर्वाधार निर्माण तथा सम्भारका लागि अपनाउनु पर्ने मापदण्डहरू, मापदण्ड २ मा चुरे क्षेत्रमा स्थापना तथा संचालन हुने उद्योग खानी तथा खनीज पदार्थ र निर्माण जन्य सामग्री उत्खनन् संकलन सम्बन्धी मापदण्डहरू र मापदण्ड ३ ले नदी जन्य पदार्थ हटाउँदा वा उत्खनन्, संकलन गर्दा अपनाउनु पर्ने मापदण्डहरू तोकेको छ ।

स्थानीय तहमा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण सम्बन्धी कार्याविधि २०७५

स्थानीय तह देखि नै योजना बद्ध रूपमा खेलाडीहरूको उत्पादन, विकास तथा व्यवस्थापनका लागि खेलकुद पूर्वाधारको निर्माण गर्न आवश्यक देखिएकोले प्रत्येक स्थानीय तहमा दीर्घकालीन महत्वका एक एक वटा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण गर्न सरकारले स्थानीय तहमा खेलकुद पूर्वाधार कार्याविधि २०७५ निर्माण गरेको छ ।

वायु गुणस्तर सम्बन्धि राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९

वातावरण संरक्षण नियमावलि, २०५४ को नियम १५ अनुसार नेपाल सरकारले विभिन्न नेपाल सरकारको वायु गुणस्तर मापदण्डहरू तोकेको छ । यी सुचकहरूमा पी.एम १०, पी.एम २.५, कार्बन मनो अक्साइड, नाइट्रोजनडाइ अक्साइड, सल्फर डाइअक्साइड, लिड, बेन्जेन, कुल घुलित कणहरू र ओजोनलाई समावेश गरिएको छ ।

राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड, २०६९

वातावरण संरक्षण नियमावलि, २०५४ को नियम १५ अनुसार नेपाल सरकारले विभिन्न राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्डहरू तोकेको छ । विभिन्न राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्डहरूको पारामिटरहरूले उज्, टर्बिडिटी, इलेक्ट्रिकल कन्डक्टिभिटी, एमोनिया, नाइट्रेट, टोटल हार्डनेस, ई.कोल, कोलिफर्म आदिलाई समावेश गर्दछ ।

४.७ प्रस्तावसँग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय सन्धि सम्झौता

संकटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियमन तथा नियन्त्रण सम्बन्धि अन्तराष्ट्रिय महासन्धि, सन् १९७३ (सा.ई.टी.स)

यो महासन्धि संकटापन्न वन्य जन्तु र वनस्पतिको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियमन तथा नियन्त्रण गर्न १९७३ (सन्) को सम्मेलनद्वारा कार्यान्वयनमा आएको हो । यस ऐनले संकटापन्न वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको अन्तराष्ट्रिय व्यापार नियमन तथा नियन्त्रणको वारेमा बताउँदछ । प्रजातिहरूको अत्यधिक ह्रासलाई सा.ई.टी.स ले सुरक्षा प्रदान गर्दछ र विभिन्न प्रकारको सुरक्षाको लागि सा.ई.टी.स ले अत्यधिक ह्रास भएका प्रजातिहरूलाई अनुसुची पहिलो, दोश्रो र तेश्रो गरी तीन भागमा सूचीकृत गरेको छ । अनुसुची पहिलो मा सा.ई.टी.स द्वारा सूचीकृत गरेको जिवजन्तुहरू र वनस्पतिहरू मध्य सबैभन्दा जोखिममा रहेका (लोपोन्मुख) प्रजातिहरूलाई सूचीकृत गरेको छ । लोप हुने खतरामा रहेका प्रजातिहरूलाई वैज्ञानिक अनुसन्धान बाहेक अन्तराष्ट्रिय व्यापारको लागि निषेध गरिएको छ । अनुसुचि दोश्रोमा वर्तमानमा विलुप्त हुने खतरा नभएका तर व्यापारको नियन्त्रण नभएमा त्यस्तो अवस्था सृजना हुन सक्ने प्रजातिहरूको सूची रहेको छ । अनुसुचि तेश्रोमा एक पाटीको (पक्ष राष्ट्रको) अनुरोधमा वा प्रजातिहरूको अस्थिर अवैध व्यापारलाई नियमन गर्न र एक भन्दा अन्य देशहरूको सहयोग आवश्यक हुने प्रजातिहरूलाई सूचीकृत गरेको छ ।

आदीवासी तथा जनजाती समुदायको लागि अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठन सम्मेलन, २०४५ (नं १६९)

आदीवासी र जनजाति समुदायमा अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठन सम्मेलनका, १९८९ (नं.१६९) नेपालले सेप्टेम्बर १४, २००७ मा १६९ नम्बरमा अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठन सम्मेलनमा स्वीकृत गर्यो । सन् २००७ मा आदीवासी जनजातिको अधिकार सम्बन्धि संयुक्त राष्ट्र संघको घोषणालाई साधारण सभाले पारित

गर्यो । उक्त घोषणाले सम्मेलन नं. १६९ अन्तर्गत प्रदान गरिएका सिद्धान्त र दृष्टिकोणको महत्वलाई पुष्टि गर्दछ र यसले गर्दा सम्मेलन नं. १६९ को स्वीकृत र कार्यान्वयनको लागि नयाँ प्रेरणा प्रदान गर्दछ । अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठनको सम्मेलन नं. १६९ ले आदिवासी र जनजाति तथा पिछिडिएका व्यक्तिहरूका विशिष्ट ज्ञान सीप र प्रविधिलाई उनीहरूको परम्परागत अर्थ व्यवस्था र आत्मनिर्णय विकास प्रकृयाको आधारका रूपमा मान्यता दिनुपर्ने आवश्यकतालाई प्रकाश पार्दछ । सम्झौताको धारा १ ले आदिवासी जनजाति व्यक्तिहरूको परिभाषा प्रदान गर्दछ । धारा-६ ले उचित प्रकृत्यामार्फत सम्बन्धित व्यक्तिहरूसँग परामर्श गर्दछ र विशेष गरी उनीहरूका प्रतिनिधि संस्थाहरू मार्फत प्रत्यक्ष असर पर्ने व्यक्तिहरूको बारेमा छलफल गर्दछ । धारा १५ मा आफ्नो जग्गा सम्बन्धि प्राकृतिक श्रोत सम्बन्धि जनअधिकारको संरक्षण गर्ने विषय उल्लेख गरिएको छ । यी अधिकारहरूमा यस्ता संसाधन/श्रोतहरूको प्रयोग, व्यवस्थापन र संरक्षण कार्यमा भाग लिने अधिकार छ । धारा १६(२) मा जहाँ बसाईसरी आएका मानिसहरू बसोवास गर्न आवश्यक पर्ने देखिन्छ, उनीहरूको स्वतन्त्र र सुचित सहभागितामा मात्र स्थान परिवर्तन हुनेछ भनी स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरेको छ । धारा १६(३) मा सम्भव भएसम्म यी जनताले स्थानान्तरणको आधारमा अस्तित्वमा रहन आफ्नो जग्गा फिर्ता गर्ने अधिकार पाउनेछन् भनी उल्लेख छ । धारा १६(५) मा व्यक्तिहरूलाई पर्ने कुनै पनि क्षति वा चोटपटकको पूर्ण क्षतिपूर्ति दिनुपर्ने कुराको विस्तृतीकरण गरिएको छ ।

जैविक विविधता सम्बन्धि अन्तराष्ट्रिय महासन्धि, १९९२ (सन्)

संयुक्त राष्ट्र संघिय जैविक भण्डार क्षेत्र राष्ट्रिय निकुञ्ज, प्राकृतिक भण्डार क्षेत्र वा संरक्षण क्षेत्रहरूको रूपमा तोकिएका जग्गामा हुन सक्ने आयोजनाहरू संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्रबाट प्रभावित हुनेछन् । यस बाहेक सम्मेलनले कुनै पनि अन्य क्षेत्रहरूमा जैविक विविधताको संरक्षणका लागि जोड दिन्छ ।

परिच्छेद: ५ विद्यमान वातावरणीय अवस्था:

प्रस्तावले प्रभाव पार्न सक्ने स्थानको भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वस्तुस्थितिको बारेमा आधारभूत जानकारी निम्नानुसार तालिकामा दिइएको छ ।

५.१ भौतिक वातावरण:

प्रस्ताव क्षेत्र अन्तर्गतको भौगोलिक तथा धरातलीय अवस्था, भू-उपयोग जलवायु, जल तथा जलाधार क्षेत्र, भू-गर्भ, वायुको गुणस्तर, ध्वनीको स्तर र पानीको गुणस्तर सम्बन्धित जानकारी उद्धृत गरिएको छ ।

क. भू उपयोग

रंगशाला निर्माणले प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने क्षेत्रको भू-उपयोगमा वन क्षेत्र र वन क्षेत्रसँग जोडिएर रहेको रुख वृक्ष विहिन सरकारी वाँझो जमीनको कारण जमीनको स्वरूपमा परिवर्तन हुन्छ । आयोजना क्षेत्रको भू-उपयोगको विवरण तालिका ६ मा देखाइएको छ । (श्रोत : स्थलगत सर्वेक्षण, २०७७)

तालिका नं 6 आयोजनाको लागि आवश्यक भूभाग

सि नं	आयोजनाकोलागि आवश्यक भु भाग	भू उपयोगको किसिम	ओगटेको क्षेत्र	ओगटेको क्षेत्र प्रतिशतमा
१	रंगशालाको लागि	रुख वृक्ष विहिन जितेश्वरी सा व उ स को वन क्षेत्र	करीव २ हेक्टर	
२	रंगशालाको लागि	रुख वृक्ष भएको जितेश्वरी सा व उ स को वन क्षेत्र	रुख वृक्ष भएको करीव १ हेक्टर वन क्षेत्र ।	
३	निर्माण फोहोर तथा अन्य फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्र	नीजी जमीनलाई भाडामा लिने व्यवस्था मिलाउने	उपरोक्त ३ हेक्टर वन क्षेत्र भित्रै व्यवस्थापन गर्ने ।	
कूल			३.० हे	
३	रंगशालामा पहुँच मार्गको स्तरोन्नतिको लागि	साविकमा प्रयोग भैरहेको साँगुरोवाटोलाई स्तरोन्नति गरि पक्की सडक बनाउन आवश्यक ।	पूर्व पश्चिम लोकमार्ग देखि करीव १ किमि उत्तर तर्फ ।	
कूल				
४	अस्थाइ आवश्यकता			
	श्रमीक शिविर	निजी जमीनलाई भाडामा लिने व्यवस्था मिलाउने	आवश्यकता अनुसार	

	सामाग्री भण्डारण क्षेत्र	निजी जमीनलाई भाडामा लिने व्यवस्था मिलाउने	आवश्यकता अनुसार	
	उत्खनन् क्षेत्र	रंगशालाको लागि क्षेत्र विस्तार गर्न आवश्यक वन क्षेत्र जुन जितेश्वरी सामुदायिक वनमा पर्दछ ।	रुख वृक्ष भएको करीव १ हेक्टर क्षेत्र ।	कुल वन क्षेत्रको करीव ३३ प्रतिशत भू भाग ।
	फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्र	निजी जमीनलाई भाडामा लिने व्यवस्था मिलाउन	आवश्यकता अनुसार	
	कूल			

ख. भू गर्भ

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र समुन्द्री सतहबाट १५२ मीटरको उचाईमा अवस्थित छ । आयोजना क्षेत्र भौगोलिक रूपमा मध्य नेपालको चुरे क्षेत्रमा पर्दछ । रंगशाला निर्माण क्षेत्रको स्थलाकृति चुरे क्षेत्रमा वर्गीकृत गरी चित्रण गरिएको छ । प्रस्तावित रंगशाला क्षेत्र चुरे इलाकाभित्र पर्दछ । यो क्षेत्रमा मुख्यतः क्वार्टनरी डिपोजिट रहेको छ जुन सिनोजोईक समय देखि टर्सरी समयको अन्त तिर लगभग १६ लाख वर्ष अगाडी बनेको पाइन्छ । यो क्षेत्र मुख्य फ्रन्टल थ्रस्ट देखि तल पर्ने भएकोले भुकम्पीय दृष्टीकोणले संवेदनशिल क्षेत्र मानिन्छ ।

जल तथा मौषम

आयोजना क्षेत्रमा उष्ण जलवायु छ । प्रभावित आयोजना क्षेत्रको जलवायु सम्बन्धि जानाकारी जलवायु मापन केन्द्र (बुटवल स्टेशन) बाट प्राप्त गरिएको थियो । यस प्रभावित क्षेत्रको वर्षा र तापक्रमको स्तर पत्ता लगाउन जलवायु तथ्याङ्कको विश्लेषण गरिएको थियो । बुटवल उपमहानगरपालिका को औसत वार्षिक वर्षा २९१३ मी.मी. रहेको छ । चित्र ७ ले बुटवल स्टेशनले मापन गरेको ईस्वी सन् २०१३ देखि २०१७ सम्मको वार्षिक वर्षा देखाउँछ ।

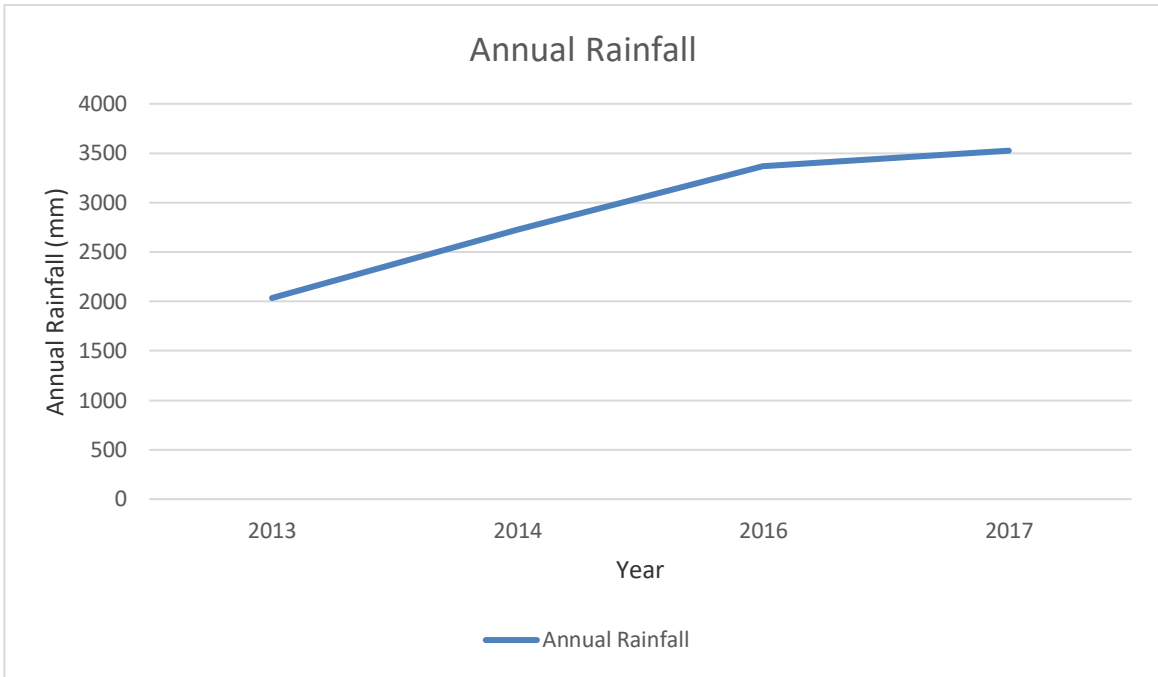
तालिका नं ७ बुटवल उपमहानगरपालिकाको वार्षिक औषत वर्षा

स्टेशन: बुटवल	
Year वर्ष	वार्षिक वर्षा
२०१३	२०३४.८
२०१४	२७२६.१
२०१५	३३६८.१
२०१७	३५२५.५
औषत	२९१३.६२

(श्रोत: वातावरणीय तथ्याङ्क, २०१९)

चित्र: २०१३ देखि २०१७सम्मको वार्षिक औषत वर्षा

चित्र नः 7 बुटवल उपमहानगरपालिको वार्षिक वर्षा

(श्रोत: वातावरणीय तथ्याङ्क, २०१९)

औषत तापक्रम

रुपन्देही जिल्लाको औसत अधिकतम तापक्रम २६.७८ डिग्री सेल्सियस छ र औसत न्यूनतम तापक्रम २१.६० डिग्री सेल्सियस रहेको छ भने । तल तालिका र चित्रमा बुटवल उपमहानगरपालिका को ईस्वी सन् २०१४-२०१७ सम्मको औषत मासिक अधिकतम र न्यूनतम तापक्रम देखाउँछ ।

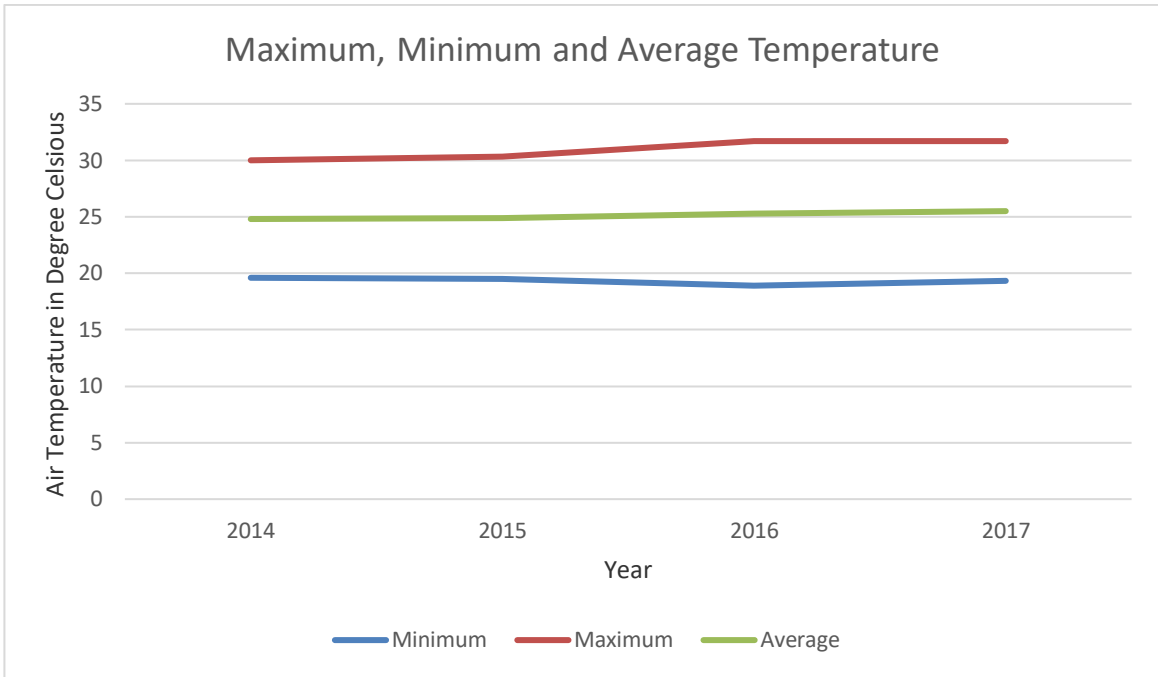
तालिका नं 8 बुटवल उपमहामगरपालिकाको न्यूनतम, अधिकतम तथा औषत तापक्रम

स्टेशन: बुटवल			
वर्ष	न्यूनतम	अधिकतम	औषत
२०१४	१९.६	३०.०	२४.८
२०१५	१९.५	३०.३	२४.९
२०१६	१८.९	३१.७	२५.३
२०१७	१९.३	३१.७	२५.५
औषत	१९.३२	३०.९२	२५.१२

(श्रोत: वातावरणीय तथ्याङ्क, २०१९)

चित्र: २०१४ देखि २०१७ सम्मको वार्षिक औषत तापक्रम

चित्र नः 8 वुटवल उपमहानगरपालिकाको न्यूनतम अधिकतम तथा औषत तापक्रम

(श्रोत: वातावरणीय तथ्याङ्क, २०१९)

ग. खोला खोल्सीको विवरण

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र नजिकै मा भालु खोला रहेको छ। यो खोला पानी परेको समय मा वाहेक सधै जसो सुख्खा नै रहन्छ।

घ. जल वायु तथा ध्वनिको गुण

वायु प्रदूषणको मुख्य श्रोत सवारीसाधनहरु नै भएकोले प्रस्तावित आयोजना स्थलको वायुमा प्रदूषण थोरै मात्रामा हुने देखिन्छ। आयोजना क्षेत्र जितेश्वरी सामुदायीक वन वुटवल उपमहानगर पालिका वडा नं १३ मा निर्माण गर्ने हुनाले आयोजना स्थलमा ध्वनि प्रदूषणको मात्रा पनि कम हुने अनुमान गरिएको छ। यस क्षेत्रको पानीको गुणस्तर स्वच्छ रहेको पाईएको छ तर वर्षा याममा बलौटे बालुवा, ग्रेगर थुप्रिने भएकोले पानीको गुणस्तर प्रदुषित हुन सक्नेछ।

५.२ जैविक वातावरण

आयोजना क्षेत्रका वन सम्पदा र तिनमा पाइने वन्यजन्तु, वनस्पति, गैह्र काष्ठ वनस्पतिको बारेमा Transect walk survey र स्थानीय सँगको परामर्शद्वारा पहिचान गरयो।

सामुदायीक वन

नेपालमा सामुदायीक वन कार्यक्रम वनको संरक्षण र दिगो व्यवस्थापन तथा समुदायको जीवनयापन सुधार गर्न गरिएको सरकारी प्रयास हो। कार्यक्रम विभिन्न नीति, एवं संस्थागत अभ्यास र सिकाईहरुवाट परिस्कृत हुँदै आइरहेको छ। नेपालमा सामुदायीक वन कार्यक्रमको आवश्यकतालाई सरकारी नीतिहरुले सर्वप्रथम २०३३ देखि नै लागु गरेको थियो (राष्ट्रिय वन योजना, २०३३)। प्रस्तावित रंगशाला जितेश्वरी सामुदायीक वन क्षेत्र भित्र पर्दछ। रुपन्देही जिल्लाको वुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं १३ मा अवस्थित यस सामुदायीक वनमा विभिन्न प्रजातिका रुखहरु झाडी, झारपातहरु जस्तै साल (*Shorea robusta*),

अस्त्रा (*Terminalia tomentosa*), लगायत माथि उपशिर्षक नंम्बर ३.३.२ मा उल्लेखित रुख विरुवाहरु पाइन्छन् ।

क. वन सम्पदा

आयोजना प्रस्तावित क्षेत्र जितेश्वरी सामुदायीक वन उपभोक्ता समूहलाई हस्ताण्तरण गरीएको वन क्षेत्र भएकोले उपभोक्ता समूह कै ब्यवस्थापनमा सञ्चालित छ । प्रस्तावित आयोजनाको सीमामा पर्न वन क्षेत्र रुखहरुको नाम तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएका छ ।

तालिका नं 9 आयोजना क्षेत्रको वन सम्पदाको सूची

वनको नाम	वनको किसिम	स्थान	क्षेत्रफल	आयोजना क्षेत्रबाट दूरी	मुख्य प्रजाति
जितेश्वरी सामुदायीक वन	सामुदायीक वन	बुटवल उपमहानगरपालिका	३.० हे	निर्माण क्षेत्रमा नैरहेको	साल, अस्त्रा, खयर, टुनी, सिन्दुरे

- स्थलगत सर्वेक्षण, २०७७)

ख. वनस्पति

रंगशाला निर्माण क्षेत्रमा जम्मा ९१ वटा रुखहरु पर्दछन् । आयोजना क्षेत्रमा पाईने मुख्य प्रजातिहरुमा रुखहरुमा साल (*Shorea robusta*), साज/अस्त्रा (*Terminalia tomentosa*), सिसौं (*Dalbergia sisoo*), तथा सिन्दुरे (*Mallotus philippinensis*) आदि मुख्य प्रजातिहरु हुन् ।

तालिका नं 10 वनस्पतिको सूची

स्थानीय नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	CITES	IUCN	नेपाल सरकार
साल	<i>Shorea robusta</i>	Dipterocarpaceae			Protected
साज/अस्त्रा	<i>Terminalia tomentosa</i>	Combretaceae			
सिसौं	<i>Dalbergia sisoo</i>	Fabaceae			
कर्मा	<i>Adina cordifolia</i>	Rubeaceae			
सिन्दुरे	<i>Mallotus philippinensis</i>	Euphorabiaceae			
टिक	<i>Tectona grandis</i>	Lamiaceae			
क्यामुन	<i>Cleistocalyx operculatus</i>	Myrtaceae			

बोट धाइरो	<i>Legerstroemia parviflora</i>	Lythraceae			
कदम	<i>Neolamarckia cadamba</i>	Rubiaceae			
अर्जुना	<i>Terminalia arjuna</i>	Combretaceae			
कुसुम	<i>Schleichera oleosa</i>	Sapindaceae			
टाँटरी	<i>Dillenia pentagyna</i>	Dilleniaceae			
बरो	<i>Terminalia bellirica</i>	Combretaceae			
बिजयसाल	<i>Pterocarpus marsupium</i>	Fabaceae			Protected
भलायो	<i>Semecarpus anacardium</i>	Anacardiaceae			
मसला	<i>Eucalyptus spp.</i>	Myrtaceae			
हरो	<i>Terminalia chebula</i>	Combretaceae			
सिरिस	<i>Albizia procera</i>	Fabaceae			
बाँझी	<i>Anogeissus latifolia</i>	Combretaceae			
अमला	<i>Phyllanthus emblica</i>	Phyllanthaceae			
बेल	<i>Aegle marmelos</i>	Rutaceae			
असारे	<i>Murraya koenigii</i>	Rutaceae			
सिमल	<i>Bombax ceiba</i>	Malvaceae			Protected
पिपल	<i>Ficus religiosa</i>	Moraceae			
वर	<i>Ficus benghalensis</i>	Moraceae			
आँप	<i>Mangifera indica</i>	Anacardiaceae			
जामुन	<i>Syzygium cumini</i>	Myrtaceae			
चिउरी	<i>Diploknema butyracea</i>	Sapotaceae			
तेजपात	<i>Cinnamomum tamala</i>	Plantae			

बाँस	<i>Himalaya calamus</i>	Poaceae			
कुरिलो	<i>Asparagus racemosus</i>				

माथि उल्लेखित विवाहरु मध्ये प्रस्तावित क्षेत्रमा पाइने रुखहरुको संख्या सहित काठको अनुमानित परिमाण

तालिका नं 11 रुखको संख्या सहित काठको परिमाणको विवरण

वनस्पतिको प्रजाति		जम्मा वन पैदावार				
स्थानीय नाम	वनस्पति बैज्ञानिक नाम	रुख (३० से. मी. गोलाई माथी)	पोथ्रा (१०-२९.९ से. मी. गोलाई)	टिम्बर (की. फीट)	दाउरा (स्तैक, चट्टा)	जम्मा उर्जा के. जी.
अम्ला	<i>Terminalia tomentosa</i>	४		१५०.३९	०.३६	६२४३.९
जामुन	<i>Syzygium cuminii</i>	१	०	११.१६	०.०२	३८९.५९
पिपल	<i>Ficus religiosa</i>	१	०	३३४.९	०.७९	११६९२.१२
साल	<i>Shorea robusta</i>	१८	०	१३६५.७६	३.२५	५६७०१.९६
सिसौ	<i>Dalbergia sissoo</i>	३	२४	१३१.१३	०.३२	४६५१
समी	<i>Ficus benjamina</i>	२	०	७०६.६३	१.६८	२४६६९.८१
टिक	<i>Tectona grandis</i>	७	३१	२५२.४१	०.५	८१६७.२१
जम्मा		३६	५५	२९५२.३८	६.९२	१:१५.५९

श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण २०७७

ग. प्रमुख गैह्र काष्ठ वनस्पति

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा गैर काष्ठ वनस्पतिहरु पनि पाईन्छन् । यस अन्तर्गत हरो (*Terminalia chebula*), अमला (*Phyllanthus emblica*), बेल (*Aegle marmelos*), आँप (*Mangifera indica*), कुररलो (*Asparagus spp*), जामुन (*Syzygium cumini*), असारे (*Murraya koenigii*) पर्दछन् ।

तालिका नं 12 आयोजना क्षेत्रमा पाईने गैर काष्ठ वनस्पतिहरु

स्थानीय नाम	वैज्ञानिक नाम	उपयोग
-------------	---------------	-------

हरो	<i>Terminalia chebula</i>	आयुर्वेदिक औषधिय गुण भएको औषधीको रुपमा प्रयोग ।
अमला	<i>Phyllanthus emblica</i>	आयुर्वेदिक औषधिय गुण भएको औषधीको रुपमा प्रयोग ।
बेल	<i>Aegle marmelos</i>	आयुर्वेदिक औषधिय गुण भएको औषधीको रुपमा प्रयोग ।
असारे	<i>Murraya koenigii</i>	आयुर्वेदिक औषधिय गुण भएको औषधीको रुपमा प्रयोग ।
आँप	<i>Mangifera indica</i>	आयुर्वेदिक औषधिय गुण भएको औषधीको रुपमा प्रयोग ।
जामुन	<i>Syzygium cumini</i>	आयुर्वेदिक औषधिय गुण भएको औषधीको रुपमा प्रयोग ।
चिउरी	<i>Diploknema butyracea</i>	आयुर्वेदिक औषधिय गुण भएको औषधीको रुपमा प्रयोग ।
तेजपात	<i>Cinnamomum tamala</i>	मधुमेह, दम, श्वासप्रश्वास सम्बन्धी समस्या, रुघाखोकी, पखालाको उपचार गर्न
बाँस	<i>Himalaya calamus</i>	
कुरिलो	<i>Asparagus racemosus</i>	
टाँटरी	<i>Dillenia pentagyna</i>	
बरो	<i>Terminalia bellirica</i>	

घ. आयोजना क्षेत्र आसपास पाइने संरक्षित तालिकामा उल्लेखित प्रजातिहरू

तालिका नं 13 आयोजना क्षेत्रमा पाइने संरक्षित वोटविरुवाहरू

क्र.स	प्रजाति	नेपाली नाम	परिवार	नेपाल संरक्षित	आइयुसि एन संरक्षित	साइटिस	वर्गीकरण
१	Shorea robusta	साल	Dipterocarpaceae	P	LC	-	निकासी गर्न प्रतिबन्ध
२	सुनाखरी	सुनाखरी	orchidance	P	-	II	संकलन, ओसारपसार र निकासी गर्न प्रतिबन्ध

श्रोत : स्थलगत प्रत्यक्ष अध्ययन , २०७७ तथा स्थानीय संग परामर्श

आइयुसिएनको लोपोन्मुख सूचांक : T (Threatened), E (Endangered)

यो विभिन्न तालिकाहरू मध्ये साल नेपाल सरकारको संरक्षित वनस्पति अन्तर्गत समाविष्ट छ । सो प्रजाति आइयुसिएनको least concern अन्तर्गत पर्न आउँछ । यहाँ केहि मिचाहा प्रजातिका वनस्पति पनि पाइन्छन् । जस्तै : कालो बनमारा, काँडे बनमारा, आदि ।

ङ. वन्य जन्तुको सूची

स्थलगत अध्ययन तथा स्थानीय संगको छलफल पश्चात निम्न प्रकारका स्तनधारी जंगली जनावरहरू आयोजना क्षेत्रमा तथा वरिपरि क्षेत्रमा रहेको पाइयो | जुन तालिका नं. ४.१२ मा दिइएको छ |

तालिका नं 14 जंगली स्तनधारी प्राणीहरू

स्थानीय नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	CITES	IUCN	नेपाल सरकार
स्तनधारी					
चितुवा	<i>Panthera pardus</i>	Felidae	I	Vulnerable	Protected
वन बिरालो	<i>Felis chaus</i>	Felidae	II	Least concern	-
खरायो	<i>Lepus nigricolis</i>	Leporidae		Least concern	-
फ्याउरो	<i>Vulpes bengalensis</i>	Canidae		Vulnerable	Protected
बदेल	<i>Sus scrofa</i>	Suidae		Least concern	-
रातो बादर	<i>Macaca mulatta</i>	Cercopitheidae	II	Least concern	-
निलगाई	<i>Boselaphus tragocamelus</i>	Bovidae		Vulnerable	Protected
चित्तल	<i>Axis axis</i>	Cervidae		Vulnerable	-
सानो निर बिरालो	<i>Viverricula indica</i>	Felidae		Least concern	-
ढेडु वा लडगुर	<i>Semnopithecus entellus</i>	Cercopithecidae	I	Near Threatened	-
ठुलो न्याउरी मुसो	<i>Herpestes edwardsii</i>	Herpestidae		Least concern	-

लोखर्के	<i>Petaurista petaurista</i>	Sciuridae		Least concern	-
स्याल	<i>Canis aureus</i>	Canidae		Least concern	-
जुरे दुम्सी	<i>Hystrix indica</i>	Hystriidae		Least concern	-
मलसाँप्रो	<i>Martes flavigula</i>	Mustelidae		Least concern	-
चमेरो	<i>Pteropus giganteus</i>	Pteropodidae	II	Least concern	-

च. चराहरू

आयोजना क्षेत्र आसपास पाइने केहि चराहरूको प्रजाति तालिका नं. १५ मा पेश गरिएको छ ।

तालिका नं 15 आयोजना वरपर पाइने चराहरूको विवरण

स्थानीय नाम	बैज्ञानिक नाम	परिवार	CITES	IUCN	नेपाल सरकार
चराचरुङ्गी					
भुँडीफोर गिद्ध	<i>Leptoptilos javanicus</i>	Ciconiidae		Vulnerable	-
सारस	<i>Antigone Antigone</i>	Gruidae		Least Concern	-
कोइली	<i>Eudynamis scolopacea</i>	Cuculidae		Least concern	-
सानो धनेश	<i>Oryx capensis</i>	Oryzopsis		Least Concern	-
कुर्ले डुकुर	<i>Spilopelia chinensis</i>	Columbidae		Least Concern	-

डाङ्ग्रे/रूपी	<i>Acridotheres tristis</i>	Sturnidae		Least Concern	-
कोटेरो मुनियाँ	<i>Lonchura punctulata</i>	Estrildidae		Least concern	-
सिमकुखुरा	<i>Amaurornis phoenicurus</i>	Rallidae		Least concern	-
सानो सेतो बकुल्ला	<i>Egretta garzetta</i>	Ardidae		Least concern	-
जुरेली	<i>Pycnonotus cafer</i>	Picnonotidae		Least Concen	-
पातसिउने फिस्टो चरा	<i>Orthotomus sutorius</i>	Cisticolidae		Least concern	-
लाटोकोसेरो	<i>Athene brama</i>	Strigidae	ll	Least concen	-
काष्ठकूट	<i>Dendrocopos macei</i>			Least concern	-
बीउ कुहियो	<i>Hierococcyx varius</i>			Least concern	-
सेतो कण्ठे माटीकोरे	<i>Halcyon smyrnensis</i>			Least concern	-
निलकण्ठर ठेउवा	<i>Coracias benghalensis</i>			Least concern	-
घर गौथली	<i>Hirundo rustica</i>			Least concern	-
बट्टाई	<i>Coturnix coturnix</i>			Least concern	-

खैरो भद्राई	<i>Lanius cristatus</i>			Least Concern	-
खोले टिकटिके	<i>Motacilla maderaspatensis</i>			Least Concern	-
बकुल्ला	<i>Ardeola grayii</i>			Least concern	-
भंगेरा	<i>Passer domesticus</i>			Least concern	-
मलेवा	<i>Columba livia</i>			Least concern	-
घर काग	<i>Corvus splendens</i>			Least concern	-
कण्ठे सुगा	<i>Psittacula krameri</i>			Least concern	-

श्रोत: स्थलगत प्रत्यक्ष अध्ययन, २०७७ तथा स्थानीय संगको छलफल

छ. सरीसृप

यस आयोजना वरपर पाइने सरीसृपहरूको विवरण तालिका नं १६ मा दिइएको छ ।

तालिका नं 16 आयोजना वरपर पाइने सरीसृपहरूको सरीसृपको विवरण

स्थानीय नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	CITES	IUCN	नेपाल सरकार
सरीसृप					
माउसुली	<i>Hemidactylus frenatus</i>	Gekkonidae		Least Concern	-
हरेउ सर्प	<i>Trimeresurus spp</i>	Viperidae		Least Concern	-
अजिङ्गर	<i>Python molurus</i>	Pythonidae	I	Vulnerable	Protected

साधारण सर्प	<i>Boiga trigonata</i>	Colubridae		Least Concern	-
धामन सर्प	<i>Ptyas mucosa</i>	Colubridae		Least Concern	-
भ्याँगुता	<i>Rana tigrina</i>	Ranidae		Least Concern	-
छेपारो	<i>Calotes versicolor</i>	Agamidae		Least Concern	-
सुन गोहोरो	<i>Varanus flavescens</i>	Varanidae	I	Least Concern	Protected
खर्से भ्यागुता	<i>Bufo spp</i>	Bufoidea		Least Concern	-
ढकनी नरम खबटे कछुवा	<i>Lissemys punctata</i>	Trionichidae	II	Least Concern	-
गोहोरो	<i>Varanus spp</i>	Varanidae		Least Concern	-
भारतीय धुरी कछुवा	<i>Pangshura tecta</i>	Geoemydiidae	II	Vulnerable	-
गोमन सर्प	<i>Naja naja</i>	Elapidae	II	Least Concern	-

श्रोत: स्थलगत प्रत्यक्ष अध्ययन तथा स्थानीय संगको छलफल

नोट: आइयुसिएन रेड लिस्ट क्याटगोरी : *Extinct (EX), Extinct in the Wild (EW), Critically Endangered (CR), Endangered (EN), Vulnerable (VU), Near Threatened (NT), Least Concerned (LC), Lower Risk (LR)*

GoN Categories: P Protected by legislation

CITES Categories: Appendix I, II, III

५.३ सामाजिक आर्थिक र साँस्कृतिक वातावरण

५.३.१. जनसंख्याको विवरण

आयोजना स्थल रहेको रुपन्देही जिल्ला वुटवल उपमहानगरपालिकाको कुल जनसंख्या १३८७४२ छ । आयोजना प्रभावित क्षेत्र वुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं १३ मा जम्मा घरधुरी ३५६१ रहेको छ । जनसंख्याको तथ्याङ्क केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागको २०११ को राष्ट्रिय जनसंख्या र आवास जनगणनाबाट लिइएको हो ।

तालिका नं १७ आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिकाको जनसंख्या

क्र सं		घरधुरी	कुल जनसंख्या	पुरुष	महिला	कैफियत
१	वुटवल उपमहानगरपालिका	४०७९८	१७०६५७	८६४८६	८४१६६	
२	वडा नम्बर १३	३५६१	१५०४४	७६२६	७४१८	

-श्रोत: वुटवल उपमहानगरपालिका पार्श्वचित्र, २०७७)

५.३.२. धर्म र जात तथा जातीयता

आयोजना क्षेत्रका प्रमुख जातहरु ब्राह्मण, क्षेत्री, गुरुङ्ग, मगर थारु आदि मुख्य हुन् । आयोजना क्षेत्रमा पाइने विभिन्न जातीय समूहहरु तालिका १८ मा देखाइएको छ ।

तालिका नं १८ आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिकाको जातीय संरचना

जात/ जाति	संख्या	प्रतिशत	जात/ जाति	संख्या	प्रतिशत
ब्राह्मण पहाडे	४२१२०	३०.३६	बंगाली	१९९	०.१४
मगर	२५७४९	१८.५६	ब्राम्हण-तराई	१६९	०.१२
क्षेत्री	१८७७९	१३.५४	मारवाडी	१६०	०.१२
नेवार	१०६०६	७.६४	धोवी	१४२	०.१०
थारु	८४६४	६.१०	माझी	१२४	०.०९
कामी	६५३०	४.७१	राजपूत	१२२२	०.०९
गुरुङ्ग	४८०८	३.४७	कायस्थ	१०७	०.०८
दमाई/ढोली	३१२८	२.२५	कहर	१००	०.०७
मूसलमान	३००६	२.१७	कुर्मी	९८	०.०७
कठवनीय	२४०७	१.७३	घर्ती/ भूजेल	८५	०.०६
ठकुरी	२३१७	१.६७	थामी	८१	०.०६
सार्की	१०४२२	०.७५	कानु	७५	०.०५
तामाङ्ग	७०५	०.५१	कोईली/कोश्वहा	६७	०.०५
कुमाल	७०२	०.५१	शुनुवार	६६	०.०५

जात/ जाति	संख्या	प्रतिशत	जात/ जाति	संख्या	प्रतिशत
सन्यासी/दशनामी	६७६	०.४९	बाधाई	६५	०.०५
थकाली	६४१	०.४६	मलाहा	६२	०.०४
यादव	५२८	०.३८	धानुक	५९	०.०४
हलवाई	५०९	०.३७	लोहार	५३	०.०४
तेली	४७१	०.३४	मुशहर	५०	०.०४
छन्त्याल	३९३	०.२८	अन्य जनजाति	१६१	०.१२
राई	३१५	०.२३	अन्य दलित	१२८०	०.९२
हजाम/थाकुर	२५९	०.१९	अन्य तराई दलित	३७४	०.२७
कलवार	२२२	०.१६	अन्य	२००	०.१४
चमार/हरीजन	२१७	०.१६	उल्लेख नभएको	३८	०.०३
वादी	२११	०.१५	जम्मा	१३८७४२	१००

(श्रोत: राष्ट्रिय जनसंख्या तथा आवास गणना, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, २०६८)

५.३.३. आवास प्रकार र वस्तीको ढाँचा अनुसार घरधुरीहरु

आयोजना क्षेत्रका अधिकांश घरहरु मध्ये ४७.४२% पक्की रहेका छन् । अन्य घरहरुमध्ये १६.६०% अर्धपक्की रहेका छन् भने १.२६% कच्ची रहेका छन्, ०.१४% टहरा झुप्रो तथा छाप्रो तथा ३४.५८% काठको पिल्लर भएको र ०.००२५% अन्य प्रकारको छ । आयोजना क्षेत्रको बस्तीहरु गुजुमुच्च परेको र क्लष्टरहरु रहेको छ । तालिका १९ र २० मा आयोजनाबाट प्रभावित क्षेत्रको आवास प्रकारलाई देखाईएको छ ।

तालिका नं १९ आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिकाका घरको प्रकृतिको आधारमा घरधुरीहरु

क्र सं	जम्मा घरहरु	घरको प्रकृतिको आधारमा घरको प्रकार					
		पक्की	अर्धपक्की	कच्ची	टहरा झुप्रो छाप्रो	अन्य	विवरण नखुलेको
१	४०८००	१९३४९	६७७१	५१५	५७	१	१४१०७
	१००%	४७.४२%	१६.६०%	१.२६%	०.१४%	०.००%	३४.५८%

(श्रोत: वुटवल उपमहानगरपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७७)

तालिका नं २० आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिका १३ नं वडाको घरको प्रकृतिको आधारमा घरधुरीहरु

क्र सं	जम्मा घरहरू	घरको जगको प्रकार					
		पक्की	अर्धपक्की	कच्ची	टहरा झुप्रो छाप्रो	अन्य	विवरण नखुलेको
	३५६१	२२२३	४६०	३०	०	०	८४४

-श्रोत: वुटवल उपमहानगरपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७७)

५.३.४. खाना पकाउने ईन्धनको प्रकार अनुसार घरधुरीहरू:

आयोजना क्षेत्रका व्यक्तिहरूले काठ/दाउरा, मट्टितेल, एल.पी. ग्याँस, गोबर, बायो ग्याँस र अन्य बस्तुहरू खाना पकाउने ईन्धनको रूपमा प्रयोग गर्छन् । तालिका २१ र २२ मा आयोजनाबाट प्रभावित हुने क्षेत्रहरूको खाना पकाउने ईन्धनको बारेमा विवरण देखाएको छ ।

तालिका नं २१ आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिकाको खाना पकाउने ईन्धन प्रयोगको आधारमा घरधुरीहरू

क्र सं	जम्मा घरधुरीहरू	खाना पकाउने ईन्धनहरू						अन्य	विवरण नखुलेको
		एल पी ग्याँस	काठ दाउरा	मट्टितेल	गुईठा, गोबर	विजुली	वायोग्यास		
	४०८००	३९९१६	१५३६	१७	५	१९	९७	३	७

-श्रोत: वुटवल उपमहानगरपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७७)

तालिका नं २२ आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं १३ को खाना पकाउने ईन्धनहरू

क्र सं	जम्मा घरधुरीहरू	खाना पकाउने ईन्धनहरू						अन्य	विवरण नखुलेको
		एल पी ग्याँस	काठ दाउरा	मट्टितेल	गुईठा, गोबर	वायोग्यास	विजुली		
	३५६१	३४१६	१४१	३	०	१	०	०	०

(श्रोत: वुटवल उपमहानगरपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७७)

५.३.५. बिजुलीको श्रोतको आधारमा घरधुरीहरू

आयोजना क्षेत्रका व्यक्तिहरूले विद्युत, मट्टितेल, बायो ग्यास, सोलार र अन्य बस्तुहरू बिजुलीको श्रोतको रूपमा प्रयोग गर्छन् । आयोजनाबाट प्रभावित जिल्ला र उपमहानगरपालिकामा प्रमुख रूपमा प्रयोग हुने बिजुलीको श्रोतको जानाकारी तालिका २३ र २४ मा दिइएको छ ।

तालिका नं २३ आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिकाको (उज्यालो) बिजुलीको श्रोतको आधारमा घरधुरीहरू

क्र सं	जम्मा घरहरू	उज्यालोको श्रोत					
		विद्युत	मट्टीतेल	वायो ग्याँस	सोलार	अन्य	विवरण नखुलेको
	४०८००	४०२०८	१२०	१२	३५५	९८	७

(श्रोत: वुटवल उपमहानगरपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७७)

तालिका नं २४ आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिका १३ नं वडाको (उज्यालो) विजुलीको श्रोतको आधारमा घरधुरीहरू

क्र सं	जम्मा घरहरू	उज्यालोको श्रोत					
		विद्युत	मट्टीतेल	वायो ग्याँस	सोलार	अन्य	विवरण नखुलेको
	३५६१	३५०६	१	०	१८	३६	०

(श्रोत: वुटवल उपमहानगरपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७७)

५.३.५. खानेपानी विवरण

स्थानीयवासीहरूले धारा/पाईपको पानीबाट आफ्नो पानीको आवश्यकता पूर्ति गर्दछन् । तालिका २५ र २६ मा आयोजनाबाट प्रभावित जिल्ला र उपमहानगरपालिकाको खानेपानीको प्रकारका अध्ययनको बारेमा देखाइएको छ ।

तालिका नं २५ आयोजनाबाट प्रभावित रुपन्देही जिल्लाको खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरधुरीहरू

क्र सं	जम्मा घरधुरीहरू	खानेपानीको मुख्य श्रोत								अन्य	जारको पानी	विवरण नखुलेको
		सार्वजनिक धारा पाइपको पानी	ट्यूबवेल हाते पम्प	छोपि एको कुवा	नछो पीए को कुवा	ट्याङ्कर इको पानी	मुल धारा	नदी खोला	पाइपधारा कम्पाउण्डमा			
	४०८००	८४१	४६०	१	७	६	१९५	११	३८२०७	१३०	९३६	६

(श्रोत: वुटवल उपमहानगरपालिका, २०७७)

तालिका नं २६ आयोजनाबाट प्रभावित वुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं १३ को खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरधुरीहरू

खानेपानीको मुख्य श्रोत												

क्र सं	जम्मा घरधरीहरु	सार्वजनिक धारा पाइपको पानी	ट्यूबल हाते पम्प	छोपिएको कुवा	नछोपिएको कुवा	मुल धारा	नदी खोला	निजी धाराको पानी	अन्य	विवरण नखुलेको
	३५६१	१४७	२	०	०			३४०५	७	०

(श्रोत: बुटवल उप महा नगरपालिका, २०७७)

५.३.६. धार्मिक र पर्यटकीय स्थलहरु

आयोजना क्षेत्रमा एउटा बौद्ध गुम्वा रहेको छ । आयोजना क्षेत्र खासै पर्यटकीय स्थलको रुपमा विकास गर्ने सम्भावना वोकैको क्षेत्र होइन । जातिय हिसावले आ- आफ्नो कुल पूजाको लागि निर्माण गरीएको] मन्दिर बाहेक अन्य कुनै धार्मिक स्थल अवस्थित छैन ।

५.३.७. सामाजिक परम्परा र साँस्कृतिक क्रियाकलापहरु

आयोजना क्षेत्रका अधिकाँश मानिसहरु हिन्दु र बौद्ध धर्मावलम्बीका छन् । अधिकाँश जातिय समूहले विभिन्न सास्कृतिक पर्वहरु मनाउँदछन् जसमा दशैं, तिहार, जनैपुर्णिमा, बुद्ध जयन्ती, चैते दशै, माघे संक्रान्ति, ल्होसार ।

५.३.८. शिक्षा र शैक्षिक अवस्था

शिक्षा तथा शैक्षिक सुविधाहरुको सेवा/स्थिति तुलनात्मक हिसावले राम्रो छ तर अझै शहरी मापदण्ड भन्दा न्यून रहेको छ । आयोजना प्रभावित नगरपालिकामा त्यहाँका जनताहरुलाई सेवा प्रदान गर्न शैक्षिक संस्थाको रुपमा प्राथमिक र माध्यमिक विद्यालयहरु कार्यरत छन । शिक्षा सुविधाहरुको स्थितको मात्रात्मक तथ्याङ्क तल तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं 27 आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उपमहानगरपालिकाको शिक्षाको स्थिति विवरण

क्र सं	जम्मा जनसंख्या	लिङ्ग	साक्षरता दर (%)
१	१२६१५८	दुवै	८७.५७
२	६४६९६	महिला	८२.५८
३	६१४६२	पुरुष	९२.८२

-श्रोत: बुटवल उपमहानगरपालिका प्रोफाइल, २०७७)

तालिका नं 28 आयोजनाबाट प्रभावित बुटवल उप महानगरपालिका वडा नम्बर १३ को शिक्षाको स्थिति विवरण

क्र सं	जम्मा जनसंख्या	लिङ्ग	साक्षरता दर (%)
१	६७१४	दुवै	८७.४७

२	३५८५	महिला	८२.२६
३	३१२९	पुरुष	९३.४५

-श्रोत: बुटवल उपमहानगरपालिका प्रोफाइल, २०७७)

तालिका नं २९ आयोजना क्षेत्रमा अवस्थित विद्यालयहरु

क्र सं	विद्यालयहरुको विवरण	संख्या
	आधारभूत तह	१४
	माध्यमिक तह	२०
३	मदरसा	३
४	गुरुकुल	१
५	संस्थागत विद्यालय	६२

(श्रोत: बुटवल उपमहानगरपालिका पार्श्वचित्र, २०७७)

परिच्छेद: ६ प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण

६.१ आयोजना कार्यान्वयनका लागि वैकल्पिक विश्लेषण

रंगशाला निर्माण आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्भाव्य विकल्पहरू मध्य उत्तम र सम्भावित विकल्प छनौट भएपछि मात्र गरिन्छ । प्रस्तावित आयोजना अवस्थित क्षेत्रमा पहिले नै खेलमैदानको रूपमा प्रयोग भएको खुल्ला चौर रहेकोले यस रंगशालाको लागि वैकल्पिक उपायको विश्लेषण आवश्यक देखिदैन । तसर्थ वैकल्पिक उपायको विश्लेषण आवश्यक रहेन । यद्यपी यस आयोजनाले सामुदायिक वन र खुल्ला चौरमा क्षति पुर्याएता पनि सामाजिक आर्थिक एवं खेलाडीहरूको व्यक्तिगत स्वास्थ्य सम्बन्धी फाइदाहरू बढाउन सक्नेछ र प्रभावित स्थानीयको दिगो फाइदाको लागि पर्याप्त अवसरहरू प्रदान गर्नेछ ।

६.२ निर्माण दृष्टिकोण र ढाँचा

रंगशाला निर्माण आयोजनाले यान्त्रिक उपकरणहरूका साथै निर्माण सामग्रीहरूको उचित प्रयोग, (आर. सी. सी.) रड सिमेन्ट र कन्क्रीटको प्रयोग गरि ढलान बनाउने र सतह मिलाउने कार्य गर्नेछ । सकेसम्म सफ्ट इन्जीनियरीङ्ग संरचनाहरूको प्रयोग गरिन्छ । हरियाली प्रवर्धनको लागि विभिन्न प्रजातिका विरुवाहरूको वृक्षारोपण हुनेछ ।

६.३ आयोजना क्षेत्र

प्रस्तावित रंगशाला निर्माणले विद्यमान खेलमैदानलाई स्तरीय र सुरक्षित बनाउनेछ । नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्नेछ । यस आयोजनालाई आवश्यक पर्ने भूमि र काट्ने रूखहरूको संख्या कम हुने भएकाले यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव न्यून हुनेछ ।

६.४ सञ्चालन विधि

रंगशाला निर्माण आयोजनाले यान्त्रिक उपकरणहरूका साथै निर्माण सामग्रीहरूको उचित प्रयोग, (आर. सी. सी.) रड सिमेन्ट र कन्क्रीटको प्रयोग गरि ढलान बनाउने र सतह मिलाउने कार्य हुनेछ ।

६.४ समय तालिका

निर्माण कार्य वर्षायाम पछि (सेप्टेम्बर, अक्टोबर र नोभेम्बर) जाडो मौसम (डिसेम्बर, जनवरी र फेब्रुअरी) तथा वर्षायाम अघि (मार्च, अप्रिल र मे) को समय हुन सक्नेछ । त्यसकारण निर्माण कार्यहरू अत्यधिक बर्षाले आयोजनामा पर्ने प्रभावहरू जस्तै: पानीले पेभिलियन, मण्डप तथा खेल मैदान लाई असर गर्ने छैन । यस आयोजनामा स्थानीय मजदुरहरूको संलग्नता उल्लेख्य रहने परिकल्पना गरिएको छ ।

६.५ कच्चा पदार्थहरू (श्रोतहरू) को प्रयोग गर्ने

प्रस्तावित आयोजना निर्माणका लागि विभिन्न सामग्रीहरू जस्तै ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, काठ, छड तथा सिमेन्टहरूको आवश्यक पर्दछ । यी सामग्रीहरू पेभिलियन, मण्डप तथा खेल मैदान, रंगशालाको लागि सौचालय, विशेष अतिथि कक्ष र ढल निकास निर्माणका लागि प्रयोग हुन्छ । यस्ता सामग्रीहरू स्थानिय श्रोतबाट वा नजिकैको बजार तथा वाणगंगा नदी क्षेत्रबाट ल्याइनेछ । यस आयोजनाले स्थानिय श्रोत सामग्रीहरूको उपयोगमा जोड दिनेछ । यहाँ छनौट गरिएका सामग्रीहरूको लागि कुनै विकल्प हुने छैन ।

६.६ विकल्प नभएको अवस्था

प्रस्तावित रंगशाला प्रयोग भैरहेको खेल मैदानलाई नै सुरक्षित र व्यवस्थित बनाइने भएकोले यसको विकल्पको आवश्यक नरहेको । यस आयोजनाको कारण वातावरणमा नकारात्मक प्रभाव पर्ने छैन । त्यसैले रंगशाला निर्माणको लागि अर्को कुनै वैकल्पिक स्थानको आवश्यक पर्ने देखिदैन ।

तालिका नं 30 विकल्पहरूको वातावरणीय तुलनात्मक प्रभावहरूको विश्लेषण

विकल्प	अनुकूल वातावरणीय प्रभाव	प्रतिकूल वातावरणीय प्रभाव
विकल्प १: प्रस्ताव कार्यान्वयन नै नगर्ने		
डिजाइन	प्रस्तावले कार्यान्वयन नगर्दा कुनै किसिमको डिजाइनको आवश्यकता पर्दैन	यस्तै अन्य संरचनाको निर्माणमा यसवाट पाठ सिक्ने अवसर गुम्नेछ ।
आयोजना स्थल	आंशिक रूपमा खेल मैदान तथा केही क्षेत्र वन रहेकोले यसले दिने फाइदा कायम रहनेछ	खेल मैदान रहेको यस स्थानलाई सुधार गरी खेल पर्यटनको रूपमा हुने फाइदा गुम्नेछ ।
भू वनौट	प्राकृतिक स्वरूप कायम रहनेछ ।	रंगशाला वनको लागि लुम्बीनी प्रदेशले यति सहज, सुलभ, तथा स्थानीयको सहयोगको समथर जमीन अन्यत्र पाउन गाह्रो हुने छ ।
अपनाइने प्रविधि	प्रविधिको लागि खर्च लाग्ने छैन	प्रविधिमा अभ्यस्त हुने अवसर गुम्ने छ ।
सञ्चालन विधि	खेल तथा खेलाडीको क्षमता बढाउने प्रक्रियाको झन्झट हुने छैन।	खेलाडी उत्पादन तथा विकासका अवसर गुम्ने छ ।
समय तालिका	समयको कुनै अर्थ नरहने	निश्चित समय तथा स्थानमा मानिसहरूले खेल हेर्ने अवसर गुमाउने ।
कच्चा पदार्थ	वाणगंगा तथा भालुखोलाका निर्माण समाग्रीको संरक्षण हुनेछ ।	कच्चा पदार्थको प्रयोग नहुने ।
वन तथा सरकारी जग्गाको प्रयोग	सामुदायीक वन क्षेत्र कायम रहने	समग्र प्रदेशले लिने फाइदा सिमित क्षेत्रमा मात्र रहने
प्रतिकूल असर	रंशाला निर्माण गर्दाका प्रतिकूल असर नै नरहने	यस क्षेत्रमा व्यवस्थित खेल मैदान प्रयोग वाट वुटवल

		उपमहानगरपालिका बञ्चित हुनेछ ।
विकल्प २: परम्परागत विधिद्वारा प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने		
डिजाइन	कम खर्चमा संरचनाहरू निर्माण हुने	निति नियमको परिधि भित्र नआउने
आयोजना स्थल	आयोजना स्थलको भू स्वरूपमा परिवर्तन गर्न नपर्ने	उत्तरी भागमा रिटेनिङ्ग वाल लगाउनु पर्ने
भू वनौट	हालकै अवस्थामा रही प्रयोगमा आउने	अस्थिर प्रक्रितिको हुने
अपनाइने प्रविधि	अन्य भवितव्यको वारेमा सोच्नु नपर्ने	वातावरणीय प्रभावहरूको अध्ययन नहुने
सञ्चालन विधि	कुनै सीप र प्रविधिको आवश्यक नपर्ने	दक्षताको कदर नहुने
समय तालिका	स्वतन्त्र रूपमा जुन सुकै समयमा आफ्नोसमयानुकूल सञ्चालन गर्न सकिने ।	कार्यकुशलता नबढ्ने ।
कच्चा पदार्थ	कम लागतमा नै कच्चा पदार्थ संकलन हुने	रोजगारीका अवसरहरू नबढ्ने
वन तथा सरकारी जग्गाको प्रयोग	आवस्कता अनुसार जग्गाको प्रयोग गरीने	जमीन प्रयोगवाट आम्दानी नहुने
प्रतिकूल असर		वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरणका अत्याधुनिक उपायहरू प्रयोग नहुने भएकोले असर वढी नै हुने
विकल्प ३: विश्वव्यापी खेल प्रणाली अनुसार प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्ने ।		
डिजाइन	विश्वव्यापी रूपमा प्रयोग हुँदै आएका डिजाइनको प्रयोग भई विद्युत खपत् पानीको असर आवाजको कमी सहज फोहोर व्यवस्थापन हुनेछन् ।	आयोजना कार्यान्वयन गर्दा दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्ने ।
आयोजना स्थल	आयोजना स्थल तयारीमा खर्च नलाग्ने	भालुखोला किनारमा तटबन्ध निर्माण गर्नु पर्ने

भू वनौट	समथर जमीन भएकोले खेलमैदान तथा रंगशाला तथा यसका अन्य अवयव वनाउँदा सजिलो हुने	मानवीय गतिविधिका कारण भुक्षय बढ्न सक्ने
अपनाइने प्रविधि	अत्याधुनिक प्रविधिहरू प्रयोग गरीने भएकोले वातावरणमा कम असर पर्ने तथा स्थानीयलाई उच्च स्तरीय प्रविधिको वारेमा सिकाई हुने	दक्ष जनशक्ति आयात गरीनु पर्ने
सञ्चालन विधि	जनसहभागितामा बृद्धि भई स्थानीय जनसमुदायवाट संरक्षण सम्बर्द्धन कार्यमा सकरात्मक प्रभावहरू देखिने	स्थानीयहरूले जुनसुकै समयमा खेल अभ्यास गर्न नपाउने
समय तालिका	मानिसहरू तथा खेलाडीहरूलाई समयको पालानामा समयनिष्ठ बनाउने	समयपालाना र निश्चित नियमकानूनको पालाना गर्नु पर्ने ।
कच्चा पदार्थ	वातावरणीय प्रतिकूल प्रभाव घट्न गई सकरात्मक प्रभाव बढ्दै जाने	अन्य क्षेत्रवाट आउने कच्चा पदार्थ यहाँ ढुवानी हुने भएकोले धुँवा धूलो बढ्ने
वन तथा सरकारी जग्गाको प्रयोग	दिगो रुपमा राजश्व प्राप्त भई स्थानीय आयमा बृद्धि हुने	निर्वाध रुपमा रंगशालाको रुपमा प्रयोग गर्न नपाईने
प्रतिकूल असर	वातावरणीय प्रभाव न्यूनिकरणका अत्याधुनिक उपायहरू अवलम्बन गरीने भएकोले नकरात्मक असर कम हुने ।	फाहोर व्यवस्थापन तथा अत्यधिक सवारी साधनको चाप

परिच्छेद: ७ प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय

स्वीकृत कार्यसूची र क्षेत्र निर्धारणको आधारमा अध्ययन गरिएको विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट पर्ने सक्ने प्रभावहरूको पहिचान गरिएको छ। वातावरणीय प्रभावहरूलाई अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावहरू पहिचान गरी वर्गीकरण गरिएको छ। अनुकूल प्रभावबाट भौतिक, जैविक र सामाजिक-आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणमा पर्ने सकारात्मक प्रभाव र त्यसको बढोत्तरीका उपायहरू पहिचान गरिएको र प्रतिकूल प्रभावबाट भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक र साँस्कृतिक वातावरणमा पर्ने नकारात्मक प्रभावको पहिचान गरी न्यूनीकरणका उपायहरू प्रस्ताव गरिएको छ। यस्ता प्रभावलाई परिणाम, सीमा र समयावधिको आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ। प्रस्तावित निर्माण गर्दा पर्ने अनुकूल र प्रतिकूल प्रभावहरू निम्न उपखण्डहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ।

७.१ भौतिक वातावरणमा पर्ने प्रभाव

७.१.१ अनुकूल प्रभाव

क. जमीन: प्रस्तावित रंगशाला निर्माणले ३.० हे. वन क्षेत्र रंगशालामा परिवर्तन हुनेछ। जसले गर्दा जनमानसको आवत जावत बढ्ने भएकोले स्थानीय जमीन कृषि खेती बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि परिवर्तन हुनेछन् जस्तै: बसोवास क्षेत्र, पसल, होटल आदीमा परिणत हुनेछ। पहुँच मार्गको सतरोन्नतीले नयाँ प्रविधिको प्रयोग बढ्न सक्नेछ। यो प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

ख. मानव निर्मित वस्तुहरू:

- सामुदायिक विकास सेवाहरूको वृद्धि: रंगशालामा पहुँच मार्गको स्तरोन्नती सँगै यातायातको पहुँच बढ्न गई सामुदायिक र निजी संरचनाहरू विद्यालय, स्वास्थ्य क्लिनिक, हेल्थ पोष्ट, बजारसम्म सजिलै सँग पुग्न सक्ने र स्थानीय र निजी लगानीलाई प्रोत्साहन गर्ने हुँदा आयोजना क्षेत्रका स्थानीयहरूमा सेवाको पहुँच पुग्न सक्नेछ। यसको प्रभावहरू प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।
- बजारको विकास: आयोजना क्षेत्रका मानिसहरू परम्परागत पेशा जस्तै कृषि, मजदुरी र साना व्यापारमा संलग्न छन्। रंगशाला संचालनले साना व्यवसाय, खाने बस्ने सुविधा सहितका होटल, गाडी मर्मत केन्द्र, साना ग्यारेज, गैरसरकारी संस्था र व्यवसायिक व्यापारहरू वृद्धि हुन सक्नेछ। यसको प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय एवम् दीर्घकालीन प्रकृतिको हुन सक्नेछ।

७.१.१ प्रतिकूल प्रभाव

क. जमिन

- भू स्वामित्वमा परिवर्तन तथा हक हस्तान्तरण: प्रस्तावित रंगशाला निर्माणको लागि स्थायी रूपमा आयोजनाले रंगशालाको क्षेत्र कायम गर्नका लागि रंगशाला निर्माण पूर्व आवश्यक जग्गा अधिग्रहण तथा हक हस्तान्तरण

गर्ने भएकोले आयोजना क्षेत्रको भू-उपयोगमा परिवर्तन आउनेछ । यसका लागि सामुदायिक वन क्षेत्रको अधिग्रहण तथा हक हस्तान्तरण हुनेछ । रंगशालाका लागि ३.० हे. जमीन आवश्यक पर्ने भएकोले खेल मैदानको रूपमा प्रयोग भैरहेको जमिन स्थायी रूपमा रंगशालामा परिवर्तन हुनेछ । भूमि प्रयोगमा परिवर्तनको कारण सम्भावित प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ ।

- निर्माण सामग्री भण्डारणबाट पर्ने प्रभाव: रंगशाला निर्माण सामग्री रंगशाला निर्माण क्षेत्रमा नै भण्डारण हुनेछ । निर्माण सामग्री भण्डारण क्षेत्रले निर्माण चरणमा भण्डारण गरिएको सामग्री जमीनको सतहमा चुहावट हुन सक्ने भएकोले भूमि मुख्य गिरावट र कृषि उत्पादकत्वमा कमी हुन सक्नेछ । यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र अल्पकालीन हुन सक्नेछ ।
- श्रमिक शिविरका कारण पर्ने प्रभाव: निर्माण समयमा बनाइने श्रमिक शिविर बाट उत्पन्न हुने फोहोरको कारण वरपरको वातावरण प्रदूषित र सरसफाईको कमीको परिणाम स्वरूप श्रमिकहरू र सरोकारवाला समुदायहरूमा संक्रमित रोगहरू उत्पन्न हुन सक्छ । श्रमिक शिविरहरूले वन्यजन्तुको हिडडुल गर्ने क्रियाकलापहरूमा प्रभाव पार्न सक्छ । यस किसिमको प्रभाव प्रत्यक्ष, कम परिमाण, स्थानीय र अल्पकालीन प्रकृतिको हुनेछ ।
- ईन्धन तथा रसायनहरू प्रयोग जोखिम: प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण कार्यलाई ईन्धन, सिमेन्ट, रंग, तेल, लुब्रिकेन्ट, एसिड, मट्टीतेल, डिजेल र पेट्रोल आवश्यक पर्नेछ । यी सामग्रीहरूको ध्यानपूर्वक प्रयोग, भण्डारण वा उचित व्यवस्थापन गरिएन भने यसले बोटविरुवा र माटोलाई प्रभाव पार्न सक्दछ । यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, छोटो अवधि र स्थानीय प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।

ख. वायूमण्डल:

- वायुप्रदूषण: निर्माण कार्यको क्रममा ट्रक, ट्र्याक्टर, टिपर जस्ता सवारी साधनको संचालन, काट्ने र भर्ने कार्य गर्दा निस्कने धुवा, धूलोले वायु प्रदूषणको मात्रा बढ्दछ । वायु प्रदूषणबाट हुने प्रभावहरू प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ ।
- वायुको गुणस्तरमा परिवर्तन: प्रस्तावित रंगशाला संचालनपछि निजि र सार्वजनिक सवारीहरूको संख्या बढ्न सक्नेछ । धुवा र धुलो उत्सर्जन भई यसले वायु प्रदूषणको स्तरमा बृद्धि गर्न सक्नेछ । यसले सवारीबाट निस्कने हानीकारक रसायनिक ग्यासहरू जस्तै SO₂, NO_x, Sox, Methane, CO₂, CO आदिको उत्सर्जन बढ्न सक्नेछ । यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, कम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ ।
- निर्माण सामग्रीको ढुवानीद्वारा हुने प्रभाव: रंगशाला निर्माण कार्यका लागि आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्री उत्खनन क्षेत्र (वाण गंगा,) बाट काम गर्ने क्षेत्रमा ठुला गाडी (टिपर, ट्र्याक्टर) बाट ढुवानी गरिने हुँदा आवागमनमा बृद्धि हुन सक्दछ । यसको परिणाम स्वरूप

कम्पन, वायु प्रदूषण र ध्वनि प्रदूषण हुन सक्नेछ । यो प्रभाव प्रत्यक्ष मध्यम परिमाणको क्षेत्र विशेष र प्रकृतिमा छोटो अबधिको हुन सक्नेछ ।

ग. पानी

- जलस्रोत र जल प्रदूषणको प्रभाव: प्रस्तावित रंगशाला नजिकै वर्षको अधिकांश समय सुख्खा रहने भालु खोला पर्दछ । ढल निकासको उचित व्यवस्थापन, राम्रो हेरचाह तथा उचित नियम बनाइएन भने निर्माण कार्यको क्रममा श्रम शिविरबाट निस्किएका फोहोर र उत्खनन कार्यहरूबाट निस्किएका सामग्रीहरू, धुँवा धुलो, इन्धन र हानिकारक तत्वको चुहावटले उक्त क्षेत्रको सुख्खा खोलालाई जोखिममा पर्न सक्नेछ । त्यसै गरी, भलपानीले ठुलो मात्रामा थिग्रने सामग्रीहरू आयोजना क्षेत्रबाट खोलामा ढुवानी गर्नेछ । यसले खोलाको संरचना र पारिस्थिकिय प्रणालीमा प्रभाव गर्न सक्नेछ । यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र दीर्घकालीन प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।
- फोहोर व्यवस्थापन गर्दा पर्न सक्ने प्रभाव: आयोजना तथा रंगशाला क्षेत्रबाट निस्कने फोहोर व्यवस्थापनको लागि निजि बाँझो जमिनको व्यवस्था गरेता पनि अत्यधिक मात्रामा फोहोर उत्पादन भएमा फोहोरको उचित व्यवस्थापन हुन नसक्दा जलस्रोतमा वा जलस्रोतको वरपरको जल प्रणाली र पानीको गुणस्तरमा प्रभाव पर्न सक्दछ । यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण स्थानीय र दीर्घकालीन प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।

घ. ध्वनी

- ध्वनि प्रदूषण: निर्माण कार्यको क्रममा बढ्दो निर्माण कार्यक्रमहरू, भारी उपकरणहरूको आवागमनले ध्वनि प्रदूषण निम्त्याउन सक्नेछ । रंगशालाको निर्माण कार्यको क्रममा ढुङ्गा फुटाउने कार्य गर्दा नजिकैका बस्तीहरूमा ध्वनि प्रदूषण हुन सक्नेछ । त्यसैले स्थानहरू चयन गर्दा प्रभावलाई कम गर्ने क्षेत्र वा स्थानहरू चयन गरिन्छ । यस किसिमका प्रभाव मध्यम कम महत्व, छोटो अबधि, स्थलगत विशेष र प्रत्यक्ष प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।

ङ. मानाव निर्मित वस्तु

- सामुदायिक पूर्वाधारहरूमा अवरोध: प्रस्तावित रंगशाला एवं पहुँच मार्गको सतरोन्नतिको क्रममा विभिन्न सामुदायिक पूर्वाधारहरू टेलिफोनको खम्बा तथा विजुलीको खम्बा खानेपानीको बोरीङ्ग तथा वितरणको संरचना: खानेपानीको टंकी लाई बाधा पुर्याउन सक्दछ । प्रस्तावित क्षेत्रमा बिजुलीको खम्बा, एउटा ट्रान्सफर्मर, खानेपानीको धारा खानेपानीको बोरीङ्ग तथा वितरणको संरचना: जस्ता सामुदायिक पूर्वाधारहरूमा प्रभाव पर्दछ । यस किसिमको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थलगत र अल्पकालिन हुन सक्नेछ ।
- खानेपानीको टंकी: प्रस्तावित रंगशालाको उत्तर पश्चिम कुनामा निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको ओभरहेड टंकीको सिमाना पर्खाललाई केही असर गर्न सक्दछ । सो पानी टंकी सम्म पुग्ने मार्गलाई पनि असर गर्न सक्दछ । यस प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थलगत र अल्पकालिन हुन सक्नेछ ।
- खानेपानीको बोरीङ्ग तथा वितरणको संरचना: सालधारी खानेपानी उपभोक्ता समूहले विक्रम सम्वत् २०४१ देखि खानेपानीको आपूर्ति गर्दै आईरहेको छ । प्रस्तावित

रंगशालाको भि आई पी पार्किङ्ग क्षेत्रमा रहेको यो बोरीङ्ग मार्फत् तानीएको पानी सोझै उपभोक्ताकोमा पुर्याउँदै आईरहेको छ । यसको पाइपहरु प्रस्तावित रंगशालाको विचभाग हुँदै गएकोले पाइपहरु सार्नु पर्ने हुन्छ । यस किसिमको असर प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थलगत र अल्पकालीन प्रकृतिको हुन्छ ।

७.२ जैविक वातावरणमा पर्ने प्रभाव

७.२.१ अनुकूल प्रभाव

- क. वन जङ्गलको विकास: प्रस्तावित रंगशाला जितेश्वरी सामुदायीक वन उपभोक्ता समूहमा बन्ने भएकोले रंगशाला निर्माण पश्चात वातावरण संरक्षणको लागि कटान हुने ९१ वटा रुखको क्षतिपूर्ति बापत १:१० को अनुपातमा यसै सामुदायीक वनको खाली ठाउँमा विभिन्न प्रजातिका स्थानीय विरुवाहरुको बृक्षारोपण कार्य गरिने हुँदा वन क्षेत्रको विकास हुन सक्नेछ । यसको प्रभावहरु अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र अल्पकालीन प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।
- ख. वनस्पति: प्रस्तावित रंगशाला सामुदायीक वन क्षेत्रमा बन्ने भएकोले सो क्षेत्रबाट हटाइएका ४ प्रजातिका ९१ रुखविरुवा हरुलाई यसै सामुदायीक वनकै खाली ठाउँमा रोपिने छ र रंगशाला वरिपरि हरियाली व्यवस्थापनकालागि स्थानीय विरुवाहरुको प्रवर्द्धन गरिने भएकोले वनस्पतिहरुको संरक्षण नै हुनेछ । यसको प्रभावहरु प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन प्रकृतीको हुन सक्नेछ ।
- ग. प्राकृतिक वासस्थान: नयाँ हुर्काएको स्थानीय प्रजातिको वनक्षेत्रको विकास सँगै वन क्षेत्रले विभिन्न जिवजन्तुलाई बासस्थान प्रदान गर्ने भएकाले त्यस क्षेत्रमा विभिन्न ठाउँबाट जीवजन्तुहरु बसाई सरेर आउन सक्नेछन र जीवजन्तुहरुको पनि वृद्धि हुन सक्नेछ । यसको प्रभावहरु अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।

७.२.२ प्रतिकूल प्रभाव

प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयनले जैविक वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव निम्नानुसार पहिचान गरिएकोछ ।

- क. वन सम्पदाको विनास: प्रस्तावित रंगशाला निर्माण कार्य गर्नु पहिले आयोजनाले प्रस्तावित क्षेत्रका लागि आवश्यक जग्गाको भोगाधिकार र रुख कटानका लागि नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट अनुमति लिनु पर्दछ । प्रस्तावित रंगशाला निर्माण कार्य हुनु अघि यस कार्यकालागि जितेश्वरी सामुदायीक वन क्षेत्रमा ९१ वटा रुखहरु कटान गर्नु पर्नेछ । यस आयोजनाका लागि ३.० हे. जितेश्वरी सामुदायीक वन क्षेत्र रंगशालामा परिणत हुन्छ । आयोजनाको लागि आवश्यक वन क्षेत्रको विवरण तालिका ३१ मा दिइएको छ ।

तालिका नं 31 आयोजनाको लागि आवश्यक जग्गा

वनको प्रकार		रंगशाला निर्माण गर्न आवश्यक थप वन क्षेत्र
जितेश्वरी सा व उस	खेल मैदान को रुपमा प्रयोग भैरहेको	

जितेश्वरी सा व उस	वन क्षेत्र तथा टहराको रुपमा प्रयोग भैरहेको क्षेत्र	३.० हे.
पहुँच मार्ग स्तरोन्नति	कच्ची सडकको रुपमा प्रयोग भैरहेको क्षेत्र	पूर्व पश्चिम लोकमार्ग देखि ८२५ मीटर उत्तर तर्फ

यसको प्रभाव सडक सीमा क्षेत्रमा सीमित हुने भएकाले प्रत्यक्ष, स्थलगत, कम परिमाण र अल्पकालिन हुन सक्नेछ ।

ख. रुख कटान: प्रस्तावित आयोजना निर्माणको क्रममा रंगशालाको लागि उपयुक्त क्षेत्र भित्रका रुखहरु काट्नु पर्ने हुन्छ । प्रस्तावित रंगशाला निर्माणको क्रममा ७ प्रजातिका ९१ वटा रुखहरु तथा ३ हेक्टर क्षत्रफलमा रहेका १७७ वटा विरुवा काट्नुपर्ने हुन्छ । यस कार्यले रंगशाला निर्माण क्षेत्रका वनस्पतिको नाश गर्दछ । यसको प्रभाव रंगशाला क्षेत्रमा नै सीमित हुने भएकाले प्रत्यक्ष, स्थलगत, कम परिमाण र अल्पकालीन हुन सक्नेछ ।

तालिका नं 32 आयोजना क्षेत्रका कुल रुख संख्या विवरण

सि नं	वनको नाम	वनको किसिम	स्थान	रुख संख्या (रंगशाला क्षेत्र)			रुख संख्या (पहुँच मार्ग भित्र)	वनको क्षेत्रफल (वा लम्वाई मी)	रुखको प्रजातिहरु
				रुख	पोल	पोश्रा			
१	जितेश्वरी सामुदायीक वन उपभोक्ता समूह	सामुदायीक वन		३६	५५	१७७		३ हे	साल, साज, सिसौ, टिक
जम्मा				३६	५५	१७७			

ग. कार्वन सञ्चितीमा ह्रास: रंगशाला निर्माण गर्दा जितेश्वरी वन क्षेत्रका सिसौ र टिक प्रजातिका ३६ वटा ३० से मी भन्दा माथि गोलाई भएका रुख तथा विभिन्न ७ प्रजातिका ५५ वटा ३० से मी भन्दा कम गोलाई भएका रुख तथा पोश्रा काटीने भएकोले सो स्थानवाट ७६.८६५५३४ मेट्रीक टन कार्वन सञ्चितीमा ह्रास आउने छ । जसको विस्तृत विवरण तल उल्लेख गरीएको छ ।

तालिका नं 33 रंगशाला निर्माण स्थलका रुख विरुवा हटाइने बायोमास तथा कार्वन सञ्चिती परिमाण

क्र. सं.	परियोजनाभित्र को आयोजना	जमिन माथीको रुखको बायोमास (के. जी.)	जमिन मुनीको रुखको बायोमास (के. जी.)	रुखको जम्मा बायोमास (के. जी.)	कार्वन (टन)	कार्वन डाई अक्साइड (टन)

१	रंगशाला निर्माण स्थल	१५८७०३. २	४८४०.४४ ९	१६३५४३. ७	७६.८६५५३ ४	२८२.०९६ ५
	जम्मा	१५८७०३. २	४८४०.४४ ९	१६३५४३. ७	७६.८६५५३ ४	२८२.०९६ ५

घ. गैर काष्ठ वन पैदावारको चोरी निकासी तथा वन पैदावार संकलनमा दवाव:

निर्माण कार्यको क्रममा वरिपरिका क्षेत्र र अन्य ठाउँका श्रमिकहरुबाट त्यस क्षेत्रमा पाइने गैर काष्ठ वनस्पतिहरु जस्तै कुरिलो (*Asparagus spp*), हर्रो (*Terminalia chebula*), लाई जडिबुटीको रूपमा प्रयोग गर्न सक्ने हुँदा यस्ता वनस्पतिहरुको चोरीनिकासी हुने सम्भावना बढ्नेछ । यसका साथै श्रमिक शिविरमा खाना पकाउन /जाडो मौषममा तापको लागि दाउराको प्रयोग उच्च मात्रामा हुन सक्ने भएकोले यस्ता गतिविधिले वनपैदावारको संकलनमा दवाव पुर्याउन सक्दछ । यसको प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम महत्वको, स्थानीय र छोटो प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।

ङ. वन डढेलोको सम्भावना:

रंगशाला निर्माणको क्रममा कामदारहरुले छड काट्ने , श्रमिक शिविरमा खाना पकाउने कार्य गर्दा आगोलागी भइ वन क्षेत्रमा डढेलो लाग्ने सम्भावना हुन सक्नेछ जसको कारण वातावरणीय प्रदूषण जस्तै वायु प्रदूषण, फोहोर उत्पादन आदि हुन सक्ने भएकोले यसको प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र छोटो अवधि प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।

च. जीवजन्तु:

रंगशाला निर्माण कार्यको क्रममा वन क्षेत्रमा रहेका वन्यजन्तुलाई थप प्रभाव पुग्न सक्नेछ । निर्माण कार्यहरु जस्तै दर्शक दिर्घा वस्त्रे स्थान, पेभिलियन निर्माण, खेल स्थान निर्माण, श्रमिक शिविर स्थापना, ठुला यातायातको चाप र आवाजले गर्दा वन्यजन्तुहरु डराई अन्यत्र बसाई सरी वन्यजन्तुको प्राकृतिक बासस्थानमा असर पुर्याउन सक्नेछ । त्यस्तै गरी निर्माण टोलीहरुले वन क्षेत्रमा निर्माण कार्यको क्रममा वन्यजन्तुको शिकार पनि हुन सक्नेछ । प्रस्तावित रंगशाला निर्माण स्थलको वरिपरि बसिरहेका वन्य जन्तुहरु विस्थापन हुन सक्नेछन् । रंगशालामा हुने हो हल्लाले जीवजन्तुको बासस्थानमा परिवर्तन ल्याउन सक्नेछ । यसको प्रभावहरु प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुनेछ ।

७.३ सामाजिक आर्थिक र साँस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव

७.३.१ अनुकूल प्रभाव

क. समुदाय

- स्थानीय व्यक्तिहरुको दक्षतामा बृद्धि: प्रस्तावित आयोजना निर्माण गर्न उपकरणहरुको संचालन, कन्क्रीटीङ्ग कार्यहरु, मण्डप निर्माण कार्य, दर्शक दीर्घा वस्त्रे स्थान (parapet), खेल मैदान वा ट्रायाक निर्माण, निर्माण सामग्रीहरु समाल्ने आदी कार्यहरु गर्न विभिन्न विधाका श्रमिकहरु आवश्यक पर्ने देखिन्छ । यसको लागि स्थानीय व्यक्तिहरु निर्माण कार्यमा संलग्न हुने हुँदा उनीहरुले दक्षता विकासका लागि सीपमुलक तालिम प्राप्त गर्न

सक्रे हुँदा दीर्घकालिन रोजगारीको अवसर पाउन सक्रेछन् । यस प्रकारको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र अल्पकालीन प्रकृतिको हुन सक्रेछ ।

- श्रोत व्यवस्थापनमा जागरुकता: आयोजनाको निर्माण कार्यले स्थानीयवासीलाई दिईने विभिन्न सीप विकासका तालिमहरु जस्तै ग्यावियन पर्खालको निर्माण, कन्क्रिटिङ्ग कार्यहरु, Podium, pavilion, parapet, निर्माण कार्य, विभिन्न स्थानमा बायो – ईन्जिनियरिङ्ग कार्यहरु र रंगशाला वरिपरि तथा पहुँच मार्गको छेउछाउमा वृक्षारोपण गर्ने कार्य जस्ता प्राविधिक ज्ञान पनि प्रदान गर्न सक्रे भएकोले स्थानिवासीहरुलाई श्रोत साधन, वन, बोटविविरुवा, वन्यजन्तुको महत्व र श्रोतको दिगो व्यवस्थापनमा सचेत गराउने देखिन्छ । यसको प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र दीर्घकालीन प्रकृतिको हुन सक्रेछ ।
- रोजगारीको अवसर तथा आयस्तरमा वृद्धि: निर्माण कार्यबाट स्थानीयलाई मुख्य लाभ भनेको रोजगारीको अवसर हो । आयोजना क्षेत्रमा रंगशाला निर्माण चरणको समयमा मेसिनरी उपकरणहरुको संचालन, कन्क्रिटिङ्ग कार्यहरु, Podium निर्माण कार्य, दर्शक दीर्घा वस्त्रे स्थान (pavilion), खेल मैदान वा ट्रयाक निर्माण, निर्माण सामग्रीहरु समाल्ने जस्ता कार्य गरिने हुँदा रोजगारीको अवसर सिर्जना हुन सक्रे भएकोले स्थानीयहरुको आयस्तर बढाउन सक्रेछ । यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र छोटो अवधिको हुन सक्रेछ ।
- जीवन शैलीमा प्रभाव: रंगशाला निर्माण पश्चात् पहुँच र मानिसहरुको चहलपहल बढ्न सक्रे हुनाले अन्य सामाजिक आर्थिक विकास (जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, संचार, बजार, बैकिङ्ग) जस्ता क्षेत्रहरुको विकास हुन सक्रेछ । रंगशालाको संचालनले सामाजिक क्षेत्रमा गुणस्तरीय सेवाहरु बढाउन पनि योगदान पुर्याउन सक्रे भएकोले आयोजना क्षेत्रका मानिसहरुको जिवन शैलीमा परिवर्तन आउन सक्रेछ । यसको प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र दीर्घकालीन प्रकृतिका हुन सक्रेछ ।

ख. मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव:

- स्वास्थ्य सुविधा: प्रस्तावित रंगशाला निर्माण आयोजनाको कार्यान्वयन पछि पहुँच मार्गको समेत सतरोन्नती हुने हुँदा यातायातको सहजताले स्थानीय स्तरमा स्वास्थ्य सुविधाहरु (जस्तै अस्पताल, स्वास्थ्य क्लिनिक, हेल्थ पोष्ट) मा पहुँच हुन सक्रेछ । यो प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्रेछ ।
- शारीरिक तन्दुरुस्तता मा वृद्धि: रंगशालाको निर्माणले स्थानीय स्तरमा खेल तथा व्ययाम क्षेत्रको उपलब्धताले स्थानीयहरु खेल प्रति आकर्षण बढ्नेछ । नियमित व्ययाम र खेलकूदले स्थानीयहरुको शारीरिक तन्दुरुस्तता वढ्न सक्रेछ । यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र दीर्घकालीन प्रकृतिका हुन सक्रेछ ।

ग. आर्थिक प्रभाव:

- जग्गाको मूल्य वृद्धि: प्रस्तावित रंगशाला निर्माण र संचालन पश्चात् तथा पहुँचमार्गको स्तरीन्नति पश्चात् सडक छेउको जमीनको मूल्य वृद्धि हुन जानेछ । त्यसैले यस किसिमको प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र दीर्घकालिन प्रकृतिको हुन सकेछ ।
- पर्यटन क्रियालापमा वृद्धि: प्रस्तावित रंगशाला संचालनमा आएपछि खेलकूद तथा अन्य मनोरञ्जनका लागि आन्तरिक पर्यटकहरुको आगमनमा वृद्धि हुन सके भएकोले पर्यटन उद्योगको प्रबर्द्धन हुने देखिन्छ । यस किसिमको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र दीर्घकालीन प्रकृतिको हुन सकेछ ।
- उद्यम विकास र कृषि /पर्या पर्यटनमा वृद्धि: प्रस्तावित आयोजना निर्माणको क्रममा श्रम समूह र निर्माण टोलीको मागपुरा गर्न विभिन्न प्रकारका व्यवसायिक क्रियाकलापहरु (जस्तै खाद्यान्न र चिया पसलहरु, किरानाहरु, लज तथा होटलहरु र रेष्टुरेन्टहरु) संचालनमा आउन सकेछन जसले स्थानीय उत्पादनहरु जस्तै: दूध, मासु, तरकारी, फलफुल आदीको खपत बढ्न सकेछ । यस्ता क्रियाकलापबाट स्थानीय ग्रामिण अर्थ व्यवस्था र गरीबी निवारण र उद्यम विकासमा योगदान पुर्याउन सक्दछ यस किसिमको प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र अल्पकालीन हुन सकेछ ।

७.३.२ प्रतिकुल प्रभाव

क. जनसंख्या:

रंगशाला निर्माण हुने वित्तिकै त्यस क्षेत्रमा किराना पसल र खाद्यान्न गोदामहरु, स्वास्थ्य सुविधा, यातायात सुविधा बजार क्षेत्र, सरकारी गैरसरकारी संस्था र व्यापार व्यवसायको वृद्धि हुन सकेछ जसकारण सो क्षेत्रमा अन्य क्षेत्रबाट मानिसहरु बसाइँ सरेर आउने र सेवा सुविधा (स्कूल, स्वास्थ्य चौकी, विद्युत, खानेपानी) को प्रयोगमा चाप बढ्न सकेछ । यसको सम्भावित प्रभाव प्रत्यक्ष, कम परिमाण, स्थानीय र अल्पकालीन हुन सकेछ ।

ख. समुदायमा असर:

- स्थानीय सेवा र सामाजिक संरचना: रंगशाला निर्माणको क्रममा बाहिरी क्षेत्रबाट आउने श्रमिकहरुको चापले गर्दा स्थानिय स्रोत साधनमा (स्वास्थ्य र औषधी, यातायात, स्कूल जस्ता स्थानीय सामाजिक सेवा सुविधाहरुमा) चाप बढ्नेछ । यसको प्रभाव अप्रत्यक्ष, कम महत्वपूर्ण, छोटो अवधि, स्थानीय प्रकृतिको हुन सकेछ ।
- आगन्तुक समुदाय र स्थानीय समुदाय बिच कलह: रंगशाला निर्माण चरणको क्रममा आयोजना क्षेत्रमा बाहिरि स्थानहरुबाट निर्माण टोलीको आगमन हुने र प्रभावित क्षेत्रका रैथाने बीच सेवा सुविधाहरु (स्वास्थ्य र औषधी, यातायात, विद्युत, खानेपानी) को प्रयोगमा असमझदारी सिर्जना भइ झगडा/कलह हुन सकेछ र यसका साथै लागु पदार्थ दुर्व्यसन, वेश्यावृत्ति, चोरी, मानव बेचबिखन जस्ता क्रियाकलापहरु बढ्न सकेछन् । यस्तो प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र अल्पकालीन हुन सकेछ ।

- लैङ्गिक असमानता: प्रस्तावित रंगशाला निर्माण कार्यको लागि श्रमिकहरूको छनोट गर्ने समयमा महिला र पुरुष बीचको भेदभाव सिर्जना हुन सक्नेछ । महिला श्रमिकहरू र पुरुष श्रमिकहरू बीच पारिश्रमिक, छनोट प्रक्रिया, काम गर्ने समय जस्ता कुराहरूमा लैङ्गिक विभेद सिर्जना हुन सक्नेछ । यस किसिमको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम महत्वपूर्ण, स्थानीय र अल्पकालीन प्रकृतिको हुनेछ ।
- अव्यवस्थित वस्ति विकास: रंगशाला निर्माण पश्चात् थप हुने स्वास्थ्य सुविधा, पसल र खाद्यान्न पसलहरू स्थापना हुने र मानिसमा आर्थिक अवसरहरू सिर्जना हुन सक्ने भएकोले रंगशाला वरपरका क्षेत्रमा अव्यवस्थित वस्ती निर्माण हुन सक्नेछ जसकारण पहुँच मार्गको अतिक्रमण बढ्न गइ सडक क्षमता घटाउन सक्नेछ । यस्तो प्रभाव अप्रत्यक्ष, निम्न महत्वपूर्ण, स्थानीय र अल्पकालीन हुन सक्नेछ ।

ग. मानव स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव:

- श्रमिकहरूको पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा: निर्माण चरणमा श्रमिकहरू उच्च ध्वनि र धुवाँ धुलोको सम्पर्कमा काम गर्नु पर्ने भएकाले श्रमिकहरूको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष प्रभाव पर्न सक्दछ । अव्यवस्थित श्रम शिविर (असुरक्षित पानी र अस्वस्थकर खानेकुराले) कारणले स्वास्थ्य अवस्थामा जोखिम बढ्न गइ हैजा, COVID- 19, पखाला, मलेरीया र डेंगु ज्वरो जस्ता संक्रामक रोगहरू समेत फैलिन सक्दछ । निर्माण व्यवसायी मार्फत स्वास्थ्य र सुरक्षा नियमको नियमित प्रशिक्षणको अभावमा पहिचान गरिएको प्रभाव प्रत्यक्ष, कम परिमाण, स्थानीय र मध्यम अवधिको हुन सक्नेछ ।
- सडक सुरक्षामा प्रभाव: रंगशाला संचालनको समयमा यातायातको बढ्दो संख्या र चापले गर्दा निजी तथा सार्वजनिक यातायातमा ढिलाई हुन सक्नेछ र सडक दुर्घटनाहरूमा वृद्धि हुन सक्नेछ । यस्तो प्रभावहरू प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र अल्पकालिन प्रकृतिको हुन सक्नेछ ।
- सामाजिक व्यवहारमा परिवर्तन: रंगशाला संचालनले स्थानीयको जीवन स्तर, सहयोगी भावनाको विकास, आपसी मेलमिलाप आदि बढाउनेछ । यी क्रियाकलापहरूले स्थानीय वासीको सोचाईमा परिवर्तन आउनेछ जसले गर्दा उनीहरूको सामाजिक मान्यता र दृष्टिकोणमा परिवर्तन आउनेछ । यसले सामाजिक र सांस्कृतिक क्रियाकलापमा पनि परिवर्तन ल्याउनेछ ।

घ. आर्थिक प्रभाव

- स्थानीय जग्गाको मूल्य वृद्धि: रंगशाला संचालनको कारण मानिसहरूको आवत जावत तथा यातायात, शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा-सुविधा, पूर्वाधार विकास आदि कार्यहरू बढ्नेछ । जसको परिणाम स्वरूप जग्गाको मूल्य वृद्धि हुन सक्नेछ । यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ ।

ड. धार्मिक र सांस्कृतिक प्रभाव

- सांस्कृतिक धार्मिक र पुरातात्विक क्षेत्रमा प्रभाव: प्रस्तावित रंगशला निर्माण आयोजना स्थलमा कुनै पनि पुरातात्विक क्षेत्रमा वन्ने छैन । तसर्थ, यस आयोजनाले कुनै पनि महत्वपूर्ण सांस्कृतिक र धार्मिक क्षेत्रहरूमा परिवर्तन ल्याउनेछैन ।
- परम्परागत मुल्य र मान्यताहरूमा प्रभाव: प्रस्तावित रंगशाला निर्माण आयोजनाले कुनै पनि सांस्कृतिक र धार्मिक क्षेत्रहरूलाई प्रभाव गर्ने छैन । त्यसैले प्रस्तावित निर्माण आयोजनाले परम्परागत मुल्य र मान्यतालाई प्रभाव गर्ने छैन । तसर्थ, यसको प्रभाव महत्वहीन हुन सक्नेछ ।

परिच्छेद: ८ अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपाय

यस परिच्छेदले आयोजनामा पहिचान भएका अनुकूल प्रभावहरूलाई अभिवृद्धि गर्न प्रस्तावित संरक्षणका कार्यहरू अवलम्बनका गर्नु साथै सम्भावित प्रतिकूल प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू प्रस्ताव गर्दछ ।

८.१ अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्ने उपायहरू

निर्माण अबधि

स्थानीयहरूको प्राविधिक सीप बढ्ने

रंगशाला निर्माण कार्यबाट स्थानीय मजदुरहरू विशेष गरी महिला, दलित तथा आर्थिक अवस्था कमजोर भएका समूहहरूमा सीप विकास गर्नका लागि निर्माण प्रविधि, सफ्ट इन्जिनियरीङ्ग संरचनाहरूको निर्माण तथा वगैँचा निर्माण कार्यको कार्यान्वयनका बारे तालिमको कार्यक्रमहरूले उनीहरूको प्राविधिक सीप बढाउन सक्नेछ । यसका साथै उनीहरूले फोहोर व्यवस्थापन, निर्माण सामग्रीको प्रयोग र निर्माण क्षेत्रमा प्रयोग गरिने स्वास्थ्य र सामाजिक सावधानीका उपायहरूको बारे पनि ज्ञान प्राप्त गर्नेछन् । यसबाट उनीहरूले आफुमा प्राविधिक सीप बढाउन सक्नेछ । यसले उनीहरूलाई भावी आयोजनाहरूमा रोजगारीको अवसर प्रदान गर्नेछ । यस्ता प्रशिक्षणका कार्यहरू त्यहाँका स्थानियहरूको माग र आवश्यकता अनुसार विभिन्न क्षेत्रमा दिइनेछ ।

रोजगारीको अवसर र आयस्तरमा बृद्धि

प्रस्तावित रंगशाला निर्माण कार्यहरूको लागि अदक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्ने हुनाले यस आयोजनाले स्थानीय गरिब, लोपोन्मुख र समाजबाट बहिस्कृत व्यक्ति (जनजाति, दलित) र महिलालाई विभेद/भेदभाव नगरी रोजगार प्रदान गर्नेछ । यसले उनीहरूको आर्थिक स्तर मात्र नबढाई, बेमौसमी कृषिमा समेत उनीहरूको दक्षता विकासमा योगदान पुर्याउनेछ ।

उच्चम विकास र ब्यापार बृद्धि

निर्माण अबधिमा निर्माण टोली र आयोजना टोलीले विभिन्न उच्चमहरू जस्तै खाद्यान्न र चिया पसलहरू, किराना, होटलहरू र रेष्टुरेन्टहरू अत्यधिक व्यक्तिहरूको सेवाका लागि विकास गर्न मानिसहरूलाई प्रोत्साहित गर्नेछन् । स्थानीय उत्पादनहरू जस्तै दुध, मासु, तरकारी, फलफुल आदिको माग निर्माण अबधिमा बढ्नेछ यसले स्थानीय उत्पादन र बजारीकरणको लागि थप प्रोत्साहन प्रदान गरिनेछ । यसले स्थानीय ग्रामिण अर्थ-व्यवस्थामा योगदान पुर्याउनेछ र ग्रामीण गरिबीलाई कम गर्न मद्दत गर्नेछ ।

सञ्चालन अबधि

उच्चम विकास र ब्यापार बृद्धि

आयोजनाले स्थानीय वासीलाई उनीहरूको उत्पादनहरू राम्रो मुल्यमा बेच्नका लागि बजार सम्म पहुँच बढाउनेछ । यसले स्थानीय वासीलाई साना उद्योग स्थापना गर्न, नगदेवाली र गैर काष्ठ उत्पादनहरूको खेती र बेचबिखन गर्न र अन्य लघु उद्यमहरूको विस्तार गर्न प्रोत्साहित गर्नेछ । यी कार्यहरूले यस क्षेत्रमा

कार्यरत सामुदायिक संस्थाहरू मार्फत निरन्तर सहयोग पुर्याउनेछ । समग्र उत्पादकत्व र साना उद्योगहरूको प्रवर्द्धन ध्यानमा सहयोग पुर्याउनेछ ।

पर्यटन उद्योगको प्रवर्द्धन

स्थानीय सरकार मार्फत सञ्चालीत आयोजना भएकोले वुटवल उपमहानगर पालिकाले खेलकुदका क्रियाकलाप चलि रहँदा पर्यटनका क्रियाकलापको सम्भावना रहेकोले पर्यटन विकास क्रियाकलापमा स्थानीय बासीलाई आवश्यक सुविधा पुर्याउने तथा यस्ता सुविधाको व्यवस्था गर्न स्थानीय सरकारले अन्य सरोकारवाला संघ संस्थासँग सल्लाह र सहयोग खोजिनेछ ।

जग्गाको मूल्य बृद्धि

रंगशाला संचालन पछि यसको वरपर चिया पसलहरू, किराना पसलहरू, लजहरू र रेष्टुरेन्टहरू संचालनमा आउनेछन् र रंगशाला नजिकको जमिनको मूल्यमा बृद्धि हुन सक्नेछ ।

स्थानीयको जनचेतना र दक्षता बृद्धि

जनचेतना र दक्षता अभिवृद्धि गर्न निम्न उपायहरू अपनाईनेछ ।

- जिल्लाका विभिन्न निकायहरूसँग समन्वय गरेर प्रभावित क्षेत्रको जैविक विविधता संरक्षण गर्न प्रचारका लागि प्रचार प्रसार सामग्री विकास गरिनेछ । आयोजनाले पोष्टर र पम्प्लेट उत्पादन गर्नका लागि बजेट प्रदान गरिनेछ ।
- आयोजनाको संवेदनशील क्षेत्रमा बस्ने मानिसहरूमा जनचेतना जोगाउने अभियान संचालन गरिनेछ ।

८.२ वातावरणीय प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू

उल्लेखित वातावरणीय प्रतिकूल प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरूलाई ३ भागमा बर्गीकरण गरी पहिचान गरिनेछ ।

• क्षतिपूर्तीका उपायहरूको अवलम्बन (Compensatory Measures)

प्रस्तावित आयोजनाकाट हुने प्रतिकूल प्रभावहरूलाई न्यून गर्न पूर्ण हटाउन नसकिने प्रभावहरूलाई आयोजना कार्यान्वयन पश्चात् क्षतिपूर्ति प्रदान गरिने खालको क्रियाकलाप यसमा समावेश हुन्छन ।

• सुधारात्मक उपायको अवलम्बन (Corrective Measures)

आयोजनाबाट हुने प्रतिकूल प्रभावलाई कम गरेर स्वीकारयोग्य तह सम्म ल्याउनका लागि अपनाइने सुधारात्मक उपायहरू प्रयोग गरिनेछ ।

• प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बन (Preventive Measures)

आयोजनाबाट हुने केहि प्रतिकूल प्रभावलाई प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बनद्वारा प्रभाव देखा पर्न थाल्नु अगाडी नै कम वा निर्मूल गरिनेछ ।

८.२.१ भौतिक वातावरण

निर्माण अवधि

भू-उपयोगमा परिवर्तन

आयोजनाको कार्यान्वयनका लागि अधिग्रहण गरिएको जग्गा जमिनको प्रयोजनमा दीर्घकालीन रूपमा रंगशाला तथा यसका अवयवहरूमा परिवर्तन हुन सक्नेछ । प्रस्तावित आयोजनाको लागि ३ हेक्टर वन क्षेत्र

रंगशालामा परिवर्तन हुन जानेछ । यद्यपि यस प्रभावलाई पुनः प्राप्त गर्नका लागि निम्न न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाइनेछ ।

- रंगशाला निर्माण पुरा भए पछि आयोजना क्षेत्रबाट कटान गरिएका वनस्पति र सामग्री भण्डार क्षेत्रलाई पुनः वृक्षारोपण गरिनेछ ।
- फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्रहरू उपयुक्त प्रविधि अपनाएर व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- रंगशाला क्षेत्र र प्रभावित क्षेत्रहरूमा हरित क्षेत्र कायम राख्न रुख विरुवाहरू रोपिनेछ ।

ओभरहेड टंकीको पर्खालमा पर्ने प्रभाव:

प्रस्तावित रंगशालाको निर्माण क्रममा जमीनको सतह मिलाउँदा ओभरहेड टंकीको सुरक्षार्थ वनाइएको पर्खालमा नोक्सानी हुन सक्ने भएकोले विशेष सावधानी अपनाउनु पर्ने देखिन्छ । निर्माण क्रममा अन्य असर नपरोस् भनि रिटेनिङ्ग वाल लगाइनेछ ।

सालघारी उपभोक्ता समुहको खानेपानी प्रणाली:

रंगशाला तथा यस्का अन्य अवयवहरूको निर्माण क्रममा भिआईपी पार्किङ्ग स्थल बोरीङ्ग क्षेत्र नजिकै पर्ने तथा रंगशाला क्षेत्रमा नै वितरणको लागि विच्छाडिएको पाइपलाई असर पर्ने भएकोले ती खानेपानीको वितरण प्रणाली रंगशाला बाहिर सारीनेछ । बोरीङ्गलाई सुरक्षित राखि तारवार गरिनेछ ।

निर्माण सामग्रीहरूको भण्डारणको कारण पर्ने प्रभाव नियन्त्रण

निर्माण सामग्रीहरूको भण्डारणको कारणले हुने जोखिमहरूलाई कम गर्न निम्न न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाइनेछ ।

- रंगशाला निर्माणका लागि भण्डारण गरिएका निर्माण सामग्रीलाई रंगशाला निर्माण क्षेत्रकै कुनै ठाउँमा व्यवस्थित गरि पानीको श्रोत भन्दा टाढाको जमिनमा राखिनेछ ।
- रंगशाला निर्माणका लागि उपयोग हुने उपकरणहरूमा ईन्धन लोडिङ्ग/अनलोडिङ्ग कार्य गर्दा भण्डारण क्षेत्रहरूमा प्लाष्टर गरिएको र चुहावट नहुने गरि गरिनेछ ।
- निर्माण सामग्रीहरूको भण्डारण स्थलमा हुन सक्ने आगोलागी, बिस्फोट जस्ता आपतकालीन अवस्थाको जोखिम कम गर्नका लागि अग्नि र बारूद नियन्त्रक प्राविधिकहरू तयारी अवस्थामा राखिनेछ ।

श्रमिक शिविरका कारण पर्ने प्रभाव

श्रमिक शिविरका कारण आउने जोखिमहरूलाई कम गर्न निम्न न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाइनेछ ।

- सडक निर्माणका श्रमिक शिविर रंगशाला निर्माण क्षेत्रमा नै गरिनेछ ।
- श्रमिक शिविर क्षेत्रमा पिउने पानी तथा सेप्टिक ट्यांकीको सुविधा सहित शिविर नजिकै छुट्टै शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।
- फोहोर पानी र फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि खाडल बनाई सड्ने फोहोरलाई कम्पोष्टिङ्ग र नसड्ने फोहोर छुट्ट्याइ सुरक्षित डम्पीङ्ग गरिनेछ ।

ईन्धन, लुविकेन्टस, तेल, एसिड र अन्य रसायनहरू) प्रयोगबाट आउने हानिकारक ग्याँसहरूको उत्सर्जन सडक निर्माणको क्रममा ईन्धन, लुविकेन्टस, तेल, एसिड र अन्य रासायनिक पदार्थहरूको (सवारी साधन र उपकरणहरूका लागि) प्रयोग र त्यसको भण्डारणको कारण हुने जोखिमहरूको न्यूनीकरणका उपायहरू निम्न रहेका छन् ।

- सुपरिवेक्षक र निर्माण व्यवसायीको उपस्थितिमा विषाक्त तथा हानिकारक रसायनहरूको प्रयोग र हेण्डलिङ्गको अनुगन गरिनेछ ।

- रसायनहरूको चुहावटलाई रोक्न रसायनको भण्डारण बन्द भाँडोमा गर्ने गरिन्छ । चुहावट वा पोखिएका विषाक्त विषादीहरू संकलन गर्न भण्डारण क्षेत्र वरिपरि प्लाष्टिकको प्रयोग गरिनेछ ।
- प्रयोग भएका प्लाष्टिकको ड्रममा व्यवस्थापन गरिनेछ ।

वायु प्रदूषण

निर्माण चरणको समयमा ट्रक, ट्रयाक्टर, टिपर जस्ता सवारी साधनको संचालन, र निर्माण सामग्रीको ढुवानी, भण्डारण क्षेत्र र अन्य यान्त्रिक उपकरणहरूबाट निस्कने धुवा धुलोको कारण वायुको गुणस्तर घट्न सक्ने भएकोले वायु प्रदूषण कम गर्नका लागि निम्न न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाइनेछ ।

- आयोजना क्षेत्रमा तोकिएको क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रमा भण्डारण गर्ने कार्य प्रतिबन्धित गरिनेछ ।
- भण्डारण गरिएको निर्माण सामग्रीहरूलाई त्रिपाल वा प्लास्टिकले छोपेर राखिनेछ ।
- निर्माण सामग्री ढुवानी गर्दा ट्रक, ट्रयाक्टर, टिपरमा सामग्रीहरू छोपेर ओसारपसार गरिनेछ ।
- श्रमिक शिविरबाट निस्केका फोहोरलाई खुल्ला रूपमा फाल्न निषेध गरिनेछ ।
- धुवाँ धुलो प्रदूषण अत्यधिक भएको खण्डमा धुलो उत्सर्जन क्षेत्रहरू (क्रसर संचालन क्षेत्र, निर्माण गतिविधि संचालन हुने क्षेत्र) मा दिनको ३ पटक पानी छर्किएर धूलोको मात्रा न्यून गरिनेछ ।
- निर्माण कार्य लागि प्रयोग हुने भारी उपकरणहरू र सवारी साधनमा वायु फिल्टरको प्रयोग गरिनेछ सवारी साधनमा गुणस्तरीय ईन्धनको प्रयोग भएको छ वा छैन सुनिश्चित गरिनेछ ।
- क्रसर प्लान्टलाई स्कुल, बस्तीहरू र संवेदनशील वातावरणीय क्षेत्रबाट करिब १ कि.मि. टाढा स्थापना गरिनेछ र वायु र ध्वनि प्रदूषण नियन्त्रण उपकरणहरू जडान गरिएको छ वा छैन सुनिश्चित गरिनेछ ।

निर्माण सामग्री ढुवानीले पर्ने प्रभाव

ध्वनिको प्रभाव कम गर्नको लागि यातायातको गति सीमित गरिनेछ । बालुवा र माटोको ढुवानी छोपेर मात्र गरिनेछ ।

जलश्रोत र जलप्रदूषणको प्रभाव

- रंगशालाको निर्माणको क्रममा उत्खनन कार्य र विग्रन व्यवस्थापन गर्ने जस्ता क्रियाकलापहरूले आयोजना क्षेत्र नजिकैको भालु खोला प्रदूषण हुन सक्ने भएकाले त्यस्ता प्रदूषणलाई कम गर्न न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाइनेछ ।
- रंगशाला निर्माणको क्रममा निस्कने विग्रनलाई खोला छेउमा थुपार्न निषेधित गरिनेछ ।
- सवारी साधन तथा निर्माण उपकरण संचालनबाट निस्कने इन्धन, तेल, ग्रिज लगायतत अन्य रसायनिक पदार्थहरूलाई खोलामा मिसाउन निषेध गरिनेछ ।
- श्रमिक तथा कामदारहरूलाई उचित शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ र श्रमिकहरूलाई खोलाको छेउछाउ र अन्य स्थानहरूमा खुल्ला दिशपिसाब गर्न रोक लगाइनेछ ।

फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्रबाट आउने प्रभावहरू

रंगशाला निर्माण कार्यमा उत्पादित विग्रनहरूको उचित, सुरक्षित र न्यूनतम वातावरणीय प्रभावहरू पर्ने गरी व्यवस्थापन गरिनेछ । फोहोर व्यवस्थापन गर्न निम्न न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाइनेछ ।

- प्राकृतिक निकासालाई प्रभाव नपर्ने गरी खाडलहरूमा, उत्खनन क्षेत्रमा र भासिएका क्षेत्रहरू आदिमा निर्माण गर्दाका फोहोरहरू प्रयोग गरिनेछ । नदीमा फोहोर हुन नदिन पन्याप्त सावधानी अपनाइनेछ । उत्पादित फोहोरहरू आयोजना क्षेत्रबाट तुरुन्त हटाइनेछ ।

- बाढी आउने ठाउँ, जलाधार क्षेत्र, खेतीयोग्य जमिन, वन क्षेत्रहरू, प्राकृतिक निकासी मार्ग, धार्मिक तथा सांस्कृतिक रूपले संवेदनशील क्षेत्रहरू वा नहरहरू, अन्य पूर्वाधारहरू र फुटपाथ आदि क्षेत्रमा फोहोर विसर्जन गरिनेछैन ।
- फोहोरलाई स्थानीय समुदायहरूलाई हानी नपर्ने गरी वा हानी नहुने गरी वा व्यक्तिको जीवनयापनमा प्रभाव नगर्ने गरी व्यवस्थापन गरिनेछ ।

ध्वनि प्रदूषण

निर्माण कार्यबाट आयोजना क्षेत्रमा हुने ध्वनि प्रदूषण कम गर्न निम्न न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाइनेछ ।

- रंगशाला निर्माणको क्रममा उपकरणहरू तथा सवारीसाधनहरूबाट निस्कने ध्वनि कम गर्नका लागि मानव बस्ती तथा वन्यजन्तुको वासस्थान क्षेत्रहरूमा हर्नको कम प्रयोग गरिनेछ ।
- अत्यधिक ध्वनि प्रदूषण गर्ने सवारी साधन र उपकरणहरूको प्रयोग दउसोको समयमा गरिनेछ ।

सञ्चालन अवधि

सडक (पहुँच मार्ग) सुरक्षाका उपायहरू

प्रस्तावित रंगशाला संचालन पश्चात् कार्यक्रम चलिरहेको समयमा सवारीसाधनमा उल्लेखनीय वृद्धि भई दुर्घटनाको सम्भावना बढ्न सक्ने भएकाले त्यस्ता घटनाहरूलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि निम्न उपायहरू अपनाइनेछ

- पहुँच मार्गको डिजाईन गति (२५ कि.मि. प्रति घण्टा) भन्दा बढि गतिमा प्रतिबन्ध लगाइनेछ ।
- सडकमा आवश्यक संख्यामा डेलिनेटरहरू, सुरक्षा संकेतहरू, सडक वक्तीहरू इत्यादि सडकमा उपयुक्त रूपमा प्रयोग गरिनेछ ।
- उपमहानगरपालिकाका कर्मचारी, स्कुलका विद्यार्थीहरू र चालकहरूलाई स्थानीय भाषाहरूमा शैक्षिक हस्त सामग्रीको प्रचार सहित संचालन र सडक सुरक्षा जागरुकता कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।
- दुर्घटनाग्रस्त क्षेत्रहरू र त्यस मार्गहरूमा सचित्र साइनबोर्डहरू राखिनेछ र । सडक सीमाहरू तथा बस्ती क्षेत्रहरूमा फुटपाथ राखिनेछ ।

वायु, ध्वनि र जल प्रदूषण

रंगशाला सञ्चालनबाट हुने वायु, ध्वनि तथा जल प्रदूषणको न्यूनीकरण गर्न निम्न उपायहरू अपनाइनेछ:

- वन क्षेत्र र बसोबास क्षेत्रहरूमा सवारीको गति कम र हर्न निषेध गरिनेछ ।
- सडक दुर्घटना नियन्त्रण गर्न प्राविधिकहरू तयारी अवस्थामा राखिनेछ ।
- वायु प्रदूषण कम गर्न सडक तथा रंगशाला वरपर बोटविरूवा रोपिनेछन ।
- ध्वनि मापदण्ड स्तर बमोजिमले संचालन भएका सवारीसाधन तथा खेल सञ्चालनको क्रममा निश्चित मापदण्डमा मात्र हल्ला गर्न अनुमति दिइनेछ ।
- रंगशाला संचालकले खोलानालामा जथाभावि फोहोर फाल्न दिईनेछैन तथा रंगशाला भित्र उपयुक्त दुरीमा फोहोर फाल्नका लागि डस्टबिनको व्यवस्था गरिनेछ ।

फोहोर व्यवस्थापन

प्रस्तावित आयोजनाबाट उत्पन्न हुने फोहोरलाई व्यवस्थित र न्यून गर्न निम्न उपायहरू अपनाईनेछन ।

- ठोस फोहोरहरू श्रोतमै अलग गरिनेछ र छुट्टै कन्टेनर वा बाल्टिनमा संकलन गरिनेछ ।
- खुल्ला रूपमा ठोस फोहोरलाई जलाउने कार्य पूर्णतया निषेध गरिनेछ ।

- जैविक फोहोरहरूलाई खोलाबाट टाढा लगेर छुट्टै ठाउँमा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- अजैविक फोहोरलाई केही हदसम्म पुनःप्रयोग गरिनेछ ।
- तरल र अर्ध तरल फोहोरलाई छुट्टै स्थानमा व्यवस्थापन गरिनेछ र संक्रमण हुनबाट बचाउन (क्लोरीनेसन) रासायनिक विषादी लगातार हालिनेछ ।
- निर्माण टोलीले जथाभावि फोहोर फाल्ने गतिविधिमा रोक लगाइनेछ र यसका लागि कडा नियम लागु गरिनेछ ।
- जल श्रोतबाट टाढा तोकिएको बिग्रन व्यवस्थापन क्षेत्रमा लगेर निस्काशित फोहोरहरू व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- फोहोर व्यवस्थापनका लागि क्षेत्रहरू स्थानीय समुदाय तथा उपमहानगरपालिकाको सहमतिबाट छनौट गरिनेछ र ती क्षेत्र बस्तीहरू, विद्यालय, अस्पताल, धार्मिक र साँस्कृतिक स्थल जलश्रोत र अन्य वातावरणीय संवेदनशील क्षेत्रहरूबाट कम्तिमा १ किलोमिटर टाढा रहनेछ ।

भण्डार क्षेत्रहरू, श्रमिक शिविर, र फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्रहरूको पुनस्थापना

निर्माण गतिविधि सम्पन्न भएपछि सबै अस्थायी रूपमा प्रयोग गरीएका क्षेत्रहरू सफा गरी पुनः स्थापना गर्नुपर्नेछ र वातावरणमा कुनै नकारात्मक प्रभाव पर्न नदिन वातावरणको मौलिक अवस्थालाई कायम राख्नुपर्नेछ ।

- रंगशाला निर्माणको क्रममा स्थापना गरिएका भण्डारण क्षेत्रमा रहेका टहराहरू हटाउनुपर्नेछ ।
- रंगशाला निर्माणको क्रममा स्थापना गरिएका श्रमिक शिविरहरू पूर्ण रूपमा हटाउनु पर्नेछ ।
- अस्थाइ फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्रलाई माटोले भर्ने तथा बृक्षारोपण पनि गरिनेछ ।

८.२.२ जैविक वातावरण

निर्माण अवधि

वन सम्पदाको विनास

प्रस्तावित आयोजना निर्माणका लागि ३ हेक्टर वन क्षेत्र स्थायी रूपमा आवश्यक हुनेछ । रंगशाला निर्माणले जितेश्वरी सामुदायीक वनको जैविक विविधतामा हुने नोक्सानी कम गर्न र आयोजना क्षेत्रको वन क्षेत्रलाई पुनस्थापना गर्नका लागि राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको लागि वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने सम्बन्धि मापदण्ड सहितको कार्यविधि, २०७६ को परिच्छेद ३ (दफा २) बमोजिम क्षति हुने वन क्षेत्रको हकमा सोही वरावरको वन क्षेत्र प्राप्त गरिनेछ ।

कटान गरिएका रुखहरूको व्यवस्थापन

प्रस्तावित रंगशाला निर्माण गर्न ९१ वटा रुखहरू कटान गर्नु पर्नेछ । कटान गरिएका रुखहरूको व्यवस्थापन तथा क्षति न्यूनीकरण गर्न निम्न उपायहरू अपनाइनेछ ।

- रंगशाला निर्माणका लागि रुखहरूको काट्ने काम सम्पन्न भएपछि कटान गरिएका रुखको गोलिया एकिकृत गरेर संकलन गरी सामुदायीक वन लाई हस्तानान्तरण गरिनेछ ।
- डिभिजन वन कार्यालयबाट वनक्षेत्रको नियमित अनुगमन गरिनेछ र वन अतिक्रमण तथा वन क्षेत्रमा हुने अन्य अबैध क्रियाकलाप (चोरी निकासी, डढेलो) लाई नियन्त्रण गरिनेछ ।
- शिविरमा बस्ने कामदारका लागि वन क्षेत्रको काठ दाउरा प्रयोग गर्नमा प्रतिबन्ध गर्नका लागि निर्माण ब्यवसायीलाई खाना पकाउनको लागि एल.पी. ग्यास प्रदान गरिनेछ ।

- कटान हने ९१ वटा रुखहरूको क्षतिपूर्तिको स्वरूप १:१० को अनुपातमा ९१० वटा रुखहरू रोप्नको लागि डिभिजन वन कार्यालय, प्रभावित सा.व. संग समन्वय गरिनेछ ।

वन्यजन्तु र वनस्पतिको चोरीनिकासीमा नियन्त्रण

रंगशाला सामुदायीक वन क्षेत्रमा नै गरिने भएकोले रंगशाला निर्माण तथा अन्य आयोजना सँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरूले आयोजना क्षेत्रका जीव र वनस्पतिमा प्रभाव पर्नेछ । प्रस्तावित रंगशाला वन क्षेत्र भित्र पर्ने भएकोले वनको अतिक्रमण कम गरी दुर्लभ, लोपोन्मुख प्रजातिहरू प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा प्रभावलाई कम गर्न निम्न न्यूनीकरणका उपायहरू लागू गरिनेछ ।

- निर्माण अबधिमा श्रमिक र स्थानीय व्यक्तिलाई अवैध शिकार, मार्ने, चोरी गर्ने वा वन्यजन्तुलाई बाधा हुने कार्यहरू रोक्न विशेष शिक्षा र चेतना जगाउने कार्यक्रमहरूको आयोजना गरिनेछ ।
- वन पैदावार र वन्यजन्तुको अवैध शिकारको क्रियाकलापहरूलाई नियन्त्रण गर्न नियमित अनुगमन कार्यहरू गरिनेछ ।
- डिभिजन वन कार्यालयको सहकार्यमा वृक्षारोपण र वन्यजन्तु संरक्षण कार्यक्रम गरिनेछ ।

वन्यजन्तुको बासस्थानहरूलाई बाधा पुर्‍याउने कार्यमा प्रतिबन्ध

रंगशाला निर्माणबाट वन्यजन्तुलाई पर्ने प्रभावलाई कम गर्न वन क्षेत्र र वन्यजन्तुको बासस्थान क्षेत्र नजिक निर्माण कार्य गर्दा व्यवस्थित ढंगले कार्य सञ्चालन गरिनेछ । स्थानीय वन्यजन्तुहरूमा पर्ने प्रभाव न्यूनीकरण गर्न श्रमिक र स्थानीय वासीहरूलाई जनचेतनाका कार्यक्रमहरू प्रदान गरिनेछ र रातको समयमा रंगशाला निर्माणका कार्यहरू गर्न प्रतिबन्ध गरिनेछ । निर्माण कार्यहरू बिहान ७ बजे देखि साँझ ६ बजे सम्म मात्र गर्न पाईनेछ । यसका साथै स्थानीय वन्यजन्तु र तिनको बासस्थानमा पर्ने प्रभावहरू कम गर्न संरक्षण साइनबोर्डहरू (चित्रण गरिएको र स्थानीय भाषामा लेखिएको) को प्रयोग गरिनेछ ।

आगोलागिको जोखिम नियन्त्रण

प्रस्तावित रंगशाला निर्माणबाट हुन सक्ने सम्भावित आगोलागी तथा वन डढेलो नियन्त्रण गर्न तथा रोकथाम गर्न निम्न उपायहरू अपनाईनेछन्

- निर्माण ब्यवसायीद्वारा श्रमिकहरूलाई आगोलागिको सम्भावना, यसको नोक्सान बारेमा सचेतना जगाउने कार्य गरिनेछ ।
- आयोजना क्षेत्रमा आगोजन्य पदार्थहरू लैजान अनुमति दिइनेछैन ।
- आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा लुम्बीनी प्रदेश उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयले दिएको सर्तहरूलाई कडाईका साथ पालना गरिनेछ ।

सञ्चालन अवधि

जनचेतना र वातावरण संरक्षणमा दक्षता बृद्धि गर्ने कार्यक्रम

जनचेतना र वातावरण संरक्षणमा दक्षता अभिवृद्धि गर्न निम्न उपायहरू अपनाईनेछ ।

- जिल्लाका विभिन्न निकायहरूसँग समन्वय गरेर प्रभावित क्षेत्रको जैविक विविधता संरक्षण गर्नका लागि प्रचार प्रसार सामग्री विकास गरिनेछ ।
- आयोजनाको संवेदनशील क्षेत्रमा बस्ने मानिसहरूमा जनचेतना जगाउने अभियान संचालन गरिनेछ ।
- जैविक विविधता संरक्षणको बारेमा जनचेतना र वातावरण संरक्षणमा दक्षता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गर्नको उपमहानगरपालिकाले सम्बन्धीत निकाय सँग समन्वय गरिनेछ ।

रूख कटान क्षतिपुर्तिको लागि वृक्षारोपण

रंगशाला निर्माण चरणमा ३ हेक्टर वन क्षेत्रलाई कटान गर्नु पर्नेछ । यस क्रियाकलापको लागि सरकारको नियम अनुरूप १:१० को अनुपातमा ९१० वटा रूखहरु आयोजना क्षेत्रमा रोपु पर्नेछ । आयोजनाले निम्न क्षतिपुर्ति वृक्षारोपण योजना अपनाउनेछ ।

- आयोजना क्षेत्रमा वृक्षारोपण गर्नु पर्ने क्षेत्रहरु पहिचान गर्नु पर्नेछ । आवश्यक मात्रा र गुणस्तरको विरुवाको लागि उपमहानगरपालिका तथा डिभिजन वन नर्सरीको सहयोग लिइनेछ । रंगशाला क्षेत्रमा वृक्षारोपण गरिनेछ ।
- वोटविरुवाको छनौट गर्दा स्थानीय रुपमा विकास हुने वनसपतिका प्रजातिहरुलाई उच्च प्राथमिकता दिइनेछ ।
- सरकारले तोकेको मापदण्डले सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयलाई हस्तान्तरण गर्नु भन्दा अघि सम्म विरुवा र वृक्षारोपण क्षेत्रको संरक्षणको लागि आवश्यक व्यवस्था गर्नु पर्ने कुरा उल्लेख गरिनेछ ।
- डिभिजन वन कार्यालयका कर्मचारीहरुले निर्माण अवधिमा ३ महिनामा एक पटक क्रियाकलापहरुको अनुगमन गर्नेछन् ।
- सिसौ, खयर कुसुम जामुन जस्ता स्थानीय जातका प्रजातिहरु क्षतिपुर्ति वृक्षारोपणको लागि रोपिनेछ ।

लोपोन्मुख र संरक्षित वनस्पति र जीवहरुमा पर्ने सम्भावित प्रभावहरु नियन्त्रण

आयोजना क्षेत्रमा पाइने लोपोन्मुख वन्यजन्तुहरु चितुवा (*Panthera pardus*), बँदेल (*Sus scorfa*) को छाला, सिङ्ग, हड्डी, प्वाँख र अवैध ढङ्गले संकलन गरिएको वन पैदावारहरुको व्यापार नियन्त्रण र सुपरिवेक्षण गरिनेछ र अपराधी विरुद्ध कानुनी कारवाही अगाडी बढाइनेछ ।

जलचरमा पर्ने प्रभाव

निर्माण कार्यबाट उत्पादित फोहोरहरु खोलामा फाल्न निषेध गरिनेछ ।

८.२.३ सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणमा पर्ने प्रभाव

निर्माण अवधि

स्थानीय श्रोत तथा सेवाहरुमा पर्ने प्रभावहरुको नियन्त्रण

रंगशाला निर्माणको लागि आयोजना क्षेत्रभन्दा बाहिर बाट आउने श्रमिकहरुको मागलाई आयोजना क्षेत्रमा उपलब्ध श्रोतहरु (स्वास्थ्य र औषधी, यातायात, स्कुल जस्ता स्थानीय सामाजिक सेवा सुविधाहरुमा) ले परिपुर्वति गरिनेछ । यदि उपलब्ध स्थानीय श्रोतहरुले मानिसको आवश्यकता पुरा गर्न सकेन भने आयोजना क्षेत्र बाहिरबाट आवश्यकताहरु पूरा गरिनेछ ।

आगन्तुक समुदाय र स्थानीय बीचको मतभेद व्यवस्थापन

रंगशाला निर्माणको क्रममा बाहिरी क्षेत्रबाट आउने कामदारहरु र आयोजना क्षेत्रका स्थानीय समुदायबीच रंगशाला निर्माणको समयमा हुन सक्ने सम्भावित मतभेद/कलहलाई रोकथाम गर्न सम्भव भए सम्म निर्माण कार्यमा स्थानीय श्रमिकहरुको मात्र प्रयोग गरिनेछ । यसले सामाजिक मतभेदमा कमि, पारिवारिक एकीकरणको निरन्तरता, फोहोर उत्पादनमा कमी, बेमौषमी कृषि रोजगारी र समुदायको अर्थतन्त्रमा वृद्धि, स्थानीय श्रोतहरुको प्रयोगमा कमि, स्थानीय व्यक्तिहरुको सीप सुधार हुनेछ ।

सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था

आयोजना क्षेत्रमा निर्माण टोलीको संख्या बढेर लागुपदार्थ, वेश्यावृत्ति, चोरी, मानव बेचबिखन जस्ता क्रियाकलालापहरू बढ्नेछन् । यस्ता क्रियाकलालापहरूमा संलग्न हुनबाट रोकका लागि जनचेतना जगाउने कार्यक्रमहरूको आयोजना गरिनेछ र नियमित अनुगमन गरिनेछ ।

व्यवसायीक स्वास्थ्य सुरक्षा

श्रमिकहरूलाई व्यवसायीक स्वास्थ्य सुरक्षाको व्यवस्था प्रदान गर्नु निर्माण व्यवसायीको उत्तरदायित्व हुनेछ । आयोजना क्षेत्रमा श्रमिकहरूलाई कुनै पनि दुर्घटना वा चोटपटक लागेमा कार्यस्थलमा प्राथमिक उपचार, स्वास्थ्य सुविधाको व्यवस्था गरिनेछ र आपतकालको समयमा उद्धारका लागि आवश्यक सुरक्षा उपलब्ध गराईनेछ । कामको प्रकृति अनुसार निर्माण श्रमिकलाई हेल्मेट, मास्क, इयरमफलर, चश्मा, इयर प्लगहरू आदि प्रदान गरिनेछ । सफा र सुरक्षित पिउने पानीको आपूर्ति र अस्थायी तथा सफा शौचालयहरू आयोजना क्षेत्रमा स्थापना गरिनेछ ।

लैङ्गिक असमानता

निर्माण कार्यमा संलग्न भएका महिला र पुरुष दुबै श्रमिकहरूलाई समान अवसर प्रदान गरिनेछ । निर्माण व्यवसायीले महिला र पुरुष श्रमिकहरूबीच कुनै लैङ्गिक मतभेद हुन नदिन श्रम कानूनको सम्मान र पालना गर्नु पर्नेछ । महिलालाई अनुगमन कार्यमा पनि सहभागीता गराइनेछ ।

सांचालन अवधि

मानिसको बसाई सराईको कारण पर्ने प्रभाव नियन्त्रण

रंगशाला संचालनपछि आयोजना क्षेत्रमा रोजगारी र आम्दानीको अवसरको बढोत्तरीका कारण बाहिरबाट बसाई सराई ले जनसंख्या बढ्नेछन् । जनसंख्या वृद्धि भएपछि थप सामुदाय तथा पूर्वाधारहरूको र सामाजिक संरचना व्यवस्थापन तथा स्थापनाका लागि पुर्वाधार सुविधाहरू शहरी विकास र भवन निर्माण विभाग, जिल्ला समन्वय समिति, स्थानीय तहद्वारा उपयुक्त बस्ती योजना विकास गरिनेछ साथै गैर सरकारी तथा सरकारी संस्थाद्वारा व्यवस्थित बसाईसराई बारे शैक्षिक एवं जनचेतना कार्यक्रमहरू व्यवस्था गरिनेछ ।

सडक सुरक्षामा पर्ने प्रभावहरू

रंगशाला संचालन पछि कार्यक्रम सन्चालनको क्रममा दुर्घटना बढ्ने हुनाले यस्ता घटनाहरूलाई न्यूनीकरण गर्न सुरक्षाका उपायहरू र गति सीमितका उपायहरू अपनाईनेछ । सडकमा उपयुक्त क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने सुरक्षा संकेतहरू, सडक बत्तीहरू आदिको प्रयोग गरिनेछ । स्थानीय भाषाहरूमा लेखिएको शैक्षिक सामग्रीको प्रचारसहित सडक सुरक्षा जनचेतना कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ । दुर्घटनाग्रस्त क्षेत्रहरू र बस मार्गहरूमा सचित्र साइनबोर्डहरू राखिनेछ । त्यस्तै गरी बस्ती क्षेत्रहरूमा फुटपाथ राखिनेछ ।

सामाजिक व्यवहारमा परिवर्तन

सामाजिक व्यवहारमा परिवर्तन ल्याउन स्थानीय मानिसहरूलाई अन्तरक्रियामा प्रोत्साहित गरिनेछ । रंगशालाबाट महत्वपूर्ण फाइदाहरू लिनु परेमा सार्वजनिक बैठकहरूको आयोजना गरि प्रभावित क्षेत्रको सबैलाई (दलित, महिला, बालबालिका) सहभागीता गराईनेछ ।

तालिका ३४ ले प्रस्तावबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको परिणाम, सीमा र समयावधि किटान गरी यसको न्यूनीकरण तथा प्रवर्द्धनका उपायहरू प्रस्तुत गर्दछ ।

तालिका नं ३४ वातावरणीय प्रभावका तह निर्धारण र न्यूनीकरणका उपाय

(प्रस्तावबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको परिमाण, सीमा र समयावधि (उच्च/ बृहत ६०, मध्यम २०, निम्न १०) सीमा (क्षेत्रीय ६०, स्थानीय २०, स्थलगत १०) र अवधि (दीर्घकालीन २०, मध्यम १०, अल्पकालीन ५) किटान गरिएको छ ।)

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
निर्माण अवधि										
१.	स्थानीयहरूको प्राविधिक सीप बढ्ने	प्रत्यक्ष		अनुकूल		मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	निर्माण कार्यबाट स्थानीय मजदुरहरू विशेष गरी महिला, दलित तथा आर्थिक अवस्था कमजोर भएका समूहहरूमा सीप विकास गर्नका लागि निर्माण प्रविधि, सफ्ट इन्जिनियरीङ्ग संरचनाहरूको निर्माण तथा वगैँचा निर्माण कार्यको कार्यान्वयनका बारे तालिमको कार्यक्रमहरूले उनीहरूको प्राविधिक सीप बढाउन सक्नेछ । यसका साथै

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										उनीहरूले फोहोर व्यवस्थापन, निर्माण सामग्रीको प्रयोग र निर्माण क्षेत्रमा प्रयोग गरिने स्वास्थ्य र सामाजिक सावधानीका उपायहरूको बारे पनि ज्ञान प्राप्त गर्नेछन् । यसबाट उनीहरूले आफुमा प्रविधिक सीप बढाउन सक्नेछ । यसले उनीहरूलाई भावी आयोजनाहरूमा रोजगारीको अवसर प्रदान गर्नेछ ।
२.	रोजगारीको अवसर र आयस्तरमा वृद्धि	प्रत्यक्ष		अनुकूल		मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	रंगशाला निर्माण कार्यहरूको लागि अदक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्ने हुनाले यस आयोजनाले स्थानीय गरिब, लोपोन्मुख र समाजबाट बहिस्कृत व्यक्ति (जनजाति, दलित) र महिलालाई विभेद/भेदभाव नगरी रोजगार प्रदान गर्नेछ । यसले उनीहरूको आर्थिक स्तर मात्र नबढाई, बेमौसमी कृषिमा समेत

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										उनीहरुको दक्षता विकासमा योगदान पुर्याउनेछ ।
३.	उद्यम विकास र ब्यापार वृद्धि	प्रत्यक्ष		अनुकूल		मध्यम २०	स्थलगत १०	मध्यम १०	४०	निर्माण अबधिमा निर्माण टोलीले विभिन्न उद्यमहरु जस्तै खाद्यान्न र चिया पसलहरु, किराना, होटलहरु र रेष्टुरेन्टहरु अत्यधिक व्यक्तिहरुको सेवाका लागि विकास गर्न मानिसहरुलाई प्रोत्साहित गर्नेछन् । स्थानीय उत्पादनहरु जस्तै दुध, मासु, तरकारी, फलफुल आदिको माग निर्माण अबधिमा बढ्नेछ यसले स्थानीय उत्पादन र बजारीकरणको लागि थप प्रोत्साहन प्रदान गरिनेछ । यसले स्थानीय ग्रामिण अर्थ-व्यवस्थामा योगदान पुर्याउनेछ र ग्रामीण गरिबीलाई कम गनय मद्दत गर्नेछ ।
सञ्चालन अवधि										

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
१.	उद्यम विकास र व्यापार वृद्धि	प्रत्यक्ष		अनुकूल		मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यम १०	५०	आयोजनाले स्थानीय बासीलाई उनीहरूको उत्पादनहरू राम्रो मुल्यमा बेच्नका लागि बजार सम्म पहुँच बढाउनेछ । सले स्थानीय बासीलाई साना उद्योग स्थापना गर्न, नगदेवाली र गैर काष्ठ उत्पादनहरूको खेती र बेचबिखन गर्न र अन्य लघु उद्यमहरूको विस्तार गर्न प्रोत्साहित गर्नेछ । यी कार्यहरूले यस क्षेत्रमा कार्यरत सामुदायिक संस्थाहरू मार्फत निरन्तर सहयोग पुर्याउनेछ । समग्र उत्पादकत्व र साना उद्योगहरूको प्रवर्द्धन ध्यानमा सहयोग पुर्याउनेछ ।
२.	पर्यटन उद्योगको विकास	प्रत्यक्ष		अनुकूल		मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यम १०	५०	स्थानीय सरकार मार्फत सञ्चालित आयोजना भएकोले वुटवल उपमहानगर पालिकाले खेलकुदका क्रियाकलाप चलि रहँदा पर्यटनका क्रियाकलापको सम्भावना रहेकोले पर्यटन विकास क्रियाकलापमा स्थानीय बासीलाई आवश्यक सुविधा

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										पुर्याउने तथा यस्ता सुविधाको व्यवस्था गर्न स्थानीय सरकारले अन्य सरोकारवाला संघ संस्थासँग सल्लाह र सहयोग खोजिनेछ । लुम्बीनी प्रदेश उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय को सहयोगमा पर्या पर्यटन तथा होम स्टे व्यवसाय सञ्चालन तालिम प्रदान गरीनेछ ।
३.	जग्गाको मूल्य वृद्धि		अप्रत्यक्ष	अनुकूल		मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यम १०	५०	रंगशाला संचालन पछि यसको वरपर चिया पसलहरु, किराना पसलहरु, लजहरु र रेष्टुरेन्टहरु संचालनमा आउनेछन् र रंगशाला नजिकको जमिनको मूल्यमा वृद्धि हुन सक्नेछ ।
४.	स्थानीयको जनचेतना र दक्षता वृद्धि		अप्रत्यक्ष	अनुकूल		मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	जनचेतना र दक्षता अभिवृद्धि गर्न निम्न उपायरहरु अपनाईनेछ । <ul style="list-style-type: none"> जिल्लाका विभिन्न निकायहरूसँग समन्वय गरेर

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										<p>प्रभावित क्षेत्रको जैविक विविधता संरक्षण गर्न प्रचारका लागि प्रचार प्रसार सामग्री विकास गरिनेछ । आयोजनाले पोष्टर र पम्प्लेट उत्पादन गर्नका लागि बजेट प्रदान गरिनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको संवेदनशील क्षेत्रमा बस्ने मानिसहरूमा जनचेतना जोगाउने अभियान संचालन गरिनेछ ।
५.	शारिरीक तन्दुरुस्तता	प्रत्यक्ष		अनुकूल		मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	योग व्ययाम तथा खेल सम्बन्धी तालीम प्रदान गरिनेछ ।
निर्माण अवधि										
भौतिक वातावरण										
१.	भु-उपयोगमा परिवर्तन	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थलगत ५	दीर्घकालीन २०	४५	आयोजनाको कार्यान्वयनका लागि अधिग्रहण गरिएको जग्गा जमिनको प्रयोजनमा दीर्घकालीन रूपमा

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										<p>रंगशाला तथा यसका अवयवहरूमा परिवर्तन हुन सक्नेछ । प्रस्तावित आयोजनाको लागि ३ हेक्टर वन क्षेत्र रंगशाला परिवर्तन हुन सक्नेछ । यद्यपि यस प्रभावलाई पुनः प्राप्त गर्नका लागि निम्न न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाइनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • रंगशाला निर्माण पुरा भए पछि आयोजना क्षेत्रबाट कटान गरिएका वनस्पति र सामग्री भण्डार क्षेत्रलाई पुनः वृक्षारोपण गरिनेछ । • फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्रहरू उपयुक्त प्रविधि अपनाएर व्यवस्थापन गरिनेछ । • रंगशाला क्षेत्र र प्रभावित क्षेत्रहरूमा हरित क्षेत्र कायम राख्न विरुवाहरू रोपिनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
२.	सामुदायिक सेवाहरूको वृद्धि	प्रत्यक्ष	—	अनुकूल	—	मध्यम २०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	४५	पहुँच मार्गको स्तरोन्नतिले यातायातको सुचारुले तथा खेल सञ्चालनको समयमा अस्थाइ स्वास्थ्य सेवाको क्याम्प सञ्चालन गर्ने ।
३.	भु-स्वामित्वमा परिवर्तन	प्रत्यक्ष	—	—	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	५०	वन जन्य लघुउद्यम सञ्चालन तालिम, ३ हेक्टर क्षतिपूर्ति वृक्षारोपण तथा रंगशाला वरीपरी हरीयाली सहितको लेण्डस्केपीङ्ग सौन्दर्यकरण
४.	निर्माण सामाग्री भण्डारणवाट पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	—	—	प्रतिकूल	कम १०	स्थलगत १०	अल्पकालीन ५	३५	<ul style="list-style-type: none"> रंगशाला निर्माणका लागि भण्डारण गरिएका निर्माण सामाग्रीलाई रंगशाला निर्माण क्षेत्रकै कुनै ठाउँमा व्यवस्थित गरि पानीको श्रोत भन्दा टाढाको जमिनमा ग राखिनेछ । रंगशाला निर्माणका लागि उपयोग हुने उपकरणहरूमा ईन्धन लोडिङ्ग/अनलोडिङ्ग

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										कार्य गर्दा भण्डारण क्षेत्रहरूमा प्लाष्टर गरिएको र चुहावट नहुने गरि गरिनेछ । <ul style="list-style-type: none"> निर्माण सामग्रीहरूको भण्डारण स्थलमा हुन सक्ने आगोलागी, बिस्फोट जस्ता आपतकालीन अवस्थाको जोखिम कम गर्नका लागि अग्नि र बारूद नियन्त्रक प्राविधिकहरू तयारी अवस्थामा राखिनेछ ।
५.	ओभरहेड टंकीको पर्खालमा पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थलगत ५	अल्पकालीन ५	३०	ओभरहेड टंकी को सुरक्षार्थ वनाइएको पर्खालमा नोक्सानी हुन सक्ने भएकोले विशेष सावधानी अपनाइनेछ । निर्माण क्रममा अन्य असर नपरोस् भनि रिटेनिङ्ग वाल लगाइनेछ ।
६.	सालघारी उपभोक्ता समूहको	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थलगत ५	अल्पकालीन ५	३०	प्रस्तावित रंगशाला क्षेत्रमा नै वितरणको लागि विछ्याइएको पाइपलाई असर पर्ने भएकोले ती खानेपानीको वितरण प्रणाली

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
	खानेपानी प्रणाली									विछ्याइएको पाइपलाई रंगशाला बाहिर सारीनेछ। बोरीङ्गलाई सुरक्षित राखि तारवार गरिनेछ।
७.	श्रमिक शिविरका कारण पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	३५	<ul style="list-style-type: none"> श्रमिक शिविर रंगशाला निर्माण क्षेत्रमा नै गरिनेछ। श्रमिक शिविर क्षेत्रमा पिउने पानी तथा सेप्टिक ट्यांकीको सुविधा सहित शिविर नजिकै छुट्टै शौचालयको निर्माण गरिनेछ। फोहोर पानी र फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि खाडल बनाई सड्ने फोहोरलाई कम्पोष्टिङ्ग र नसड्ने फोहोर छुट्ट्याइ सुरक्षित डम्पीङ्ग गरिनेछ।
८.	ईन्धन तथा रसायनहरु प्रयोग जोखिम	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	४५	<ul style="list-style-type: none"> सुपरीवेक्षक र निर्माण ब्यवसायीको उपस्थितिमा विषाक्त तथा हानिकारक रसायनहरुको प्रयोग र हेण्डलिङ्गको अनुगन गरिनेछ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										<ul style="list-style-type: none"> रसायनहरुको चुहावटलाई रोक्न रसायनको भण्डारण बन्द भाँडोमा गर्ने गरिन्छ । चुहावट वा पोखिएका विषाक्त विषादीहरु संकलन गर्न भण्डारण क्षेत्र वरिपरि प्लाष्टिकको प्रयोग गरिनेछ । प्रयोग भएका प्लाष्टिकको ड्रममा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
७.	वायुको गुणस्तरमा परिवर्तन	प्रत्यक्ष	—	—	प्रतिकूल	कम १०	स्थानीय १०	दीर्घकालीन २०	४०	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना क्षेत्रमा तोकिएको क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रमा भण्डारण गर्ने कार्य प्रतिबन्धित गरिनेछ । भण्डारण गरिएको निर्माण सामग्रीहरूलाई त्रिपाल वा प्लास्टिकले छोपेर राखिनेछ । निर्माण सामग्री ढुवानी गर्दा ट्रक, ट्रयाक्टर, टिपरमा सामग्रीहरू छोपेर ओसारपसार गरिनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										<ul style="list-style-type: none"> • श्रमिक शिविरबाट निस्केका फोहोरलाई खुल्ला रुपमा फाल्न निषेध गरिनेछ । • धुवाँ धुलो प्रदूषण अत्यधिक भएको खण्डमा धुलो उत्सर्जन क्षेत्रहरू (क्रसर संचालन क्षेत्र, निर्माण गतिविधि संचालन हुने क्षेत्र) मा दिनको ३ पटक पानी छर्किएर धूलोको मात्रा न्युन गरिनेछ । • निर्माण कार्य लागि प्रयोग हुने भारी उपकरणहरू र सवारी साधनमा वायु फिल्टरको प्रयोग गरिनेछ सवारी साधनमा गुणस्तरीय ईन्धनको प्रयोग भएको छ वा छैन सुनिश्चित गरिनेछ ।
८.	वायुप्रदुषण	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	५०	<ul style="list-style-type: none"> • निर्माण चरणको समयमा ट्रक, ट्रयाक्टर, टिपर जस्ता सवारी

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										<p>साधनको संचालन, क्रसर संचालन क्षेत्र र निर्माण सामग्रीको ढुवानी, भण्डारण क्षेत्र र अन्य यान्त्रिक उपकरणहरुबाट निस्कने धुवा धुलोको कारण वायुको गुणस्तर घट्न सक्ने भएकोले वायु प्रदूषण कम गर्नका लागि निम्न न्यूनीकरणका उपायहरु अपनाइनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • आयोजना क्षेत्रमा तोकिएको क्षेत्र बाहेक अन्य क्षेत्रमा भण्डारण गर्ने कार्य प्रतिबन्धित गरिनेछ । • भण्डारण गरिएको निर्माण सामग्रीहरुलाई त्रिपाल वा प्लास्टिकले छोपेर राखिनेछ । • निर्माण सामग्री ढुवानी गर्दा ट्रक, ट्रयाक्टर, टिपरमा सामग्रीहरु छोपेर ओसारपसार गरिनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										<ul style="list-style-type: none"> • श्रमिक शिविरबाट निस्केका फोहोरलाई खुल्ला रुपमा फाल्न निषेध गरिनेछ । • धुवाँ धुलो प्रदूषण अत्यधिक भएको खण्डमा धुलो उत्सर्जन क्षेत्रहरु (निर्माण गतिविधि संचालन हुने क्षेत्र) मा दिनको ३ पटक पानी छर्किएर धूलोको मात्रा न्युन गरिनेछ । • निर्माण कार्य लागि प्रयोग हुने भारी उपकरणहरु र सवारी साधनमा वायु फिल्टरको प्रयोग गरिनेछ सवारी साधनमा गुणस्तरीय ईन्धनको प्रयोग भएको छ वा छैन सुनिश्चित गरिनेछ ।
९.	निर्माण सामाग्रीको ढुवानीद्वारा हुने प्रभाव	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थलगत १०	अल्पकालीन ५	३५	ध्वनिको प्रभाव कम गर्नको लागि यातायातको गति सीमित गरिनेछ । बालुवा र माटोको ढुवानी छोपेर मात्र गरिनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
१०.	जलस्रोत र जल प्रदुषणको प्रभाव	प्रत्यक्ष	—	—	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> रंगशाला निर्माणको क्रममा निस्कने फोहोरलाई खोला छेउमा थुपार्न निषेधित गरिनेछ । सवारी साधन तथा निर्माण उपकरण संचालनबाट निस्कने इन्धन, तेल, ग्रिज लगायत अन्य रसायनिक पदार्थहरूलाई खोलामा मिसाउन निषेध गरिनेछ । श्रमिक तथा कामदारहरूलाई उचित शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ र श्रमिकहरूलाई खोलाको छेउछाउ र अन्य स्थानहरूमा खुल्ला दिशपिसाब गर्न रोक लगाइनेछ ।
११.	फोहोर व्यवस्थापन गर्दा पर्न सक्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	—	—	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> नदीमा फोहोर हुन नदिन पर्न्याप्त सावधानी अपनाइनेछ । उत्पादित निर्माणको क्रममा निस्केका फोहोरहरू आयोजना क्षेत्रबाट तुरुन्त हटाइनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										<ul style="list-style-type: none"> फोहोर व्यवस्थापन गर्न कुहिने नकुहिने तथा पुन प्रयोग गर्न योग्य पदार्थ लाइ छुट्टा छुट्टै संकलन र व्यवस्थापन गरिनेछ। फोहोर व्यवस्थापन गर्न उपमहानगरपालिकाले स्थानीयसँग समन्वय गरी छुट्टै प्रणाली स्थापना गरिनेछ। फोहोरलाई स्थानीय समुदायहरूलाई हानी नपर्ने गरी वा नहुने गरी वा व्यक्तिको जीवनयापनमा प्रभाव नगर्ने गरी व्यवस्थापन गरिनेछ ।
१२.	ध्वनि प्रदुषण	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	५०	<ul style="list-style-type: none"> रंगशाला निर्माणको क्रममा उपकरणहरू तथा सवारीसाधनहरूबाट निस्कने ध्वनि कम गर्नका लागि मानव बस्ती तथा वन्यजन्तुको वासस्थान क्षेत्रहरूमा हर्नको कम प्रयोग गरिनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										<ul style="list-style-type: none"> अत्यधिक ध्वनि प्रदूषण गर्ने सवारी साधन र उपकरणहरूको प्रयोग दिउँसोको समयमा गरिनेछ । ध्वनी प्रदूषण रंगशाला बाहिर कम जावोस भनि पर्याप्त मात्रामा रुखविरुवा रोपिनेछ ।
जैविक वातावरण										
१.	वन सम्पदाको विनास	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थलगत १०	अल्पकालीन ५	२५	काटीएका विरुवाहरूको क्षतिपूर्तिस्वरुप १:१० का दरले विरुवा रोपी त्यसको संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि डिभिजन वन कार्यलय र सामुदायीक वन समूहलाई जिम्मा दिईनेछ । तोकिएको क्षेत्र भन्दा अन्य क्षेत्रमा कुनै असर गरिने छैन ।
२.	रुख कटान	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थलगत १०	अल्पकालीन ५	२५	कटान गरिएका रुखहरूको व्यवस्थापन तथा क्षति न्यूनीकरण गर्न निम्न उपायहरू अपनाइनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										<ul style="list-style-type: none"> • रंगशाला निर्माणका लागि रूखहरूको काट्ने काम सम्पन्न भएपछि कटान गरिएका रूखको गोलिया एकिकृत गरेर संकलन गरी डिभिजन वन कार्यालय, रुपन्देहीलाई हस्तानान्तरण गरिनेछ । • डिभिजन वन कार्यालयबाट वनक्षेत्रको नियमित अनुगमन र वन अतिक्रमण तथा वन क्षेत्रमा हुने अन्य अबैध क्रियाकलाप (चोरी निकासी, डढेलो) लाई नियन्त्रण गरिनेछ । • शिविरमा बस्ने कामदारका लागि वन क्षेत्रको काठ दाउरा प्रयोग गर्नमा प्रतिबन्ध गर्नका लागि निर्माण ब्यवसायीलाई खाना पकाउनको लागि एल.पी. ग्यास प्रदान गरिनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										<ul style="list-style-type: none"> कटान हुने ९१ वटा रुखहरुको क्षतिपूर्तिको स्वरूप १:१० को अनुपातमा ९१० वटा रुखहरु रोप्नको लागि डिभिजन वन कार्यालय, प्रभावित सा.व. हरूसंग समन्वय गरिनेछ । र ५ वर्ष सम्म अनुगमन तथा पुनरोपण गर्ने ।
३.	गैर काष्ठ वनस्पतिको चोरी निकासी तथा वन पैदावार संकलनमा दबाव	-	अप्रत्यक्ष	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	४५	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण अवधिमा श्रमिक र स्थानीय व्यक्तिलाई अवैध शिकार, मार्ने, चोरी गर्ने वा वन्यजन्तुलाई बाधा हुने कार्यहरु रोक विशेष शिक्षा र चेतना जगाउने कार्यक्रमहरुको आयोजना गरिनेछ । वन पैदावार र वन्यजन्तुको अवैध शिकारको क्रियाकलापहरुलाई नियन्त्रण

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										<p>गर्न नियमित अनुगमन कार्यहरू गररनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> डिभिजन वन कार्यालयको सहकार्यमा वृक्षारोपण र वन्यजन्तु संरक्षण कार्यक्रम गरिनेछ ।
४.	वन डढेलोको सम्भावना	-	अप्रत्यक्ष	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	४५	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण ब्यवसायीद्वारा श्रमिकहरूलाई आगोलागिको सम्भावना, यसको नोक्सान बारेमा सचेतना जगाउने कार्य गरिनेछ । आयोजना क्षेत्रमा आगोजन्य पदार्थहरू लैजान अनुमति दिइनेछैन । आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा लुम्बीनी प्रदेश उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयको निर्देशन अनुसार काम गरिनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
५.	जीवजन्तुमा नकरात्मक प्रभाव	प्रत्यक्ष	—	—	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	स्थानीय वन्यजन्तुहरुमा पर्ने प्रभाव न्यूनीकरण गर्न श्रमिक र स्थानीय वासीहरुलाई जनचेतनाका कार्यक्रमहरु प्रदान गरिनेछ र रातको समयमा रंगशाला निर्माणका कार्यहरु गर्न प्रतिबन्ध गरिनेछ । निर्माण कार्यहरु बिहान ७ बजे देखि साँझ ६ बजे सम्म मात्र गर्न पाईनेछ । यसका साथै स्थानीय वन्यजन्तु र तिनको वासस्थानमा पर्ने प्रभावहरु कम गर्न संरक्षण साइनबोर्डहरु (चित्रण गरिएको र स्थानीय भाषामा लेखिएको) को प्रयोग गरिनेछ ।
६.	लोपोन्मुख तथा संरक्षित जीवहरुमा पर्ने सम्भावित प्रभावहरु	—	अप्रत्यक्ष	—	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	४५	आयोजना क्षेत्रमा पाइने लोपोन्मुख वन्यजन्तुहरु चितुवा (<i>Panthera pardus</i>), बँदेल(<i>Sus scrofa</i>)को छाला, सिङ्ग, हड्डी, प्वाँख र अवैध ढङ्गले संकलन गरिएको वन

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										पैदावारहरुको व्यापार नियन्त्रण र सुपरिवेक्षण गरिनेछ र अपराधी विरुद्ध कानुनी कारवाही अगाडी बढाइनेछ ।
सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण										
१.	स्थानीय व्यक्तिहरुको दक्षतामा वृद्धि	प्रत्यक्ष	-	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	स्थानीयहरुलाई काममा समावेश तथा तालिममा समावेश गरिनेछ ।
२.	श्रोत व्यवस्थापनमा जागरुकता	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	डिभिजन वन कार्यालयको सहयोगमा वन तथा रंगशालाको व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम दिइनेछ।
३.	रोजगारीको अवसर तथा आयस्तरमा वृद्धि	प्रत्यक्ष	-	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यम १०	५०	वनजन्य लघुउद्यम व्यवसायका अवसरहरु समेत सृजना गरिनेछ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
४.	जग्गाको मुल्य वृद्धि	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यम १०	५०	व्यवस्थित भू उपयोग सम्बन्धी योजना तयार गरि कार्यान्वयन गरीनेछ।
५.	उद्यम विकास र कृषि /पर्या पर्यटनमा वृद्धि	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	होटल व्यवसाय सञ्चालनको लागि व्यवसायीक तालिम दिइनेछ।
६.	जनसंख्यामा वृद्धि	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	३५	व्यवस्थित भू उपयोग सम्बन्धी योजना तयार गरि कार्यान्वयन गरीनेछ।
७.	स्थानीय सेवा र सामाजिक संरचनामा चाप	-	अप्रत्यक्ष	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	३५	आयोजना क्षेत्रमा निर्माण टोलीको संख्या बढेर लागुपदार्थ, वेश्यावृत्ति, चोरी, मानव बेचबिखन जस्ता क्रियाकलालापहरु बढ्नेछन। यस्ता क्रियाकलालापहरुमा संलग्न हुनबाट रोकका लागि जनचेतना जगाउने कार्यक्रमहरुको आयोजना गरिनेछ र नियमित अनुगमन गरिनेछ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
८.	आगन्तुक समुदाय र स्थानीय समुदाय बिच कलह	-	अप्रत्यक्ष	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	४५	रंगशाला निर्माणको क्रममा बाहिरी क्षेत्रबाट आउने कामदारहरू र आयोजना क्षेत्रका स्थानीय समुदायबीच रंगशाला निर्माणको समयमा हुन सक्ने सम्भावित मतभेद/कलहलाई रोकथाम गर्न सम्भव भए सम्म निर्माण कार्यमा स्थानीय श्रमिकहरूको मात्र प्रयोग गरिनेछ । यसले सामाजिक मतभेदमा कमि, पारिवारिक एकीकरणको निरन्तरता, फोहोर उत्पादनमा कमी, बेमौषमी कृषि रोजगारी र समुदायको अर्थतन्त्रमा वृद्धि, स्थानीय श्रोतहरूको प्रयोगमा कमि, स्थानीय व्यक्तिहरूको सीप सुधार हुनेछ ।
९.	लैङ्गिक असमानता	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	४५	निर्माण कार्यमा संलग्न भएका महिला र पुरुष दुबै श्रमिकहरूलाई समान अवसर प्रदान गरिनेछ । निर्माण

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
										ब्यवसायीले महिला र पुरुष श्रमिकहरूबीच कुनै लैङ्गिक मतभेद हुन नदिन श्रम कानूनको सम्मान र पालना गर्नु पर्नेछ । महिलालाई अनुगमन कार्यमा पनि सहभागीता गराइनेछ ।
१०.	श्रमीकहरूको पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थानीय २०	मध्यम १०	४०	श्रमिकहरूलाई ब्यवसायीक स्वास्थ्य सुरक्षाको ब्यवस्था प्रदान गर्नु निर्माण ब्यवसायीको उत्तरदायित्व हुनेछ । आयोजना क्षेत्रमा श्रमिकहरूलाई कुनै पनि दुर्घटना वा चोटपटक लागेमा कार्यस्थलमा प्राथमिक उपचार, स्वास्थ्य सुविधाको व्यवस्था गरिनेछ र आपतकालको समयमा उद्धारका लागि आवश्यक सुरक्षा उपलब्ध गराईनेछ । कामको प्रकृति अनुसार निर्माण श्रमिकलाई हेल्मेट, मास्क, इयरमफलर, चशमा, इयर प्लगहरू

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										आदि प्रदान गरिनेछ । सफा र सुरक्षित पिउने पानीको आपूर्ति र अस्थायी तथा सफा शौचालयहरु आयोजना क्षेत्रमा स्थापना गरिनेछ ।
११.	स्थानीय वन पैदावार उपभोगमा कमी	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	३५	वृक्षारोपण गरी व्यवस्थापन गरीनेछ।
सञ्चालन अवधि										
भौतिक वातावरण										
१.	वायुमण्डलमा परिवर्तन जस्तै स्थानीय तापक्रममा वृद्धि, धुवाँ धुलोको उत्सर्जनमामा वृद्धि	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	रंगशाला सञ्चालनबाट हुने वायु, ध्वनि तथा जल प्रदूषणको न्यूनीकरण गर्न निम्न उपायहरु अपनाइनेछः <ul style="list-style-type: none"> वन क्षेत्र र बसोबास क्षेत्रहरुमा सवारीको गति कम र हर्न निषेध गरिनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										<ul style="list-style-type: none"> वायु प्रदूषण कम गर्न सडक तथा रंगशाला वरपर बोटविरूवा रोपिनेछन । ध्वनि मापदण्ड स्तर बमोजिमले संचालन भएका सवारीसाधन तथा खेल सञ्चालनको क्रममा निश्चित मापदण्डमा मात्र हल्ला गर्न अनुमति अनुमति दिइनेछ । रंगशाला संचालकले खोलानालामा जथाभावि फोहोर फाल्न दिईनेछैन तथा रंगशाला भित्र उपयुक्त दुरीमा फोहोर फाल्नका लागि डस्टबिनको व्यवस्था गरिनेछ ।
२.	वजारको विकास	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	व्यवस्थित भू उपयोग सम्बन्धी योजना तयार गरि कार्यान्वयन गरीनेछ।
३.	वायुको गुणस्तरमा परिवर्तन	अप्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थनीय २०	अल्पकालीन ५	३५	रंगशाला तथा पहुँचमार्ग को वरपर वृक्षारोपण गरीनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
४.	फोहोर व्यवस्थापन गर्दा पर्न सक्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	-	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> • ठोस फोहोरहरू श्रोतमै अलग गरिनेछ र छुट्टै कन्टेनर वा बाल्टिनमा संकलन गरिनेछ । • खुल्ला रुपमा ठोस फोहोरलाई जलाउने कार्य पूर्णतया निषेध गरिनेछ । • जैविक फोहोरहरूलाई खोलाबाट टाढा लगेर छुट्टै ठाउँमा व्यवस्थापन गरिनेछ । • अजैविक फोहोरलाई केही हदसम्म पुनःप्रयोग गरिनेछ । • तरल र अर्ध तरल फोहोरलाई छुट्टै स्थानमा व्यवस्थापन गरिनेछ र संक्रमण हुनबाट बचाउन (क्लोरीनेसन) रासायनिक बिषादी लगातार हालिनेछ । • जल श्रोतबाट टाढा तोकिएको फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्रमा

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
										<p>लगेर निस्काशित फोहोरहरु व्यवस्थापन गरिनेछ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> फोहोर व्यवस्थापनका लागि क्षेत्रहरु स्थानीय समुदाय तथा उपमहानगरपालिकाको सहमतिबाट छनौट गरिनेछ र ती क्षेत्र बस्तीहरु, विद्यालय, अस्पताल, धार्मिक र साँस्कृतिक स्थल जलश्रोत र अन्य वातावरणीय संवेदनशील क्षेत्रहरुबाट कम्तिमा १ किलोमिटर टाढा अवस्थित हुन सक्नेछ ।
५.	सामुदायीक विकास सेवाहरुको वृद्धि	प्रत्यक्ष	-	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	विभिन्न संघ संस्थाहरुसँगको समन्वयमा स्वास्थ्य तथा सेवा हरुको व्यवस्था गरीनेछ ।
जैविक वातावरण										

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
१.	वन जङ्गलको विकास	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	सामुदायीक वन तथा डिभिजन वन कार्यालयको समन्वयमा वन तथा रुख विरुवाहरुको व्यवस्थापनकोलागि तालिमहरु दिईनेछ ।
२.	वनस्पतिमा वृद्धि	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	विभिन्न खालका सौन्दर्यजनक विरुवाहरु को रोपणले वनस्पतिको संख्यामा वृद्धि हुने गरि रोपण गरिनेछ ।
३.	प्राकृतिक वासस्थानको थप	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	वन जंगलको खाली ठाउँमा वृक्षारोपण गरीने भएकोले प्राकृतिक वासस्थानको विकास हुनेछ र यस्ता कामलाई निरन्तरता दिईनेछ ।
४.	लोपोन्मुख तथा संरक्षित जीवहरुमा पर्ने सम्भावित प्रभावहरु	-	अप्रत्यक्ष	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	संरक्षण जनचेतना तथा अनुगमन तथा चोरी शिकारी नियन्त्रणमा वन कार्यालय सामुदायीक वन सुरक्षा निकाय सँग समन्वय गरीनेछ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण								न्यूनीकरणका उपाय
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
सामाजिक आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरण										
१.	जीवन शैलिमा प्रभाव	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	खेल व्यवसाय तथा शारिरीक तन्दुरुस्तता वढाउने तालीमहरु दिईनेछ ।
२.	स्वास्थ्य सुविधा	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	विभिन्न संघ संस्था सँगको समन्वयमा अस्थाइ स्वास्थ्य उपचार सेवा सञ्चालन गरीनेछ ।
३.	शारीरिक तन्दुरुस्तता मा वृद्धि	प्रत्यक्ष	-	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	खेल तथा योग सम्बन्धी तालीम प्रदान गरीनेछ।
४.	जग्गाको मुल्य वृद्धि	-	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	व्यवस्थित वस्ती विकास सम्बन्धी भू उपयोग योजना वनाइ कार्यान्वयन गरीनेछ ।
५.	पर्यटन क्रियालापमा वृद्धि	प्रत्यक्ष	-	अनुकूल	-	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	होटल सञ्चालन सम्बन्धी तालिमहरु दिइनेछ ।

प्रस्तावका कार्य	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण							न्यूनीकरणका उपाय	
		प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष	अनुकूल	प्रतिकूल	परिमाण	सीमा	अवधि		जम्मा अङ्कमान
७.	अव्यवस्थित वस्ति विकास	-	अप्रत्यक्ष	-	प्रतिकूल	कम १०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	३५	व्यवस्थित भू उपयोग योजना बनाई लागु गर्ने तथा नियमित अनुगमन गर्ने
८.	सडक सुरक्षामा प्रभाव	-	अप्रत्यक्ष	-	प्रतिकूल	मध्यम २०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ५	४५	पहुँचमार्गलाई दूई लेनको बनाउने, भालुखोलामा रहेको कजवेलाई पुलमा परीणत गर्ने, पहुँचमार्ग खाल्डा खुल्डी नहुने तथा व्यवस्थित पार्कीङ्ग गराउने ।

प्रतिकूल प्रभावको स्तर अनुसार तय गरीएको अङ्कमान जोडी हरेक प्रभावको कूल अङ्कमान लेखिनेछ ।

तालिका नं 35 अनुकूल प्रभाव अधिकतम तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनतम गर्ने उपायको कार्यान्वयन तथा लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी

वातावरण संरक्षणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
अनुकूल प्रभाव				
१. स्थानीयहरूको प्राविधिक सीपमा वृद्धि	रंगशाला निर्माण क्षेत्र	निर्माणको समय	५००००.००	निर्माण व्यवसायी
२. आर्थिक रूपले कमजोर, लोपोन्मुख जनजाति, दलित) र महिलालाई विभेद/भेदभाव नगरी रोजगार प्रदान गर्ने	रंगशाला निर्माण क्षेत्र	निर्माणको समय	०	निर्माण व्यवसायी
३. खाद्यान्न र चिया पसलहरू, किराना, होटलहरू र रेष्टुरेन्टहरूको स्थापना	वु उ म न पा वडा नम्बर १३	निर्माणको समय	०	स्थानीय समुदाय
४. पर्या पर्यटन विकासको लागि तालिम	वु उ म न पा वडा नम्बर १३	निर्माणको समय	५०००००.००	लुम्बीनी प्रदेश उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय को समन्वयमा बु. उ. म. न. पा.
५. वातावरण संरक्षणमा स्थानीयको जनचेतना र दक्षतामा वृद्धि	वु उ म न पा वडा नम्बर १३	निर्माण चरणमा	५००००.००	डिभिजन वन कार्यालय रुपन्देही को सहायतामा बु. उ. म. न. पा.

६. शारिरीक व्यायाम खेलकुद सम्बन्धी जनचेतना तथा तालिम	बु उ म न पा वडा नम्बर १३, १४ र १५	सञ्चालन चरणमा	५००००.००	बु. उ. म. न. पा.
७. स्वास्थ्य सेवाको विस्तार	रंगशाला क्षेत्रमा	खेलकूद भएको समयमा	१०००००.००	बु. उ. म. न. पा. ले लुम्बीनी अस्पतालको सहयोगमा
प्रतिकूल प्रभाव				
१. वृक्षारोपण तथा त्यसको व्यवस्थापन	जितेश्वरी सावउस	सञ्चालन चरणमा	५९९७३३.००	बु. उ. म. न. पा. ले
२. सुरक्षित किसीमले निर्माण सामाग्री भण्डारण तथा ढुवानी	रंगशाला क्षेत्र	निर्माण चरण	५०००.००	निर्माण व्यवसायी
३. श्रमिक शिविर व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	श्रमिक शिविर	निर्माण चरण	१०००००.००	निर्माण व्यवसायीले बु. उ. म. न. पा.को सहयोगमा
४. ईन्धन तथा रसायनहरु प्रयोग सम्बन्धी जनचेतना	रंगशाला निर्माण क्षेत्र	निर्माण चरण	५०००.००	निर्माण व्यवसायीले बु. उ. म. न. पा.को सहयोगमा
५. धुलो नियन्त्रणको लागि पानी हाल्ने खेल सञ्चालन पश्चात र निर्माणको समयमा	रंगशाला क्षेत्र	निर्माण तथा सञ्चालन चरण	५००००.००	बु. उ. म. न. पा. ले
६. खेल मैदानमा दूवो रोपण तथा व्यवस्थापन	खेल मैदान	सञ्चालन चरणमा	१००००००.००	बु. उ. म. न. पा. ले
७. बालुवा र माटोको ढुवानी छोपेर गर्ने		निर्माण चरणमा	२००००.००	निर्माण व्यवसायी
८. पर्याप्त मात्रामा तथा ठुलो निकाश द्वार तथा तुरुन्तै खुल्ला स्थान	रंगशाला	निर्माण चरण	१००००००.००	निर्माण व्यवसायी

९. हात हतियार तथा खर खजना रंगशाला प्रवेशमा निशेध गर्ने तथा सुरक्षा व्यवस्था कडा पार्ने	रंगशाला	सञ्चालन चरणमा	१००००००.००	बु उ म न पा ले सुरक्षा संयन्त्रको सहायतामा
१०. फोहोर व्यवस्थापन	रंगशाला	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा	३०००००.००	बु उ म न पा तथा निर्माण व्यवसायीले
११. पार्किङ्गको लागि निश्चित ठाउँ तोक्ने तथा ट्राफीक संकेतहरूको प्रयोग गर्ने	रंगशाला बाहिर	सञ्चालन चरणमा	५००००.००	बु उ म न पा
१२. वनमा आधारीत लघु उद्यम प्रवर्धन सम्वन्धी तालीम	जितेश्वरी सावउस	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा	१००००००.००	बु उप म न पा ले लुम्बीनी प्रदेश उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालयको सहयोगमा
१३. विपद व्यवस्थापन (आगलागि. हुलददंगा. बाढी प्रकोप. संरचना भत्किने.)	वडा नम्बर १३	निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा	१००००००.००	बु उप म न पा ले सुरक्षा संयन्त्रको सहयोगमा
१४. पहुँच मार्गमा हुने सडक दुर्घटना कम गर्न भालुखोलामा रहेको कज वे लाई पक्कीपूलमा परिणत तथा पहुँच मार्ग स्पष्ट रुपमा छुट्टीने २ लेनको सडक बनाउने	पहुँच मार्ग	निर्माण चरण	१५०००००.००	निर्माण व्यवसायी
१५. रंगशाला बरीपरी हरीयाली तथा वगैँचा व्यवस्थापन	रंगशाला	निर्माण चरणमा	५०००००.००	निर्माण व्यवसायी

१६. व्यवस्थित भु उपयोग योजना बनाइ कार्यान्वयन गर्ने	रंगशाला वरपर का वडा हरुमा	निर्माण चरणमा	५०००००.००	
१७. सालघारी खानेपानी वितरण प्रणाली लाइ रंगशाला बाहिर सार्ने तथा बोरीङ्गलाई तारवार लगाउने	सालघारी खानेपानी योजना	निर्माण चरणमा	१०००००.००	बुटवल उपमहा नगरपालिका
१८. ओभरहेड टंकीको बाहिरी पर्खाल सुरक्षार्थ रिटेनिङ्ग बाल	टंकीको बाहिरी	निर्माण चरणमा	५००००.००	बुटवल उपमहा नगरपालिका
			८७७९७३३.००	

परिच्छेद: ९. वातावरणीय प्रभावको अनुगमन

आयोजनाको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्ने प्रभावहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्नको लागि प्रस्तावक निकाय र उद्योग पर्यटन तथा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको जिम्मेवारी हुनेछ । वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७, नियम ४५ (२) बमोजिम प्रभावहरूको अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने क्रममा, वास्तविक प्रभावहरू कम गर्न वा नियन्त्रण गर्न आवश्यक उपायहरू अपनाउनु जरुरी हुन्छ ।

वातावरणीय अनुगमन का उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

- क. कानूनले तोकेको सीमा भन्दा बढी मात्रामा प्रभाव पर्न नदिन,
- ख. वातावरणीय प्रभाव कम गर्न अपनाइएका उपाय वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन प्रतिवेदनमा उल्लेख भए अनुसार कार्यान्वयन भए नभएको जाँच गर्न,
- ग. सम्भावित वातावरणीय क्षति वारे समयमै सचेत गराउन
- घ. पहिचान गरीएका तथा आकलित प्रभाव वास्तविकता सँग कति नजिक छन् भन्ने जानाकारी लिन ।

९.१ अनुगमनका प्रकार:

वातावरणीय अध्ययनहरूमा प्रारम्भिक अवस्थाहरूको अनुगमन, प्रभाव अनुगमन, र नियमपालना अनुगमन गरी ३ प्रकारले अनुगमन गरीन्छ । वातावरणीय प्रभावको अनुगमन अवस्था अनुसार निम्न प्रकारले गर्नु पर्नेछ:

९.१.१ प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन (Baseline Monitoring):

प्रस्तावित प्रस्तावको निर्माण कार्य सुरु गर्ने भन्दा अगावै निर्माण स्थल र वरपरका आधारभूत वातावरणीय पक्षको सर्वेक्षण गर्नु पर्नेछ । यसले गर्दा अनुगमनको सिलसिलामा प्रारम्भिक अवस्थाहरूको तुलनामा वातावरणीय पक्षमा भएका परिवर्तन बारेमा थाहा पाउन सकिन्छ ।

९.१.२ प्रभावको अनुगमन (Impact Monitoring):

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण र सन्चालन क्रममा आयोजना क्षेत्रमा पर्ने प्रभावको वास्तविक स्तर थाहा पाउन प्रभाव अनुगमन आवश्यक छ । प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट भएका वातावरणीय परिवर्तन पत्ता लगाउन आयोजना निर्माण र सञ्चालनका क्रममा त्यस क्षेत्रको जनस्वास्थ्य लगायत पर्यावरणीय, सामाजिक र आर्थिक अवस्थाका सूचकहरूको मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने छ ।

९.१.३ नियमपालन अनुगमन (Compliance Monitoring):

यस अन्तर्गत प्रस्तावकले वातावरण संरक्षण सम्बन्धी निर्धारित मापदण्डको पालना गरेको छ भन्ने सुनिश्चित गर्न वातावरणीय गुणस्तरका विशेष सूचक वा प्रदुषणको अवस्था बारेमा आवधिक वा लगातार रूपमा अनुगमन गरि आवश्यक अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।

९.२ वातावरणीय अनुगमनका सूचक (Indicators):

अनुगमन पारदर्शी र विश्वसनिय तरीकाले स्थापित गर्न सूचकहरू प्रयोग गरी सम्पन्न गरिनेछ । स्थलगत सर्वेक्षण र त्यस पछिका प्रतिवेदनहरू दुवै अनुगमन कर्मचारीले प्रयोग गर्न मापदण्ड पुरा भएको चेकलिष्टहरू र प्रश्नावलीहरू प्रयोग गर्न पनि पूर्वानुमान गरिएको छ । धेरै जसो अनुगमनमा देखिएको प्रभावहरूको मात्रा

पुष्टी गर्न र प्रभावहरूको प्रकृति, सीमा र सूचक परीक्षण गर्न र सरोकारवालाहरू प्राविधिक/सामाजिक विज्ञहरूले जिपिएसको साथ अवलोकन गरिएको स्थल/क्षेत्रको भौगोलिक सन्दर्भ प्रमाणित गर्दछ । अनुगमनमा प्रभाव पार्ने विशेष कारणमा प्रभाव विश्लेषण पनि समावेश हुन सक्नेछ । तालिका ३५ ले प्रमाणित सूचकहरूको समूह निर्दिष्ट गर्दछ । जुन यस वातावरणीय व्यवस्थापन कार्ययोजना अनुगमनको लागि प्रयोग गरिनेछ ।

तालिका नं 36 अनुगमनका लागि प्रयोग गरिने सूचकहरू

अनुगमित क्षेत्र	अनुगमनका लागि प्रयोग गरिने सूचक
जग्गा जमिन तथा फोहोर व्यवस्थापन क्षेत्रहरू	<ul style="list-style-type: none"> - जमिनको अस्थिरताको कारण मानव निर्मित वस्तुहरूमा असर - जग्गाको क्षेत्रफल (हे.), वन र सम्पत्तिमा प्रभाव - रंगशाला वरिपरि सडक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावहरूको संख्या र सीमा - सुधारात्मक/ बायो-ईन्जिनियरिङ्ग उपायहरूको उपयुक्तता - नदी/खोला किनारा कटान र जग्गा जमिन हरूमा असर/वदलाव - फोहोर/ विग्रन व्यवस्थापनको लागि सुरक्षित क्षेत्रहरू
बगैंचा तथा हरियालि व्यवस्थापन	<ul style="list-style-type: none"> - बगैंचा तथा हरियालि व्यवस्थापनका लागि चयन गरिएको विरुवाको प्रजातिहरूको संख्या र प्रकार - स्थानीय भुकम्पीय गतिविधिहरूको परिमाण र रंगशालाको संरचनाहरूमा सम्बन्धित क्षति - विरुवा रोपण ट्रीमिङ्ग तथा व्यवस्थापन
जल प्रदूषण, जलश्रोतहरू र तिनीहरूको प्रयोग	<ul style="list-style-type: none"> - पानीजन्य रोगहरूको घटनाहरू र प्रवृत्तिहरू - हानिकारक फोहोरहरूको असुरक्षित व्यवस्थापनको कारण जल प्रदूषणका घटनाहरू, - पानीको गुणस्तर, PH निर्धारण, टर्बिडिटी, BOD, ब्याक्टेरीया, NH_x, NO_x, SO_x, PO₄, हाइड्रोकार्बनहरू छनौट भएका भारी धातुहरूको लागि प्रयोगशाला परीक्षणहरू

	<ul style="list-style-type: none"> - थिग्राईको अवलोकन तथा संकलन
वायु र ध्वनि	<ul style="list-style-type: none"> - निर्माण चरणमा प्रयोग गरिएका यान्त्रिक उपकरणहरूले गर्दा वायु प्रदूषणका घटनाहरू साथै निर्माण सामग्रीहरूको ढुवानी गर्दा सवारी साधनहरूको कारण हुने ध्वनि प्रदूषण । - सवारी साधनहरूको चाप तथा दर्शकहरूको हल्लाले स्थानीयमा परेको प्रभाव - ध्वनि मापन यन्त्रको प्रयोग
सडक सुरक्षा	<ul style="list-style-type: none"> - चयन गरिएका क्षेत्रहरूमा गति मापन - ट्राफिक प्रहरी/ जिल्ला कार्यालय र स्थानीय स्वास्थ्य सुविधाका केन्द्रहरूमा संकलित सडक दुर्घटनाको प्रकार र संख्या - स्थानीय सडक संकेतहरूको उपयुक्तता - सार्वजनिक सडक सुरक्षा जागरुकता अभियान
वन्यजन्तुको बासस्थानमा असर, वनश्रोतहरूमा प्रभाव र वृक्षारोण	<ul style="list-style-type: none"> - रंगशालामा भएको होहल्लाले विस्थापित वन्यजन्तुको संख्या र प्रकार - अबैध काठ दाउरा संकलन/ उत्खनन् वन्यजन्तुको व्यापारको बारेमा डिभिजन वन कार्यालयले अभिलेख राख्ने - वनजंगलमा आगोलागीको संख्या सीमा र कारणहरू - आक्रामक प्रजातिहरूको पहिचान र वन निरिक्षण - रंगशालाको वरिपरि क्षतिपूर्ति वृक्षारोपणको सफलता/ असफलता
रंगशालाको सुरक्षा तथा अन्य आवश्यक सुविधा	<ul style="list-style-type: none"> - रंगशाला संचालनको समयमा आगमन तथा निगमन मा चाप - पिउने पानी तथा सौचालयको अवस्था - पार्किङ्ग सुविधा तथा सुरक्षा
रंगशाला क्षेत्र नजिक सामाजिक आर्थिक विकास	<ul style="list-style-type: none"> - जनसांख्यिक, आर्थिक र शैक्षिक तथ्याङ्क

	<ul style="list-style-type: none"> - नयाँ बस्तीहरु/ प्रकारहरु र जातीय समूहहरुको संख्या र स्थिति - नयाँ व्यवसायहरु/प्रकारहरु र जातीय समूहहरुको संख्या र स्थिति - नयाँ सुविधाहरु र उपभोग्य सामग्रीहरुको संख्या र स्थिति
--	--

९.३ अनुगमनको विधि:

उल्लेखित अनुगमनका सूचकहरुलाई कुन विधिहरुबाट अनुगमन गर्ने हो भनी यस उपखण्डमा उल्लेख गरिएको छ । अनुगमनका विधिहरुलाई तीन चरणमा विभाजन गरी व्याख्या गर्न सकिन्छ । ती यस प्रकारका छन् :

९.३.१ निर्माण पूर्व चरणको अनुगमन

यस चरणको अनुगमनमा प्रस्तावकले मुख्य जिम्मेवारी वहन गर्नेछ । प्रस्तावकले वातावरणीय र सामाजिक सुरक्षाका विषयहरुलाई पहिचान गरी आयोजनाको ढाँचामा समावेश गर्नेछ / पहिचान गरेका प्रभावहरुलाई सम्बन्धित धाराहरुको विशिष्ट विवरणहरु सम्बोधन गर्दै कार्य सम्झौताहरु पर्याप्त रूपमा समावेश गर्ने सुनिश्चित गर्नेछ । प्रस्तावकले आयोजना क्षेत्रको प्रचलित भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक मापदण्डको आधारमा आधारभुत अनुगमन गर्नेछ । अनुगमनले आयोजनाको कारण प्रभाव पर्ने जैविक, भौतिक, सामाजिक-आर्थिक प्रभावहरुमा ध्यान केन्द्रित गर्नेछ । प्रस्तावकले आयोजना सँगै सृजना हुने सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावका साथै विद्यमान सामाजिक अवस्थाको पनि अनुगमन गर्नेछ ।

९.३.२ निर्माण चरणको अनुगमन

निर्माण चरणको अनुगमनमा संचालन भईरहेको आयोजनाले वातावरणीय र सामाजिक संरचनामा पार्ने प्रभावहरुमा बढि केन्द्रित गर्नेछ । यसले वातावरणीय व्यवस्थापन कार्ययोजनामा तोकिए बमोजिम अभ्यास, मापदण्ड, मान्यता र प्राविधिक समाधानहरु बमोजिम कार्य पालन भएको वा नभएको जाँच गर्नेछ । निर्धारित आवश्यकता अनुसार उचित ढङ्गले क्रियाकलापहरु व्यवस्थापन गरिएका छन् भने वातावरणीय क्रियाकलापको अनुगमन सबै कामहरुमा पर्याप्त रूपमा लागु गरिएको छ भन्ने कुरालाई सुनिश्चित गर्नेछ । यसका साथै प्रस्तावकले आयोजनाको कारणले गर्दा जैविक, भौतिक र सामाजिक वातावरणमा पर्ने प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष प्रभावहरुको व्यवस्थापनको विषयमा केन्द्रीत भएर अनुगमन गर्नेछ । निर्माण चरणको अनुगमन कार्यहरुमा निम्न लिखित बुँदा समावेश हुनेछ :

पानी, वायु तथा ध्वनि प्रदूषण

आयोजनाबाट प्रभावित हुने रंगशाला वरिपरिको क्षेत्रबाट पानीको नमुना संकलन गरी प्रयोगशालामा कन्डक्टिभिटी, तापक्रम, टोटल हार्डनेस, टोटल अल्कालीनिटी, डिजल्व अक्सिजन, बि. ओ.डी. र सि. ओ.डी परिक्षण गर्नु पर्ने हुन्छ ।

- ध्वनि प्रदूषणको लागि रंगशाला संचालन भएको समय प्रत्येक वर्षको दूर्इपटक साउण्ड लेभल मिटर प्रयोग गरेर ध्वनीको तथ्यांक संकलन गरी विश्लेषण गरी ध्वनि प्रदूषणको मात्रा थाहा लाग्ने छ ।

वायु प्रदूषण

यसैगरी वायु प्रदूषणको मात्रा थाहा पाउन आयोजनाको सुरुवात र प्रत्येक वर्षको अन्त्यमा हाई भोल्युम सेम्पलरको सहायाताले वायुको नमुना (पि.एम २.५, पि.एम.१०) संकलन गरी विश्लेषण गर्ने पर्ने हुन्छ ।

- ९१ वटा रुखहरूको कटान गर्ने विरुवा खरीद र क्षतिपूर्ति वृक्षारोपण कार्यहरू संचालन गर्नका लागि मात्रा मापन गर्ने र प्रमाणित गर्ने, वृक्षारोपण गतिविधिको मात्रा बढाउने विरुवाहरूको बाँच्ने दरको अनुगमन गर्ने र डिभिजन वन कार्यालयको भूमिका सहित गोडमेल तथा झाडी सफाई कार्यहरूको पनि अनुगमन गर्नु आवश्यक हुन्छ ।
- यसैगरी फोहोरको व्यवस्थापन क्षेत्र र त्यसको प्रभावहरूको मात्रा स्थलगत अवलोकन विधिबाट मापन र प्रमाणिकरण गर्न सकिन्छ ।
- श्रमिकहरूको स्वास्थ्य र सुरक्षाहरू बारे उनीहरूसँग प्रत्यक्ष भेटेर सोधपुछ मार्फत गर्न सकिन्छ ।
- प्रभावित समुदायहरूको कामदार र सर्वसाधारण दुवैको लागि स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रशिक्षण तथा तालिमको सञ्चालन भए/नभएको स्थलगत अवलोकन तथा सोधपुछबाट जानकारी लिन सकिन्छ ।
- वन्यजन्तुहरू (बँदेल, लामपुच्छे, र हरेऊ) को नाश, शिकार र व्यापार, वन विनाश वन क्षेत्र र रंगशाला क्षेत्रमा पर्ने ९१ वटा रुखहरू, गैह्र काष्ठ वन पैदावारहरूको अवैध संकलन तथा वन्यजीवनलाई अवरोध भए/नभएको स्थलगत अवलोकन र स्थानीयहरूसँग सोधपुछ मार्फत गर्न सकिन्छ ।
- वातावरणीय संरक्षण, जनस्वास्थ्य र सुरक्षा तथा आयोजना क्षेत्र बाहिरबाट आउने मजदुरहरूको आवागमनसँग सम्बन्धित सामाजिक समस्याहरूको न्यूनीकरण भए/नभएको अनुगमन स्थलगत अवलोकन तथा स्थानीय निकायहरूसँगको परामर्शबाट गर्न सकिन्छ ।

९.३.३ संचालन चरणको अनुगमन

यस चरणको अनुगमन परामर्शदाता मार्फत् कार्यसूचीमा तोकिएको अबधिमा निम्न सुचाङ्कको आधारमा गर्न सकिन्छ । नगरपालिकाको वातावरणीय तथा सामाजिक शाखाको अनुगमन सम्बन्धि निर्धारित ढाँचा अनुसार अवलोकन गर्न सकिन्छ । संचालन चरणको अनुगमन कार्यहरूमा निम्न लिखित बुँदा समावेश हुन आवश्यक छ ।

- आयोजनाले क्षति गर्ने निजी तथा सामुदायीक संरचना को क्षतिपूर्ति सम्बन्धमा अनुगमन, प्रभावित स्थानीयहरूसँगको छलफल तथा परामर्शद्वारा गरिनेछ ।
- रंगशाला निर्माणबाट भू उपयोगमा हुने परिवर्तनलाई जी.आई.एस. बाट आयोजना क्षेत्रको भू-उपयोग निकाली पहिलेको तथ्यांकसँग दाँजेर तुलना गर्न सकिन्छ ।
- रंगशाला निर्माणबाट घरेलु उद्योगहरूको विकास तथा आयोजना क्षेत्रको जनसंख्याको परिवर्तन स्थलगत अवलोकन तथा सर्वेक्षण विधि मार्फत् गर्न सकिन्छ ।

- रंगशाला निर्माणबाट रंगशालाको क्षेत्राधिकार अतिक्रमण, अव्यवस्थित बस्ती विकास भए/नभएको स्थलगत अवलोकन मार्फत गर्न सकिन्छ ।
- रंगशाला निर्माणका लागि निर्माण गरिएको उत्खनन् क्षेत्रहरू तथा श्रमिक शिविर क्षेत्रहरू पुनस्थापनाका लागि आयोजनाको आवश्यकता अनुसार सुधारात्मक उपायहरूको प्रस्ताव गर्न सकिन्छ ।
- क्षतिपुर्ति वृक्षारोपण (९१ वटा रूखहरू) को मात्रा प्रमाणित र लागत मापन स्थलगत अवलोकन मार्फत गर्न सकिन्छ । वृक्षारोपण गरीएका विरुवाहरू मध्य वाँचेका विरुवाहरूको दर अनुगमनबाट पत्ता लगाइ पुनरोपण गर्न निर्देशन दिन सकिन्छ ।
- संरचनात्मक चेकलिष्टहरू र प्रश्नावलीहरू प्रयोग गरेर रंगशाला संचालनको समयमा हुने दुर्घटनाहरूको कारण पहिचान गर्ने र सुधारात्मक उपायहरूको विकास गर्न सकिन्छ ।
- वातावरणीय संरक्षण, जनस्वास्थ्य र सुरक्षा तथा रंगशालासँग सम्बन्धित सामाजिक समस्याहरूको सामना गरिनेछ ।

९.४ अनुगमनको लागि समय तालिका:

प्रस्ताव कार्यान्वयन पछि यसका प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गर्न र अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्नका लागि स्थान, समय र कार्यक्रमको भौतिक, सामाजिक, आर्थिक तथा साँस्कृतिक वातावरणका प्रभावको सूचक निर्धारण गरी न्यूनतममा महिना र वार्षिक रूपले वातावरणीय अनुगमनको व्यवस्था गरिएको छ । अनुगमन कार्यक्रमको कार्यान्वयन सम्बन्धी विवरण निम्न बमोजिम तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं 37 अनुगमनको विवरण तथा समय तालिका

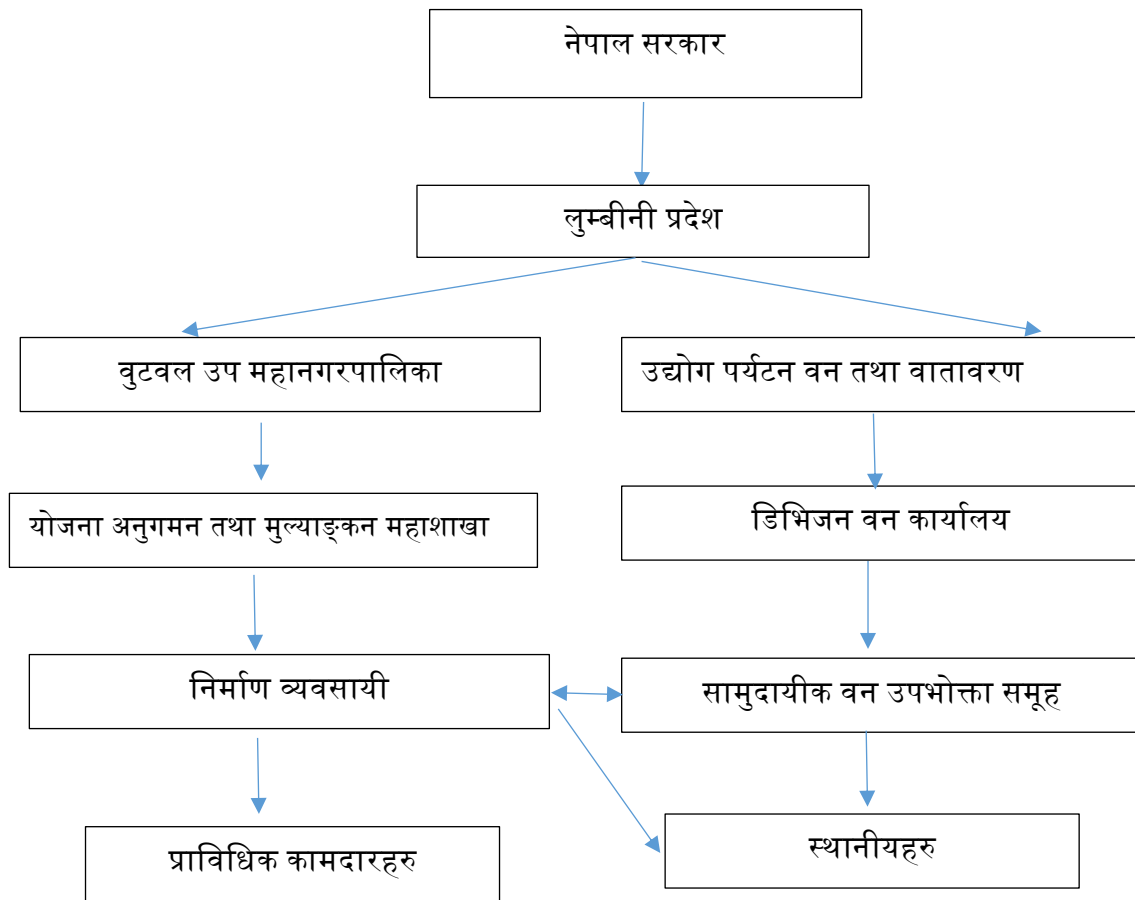
क्र सं	विषय वस्तु	अनुगमनको प्रकार	विधि	समयतालिका	अनुगमन गर्ने निकाय
१	फोहोर मैला व्यवस्थापनको अवस्था	आधाररेखा अनुगमन	स्थलगत अनुगमन	आयोजना कार्यान्वयन हुनु भन्दा अगाडी	प्रस्तावक निकाय, उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय, सामाजिक विकास मन्त्रालय, भौतिक विकास मन्त्रालय
२	वन क्षेत्रको अवस्था	आधाररेखा अनुगमन	स्थलगत निरीक्षण	वार्षिक	वन कार्यालय, प्रस्तावक निकाय, उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय
३	दस्तावेजमा सिफारीस	पालना अनुगमन	व्यहोरा अध्ययन	सम्झौता गर्दा	प्रस्तावक निकाय, सामाजिक विकास

					मन्त्रालय, भौतिक विकास मन्त्रालय
४	न्यूनिकरणका उपायहरू कार्यान्वयन भए नभएको	पालना अनुगमन	स्थलगत निरीक्षण	वार्षिक	उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय, प्रस्तावक निकाय
५	बाल मजदूरी भए नभएको	पालना अनुगमन	स्थलगत अनुगमन तथा सोधपूछ	६/६ महिनामा	प्रस्तावक निकाय, सामाजिक विकास मन्त्रालय
६	नजिकको खोलाको अवस्था	प्रभाव अनुगमन	स्थलगत अनुगमन तथा सोधपूछ	आवश्यकता अनुसार ३/३ महिनामा	उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय
७	भौतिक संरचना को संरक्षण	प्रभाव अनुगमन	स्थलगत अनुगमन तथा सोधपूछ	वर्षमा २ पटक	प्रस्तावक निकाय, भौतिक विकास मन्त्रालय
८	वायु, धुवाँ, ध्वनीको प्रदुषण	प्रभाव अनुगमन	स्थलगत अनुगमन तथा सोधपूछ	प्रत्येक ६ महिनामा	उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय
९	वन वनस्पति तथा वन्यजन्तु	प्रभाव अनुगमन	स्थलगत अनुगमन	आवश्यकता अनुसार	वन समूह, वन कार्यालय, प्रस्तावक निकाय, उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय
१०	स्थानीयको रोजगार	प्रभाव अनुगमन	स्थलगत निरीक्षण तथा छड्के जाँच	प्रत्येक ६ महिनामा	प्रस्तावक निकाय, भौतिक विकास, सामाजिक विकास मन्त्रालय
११	सामाजिक आर्थिक क्षेत्रमा प्रभाव	प्रभाव अनुगमन	स्थानीय वासीसँगको छलफल	आवश्यकता अनुसार महिना पिच्छे तथा वर्षको २ पटक	प्रस्तावक निकाय, भौतिक विकास, सामाजिक विकास मन्त्रालय

९.५ अनुगमन गर्ने निकाय:

चित्र नः 9 वातावरणीय अनुगमनको संगठनात्मक संरचना

९.६ अनुगमनको लागि अनुमानित रकम (Monitoring Cost):

अनुगमनको लागि अनुमानित रकम रु ४,४०,००० पैसा ०० तथा अक्षरमा चार लाख चालिस हजार रूपैयाँ मात्र अनुमान गरीएको छ । जसमध्ये दक्ष जनशक्ति परिचालनको लागि १,५०,०००.०० तथा अनुगमन कोलागि २,९०,०००.०० वार्षिक अनुमान गरीएको छ ।

अनुगमन सम्बन्धी विवरणलाई म्याट्रीक्सको रूपमा प्रस्तुत गरीएको छः

तालिका नं 38 अनुगमन सम्बन्धी विवरणको म्याट्रीक्स

अनुगमनका प्रकार	अनुगमनका सूचक	अनुगमनका विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम	अनुगमन गर्ने निकाय
प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन						
२.	क्षेत्र चयन र निर्माण योजनाको तयारी	क्षेत्र अवलोकन भू-सन्दर्भ र फोटोग्राफिक कागजात	आयोजना क्षेत्र भित्र	निर्माण चरणको प्रारम्भिक अवस्थामा	-	प्रस्तावक
३.	प्राविधिक विज्ञहरु र स्थानीय रोजगार श्रमिकहरुलाई रंगशाला निर्माण सम्बन्धि सचेतना र प्रशिक्षण, तालिम	विशेषता: तालिम रेकर्ड तालिम कार्यक्रमको प्रतिवेदन जाँच, सहभागीहरुको प्रतिक्रिया मूल्याङ्कन	आयोजना क्षेत्र भित्र	निर्माण चरणको प्रारम्भिक अवस्थामा	१,००,०००.००	प्रस्तावक
४.	वातावरण संरक्षणका उपायहरु जस्तै प्रदूषण नियन्त्रण, जल र फोहोर व्यवस्थापन, फोहोर व्यवस्थापन	क्षेत्र निरीक्षण, आयोजना व्यवस्थापनको लागि परामर्शदाताहरु र स्थानीय व्यक्तिहरु सँग छलफल, क्षेत्र विशिष्ट प्रभावहरु, फोटोहरु	आयोजना क्षेत्र भित्र	निर्माण चरणको प्रारम्भिक अवस्थामा	७०,०००.००	प्रस्तावक, परामर्शदाता

	संवेदनशील क्षेत्रहरू जीव तथा वनस्पतिको संरक्षण	प्रयोगशाला परीक्षणहरूको आवस्यकता, विद्यमान गस्ती, नियन्त्रण र प्रवर्द्धन संयन्त्र, प्रवर्द्धन रेकर्ड				
प्रभाव अनुगमन						
१.	फोहोर विसर्जन	क्षेत्र अवलोकन र पहिचान, फोटोहरू भू-सन्दर्भ क्षेत्रहरू	त्यस्ता क्षेत्रहरूको सम्बन्धित स्थानहरू	निर्माण अबधिमा	५०,०००.००	प्रस्तावक, परामर्शदाता
२.	पानीको गुणस्तर	श्रोतको पानीको गुणस्तर जाँच	महत्वपूर्ण जलिय श्रोतहरू	निर्माण अबधिमा	४०,०००	स्थानीय लाभार्थीहरूको फोरम
३.	वन तथा वनस्पति	अवलोकन, डिभिजन वन कार्यालय रेकर्डहरू, फोटोहरू सरोकारवालाहरू सँग अन्तर्क्रिया	आयोजना क्षेत्र र बजारहरू तथा त्यस बाहिरका क्षेत्रहरू	आयोजना निर्माण अबधिमा	-	प्रस्तावक, परामर्शदाता
४.	वन्य जन्तु	अवलोकन, डिभिजन वन कार्यालयको रेकर्डहरू, फोटोहरू सरोकारवालाहरू सँग अन्तर्वाता	रंगशाला वरिपरिका वन क्षेत्रहरू	आयोजना निर्माण अबधिमा	-	प्रस्तावक परामर्शदाता र डिभिजन वन कार्यालय

५.	जन स्वास्थ्य	स्थानीय व्यक्ति, स्वास्थ्यकर्मी सँग छलफल, क्लिनिकको रेकर्डहरु	सम्पूर्ण आयोजना क्षेत्र	निर्माणको अवधिमा महिनामा एक पटक	-	जिल्ला समन्वय समिती, नगरपालिका, स्वास्थ्य चौकी
६.	व्यापार तथा वाणिज्य	रेकर्डहरु, अन्तर्वार्ता, अवलोकन, फोटोहरु	आयोजना क्षेत्र	आयोजना निर्माण अवधिभरी	१०,०००.००	प्रस्तावक, नगरपालिका
७.	घरेलु र कुटीर उद्योगहरु	रेकर्डहरु तथा अन्तर्वार्ताहरु फोटोहरु	आयोजना क्षेत्र /प्रभावित क्षेत्रहरु/स्थानहरु	आयोजना निर्माण अवधिभरी	९,०००.००	प्रस्तावक, नगरपालिका
८.	व्यवसायीक सुरक्षा तथा जोखिम	अवलोकन, फोटोहरु, स्थान जाँच, निर्माण व्यवसायी तथा स्वास्थ्य केन्द्रहरुको अभिलेख विवरण, श्रमिकहरुसँगको अन्तर्वार्ता	आयोजना क्षेत्र	आयोजना निर्माण अवधिभर	७,०००.००	निर्माण व्यवसायी
नियम पालन अनुगमन						
१.	रंगशाला डिजाइन अनुसार वातावरणीय	अन्तिम डिजाइन कागजात र आयोजना विवरणहरुको समीक्षा	आयोजना क्षेत्र भित्र	विस्तृत डिजाइन सम्पन्न पछि	-	वुटवल उपमहानगरपालिका

	व्यवस्थापन कार्ययोजना					र उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय
२.	पर्याप्त प्राविधिक र वातावरणीय पर्यवेक्षण	क्षेत्र अवलोकन तुलानात्मक फोटोहरु, जग्गा धनीहरु र समुदायमा आधारित संस्थाहरुसँग परामर्श	आयोजना क्षेत्र भित्र	निर्माण चरणको अन्तिम अवस्थामा		प्रस्तावक, परामर्शदाता
३.	वायु प्रदूषण	दृश्य निरिक्षण, मापन र आधारभुत तथ्याङ्क परीक्षणहरुसँग तुलना	निर्माण क्षेत्र र संवेदनशील स्थानहरु - विद्यालय, अस्पताल_	संचालन अवधिमा	४,०००.००	प्रस्तावक, समुदायिक संस्थाहरु
४.	अव्यवस्थित बसोवास	रेकर्डहरु अवलोकन		संचालन चरण	-	उपमहानगरपालिका, सामुदायिक संस्थाहरु
५.	अर्थतन्त्रमा परिवर्तन	आयोजना व्यवस्थापनले राखेको रेकर्डहरु व्यक्तिहरुसँगको छलफल	आयोजना क्षेत्र भित्र	निर्माण र संचालन चरणको अबधिमा वर्षको २ पटक	-	प्रस्तावक, समुदायिक संस्थाहरु

परिच्छेद: १० वातावरणीय परिक्षण

१०.१ वातावरणीय परिक्षण:

वातावरणीय परीक्षण वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको एक अभिन्न अंग हो । वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७, नियम १३ (१) बमोजिमको प्रस्ताव वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत भएको मितिले तीन वर्षमा यसको कार्यन्वयन गर्नु पर्नेछ र कार्यन्वयन गरेको दुई वर्ष सम्म वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट यसको वातावरणीय परीक्षण गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । वातावरणीय परीक्षणले वातावरणीय मूल्याङ्कनको सामान्य अवस्थालाई जनाउछ । यसले वातावरणको भूत र वर्तमान वातावरणीय अवस्था र न्यूनीकरणका क्रियाकलापलाई दर्साउने कार्य गर्दछ । वातावरणीय लेखापरीक्षणको मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

- वातावरणको सुरक्षा गर्न र मानव स्वास्थ्यमा हुने जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्न ।
- वातावरणीय व्यवस्थापन प्रणाली र उपकरणहरूले कस्तो प्रदर्शन गरिरहेका छन् भनेर निर्धारण गर्न ।
- सम्बन्धित राष्ट्रीय, स्थानीय र अन्तरराष्ट्रीय कानून र नियमहरूको पालनलाई प्रमाणीत गर्न ।
- वातावरणीय स्वास्थ्य तथा सुरक्षाका समस्याहरूबाट मानिसलाई पर्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न ।

वातावरणीय लेखापरीक्षण प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका सुचकहरू

- आयोजना विकासमा परिभाषित क्रियाकलापहरूको लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा पूर्वानुमानित प्रभावहरू ।
- आयोजना चक्रमा परिभाषित क्रियाकलापहरूको प्रभावहरूलाई कम गर्न वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा न्यूनीकरण उपायहरू प्रदान गर्ने ।
- वातावरणीय व्यवस्थापन कार्ययोजना अनुसार आयोजनामा न्यूनीकरणका उपायहरूको कार्यन्वयन स्थिति तथा पहिचान गरिएको क्रियाकलापको प्रभावलाई कम गर्नका लागि परिभाषित न्यूनीकरणका उपायहरूको प्रभावकारिता जाँच गर्न ।
- कुनै पनि सुधारात्मक कार्यहरू सुझाव गरिएको वा परिभाषित गतिविधिहरूको प्रभावहरू कम गर्न ।
- वातावरणीय व्यवस्थापन कार्ययोजनाको साथ अनुपालन वा गैर अनुपालन ।
- राष्ट्रिय वातावरणीय मापदण्डहरूको अनुपालन वा गैर अनुपालन ।
- परिभाषित गतिविधिहरूको लागि भविष्यमा आयोजनामा प्रभाव पूर्वानुमान बलियो बनाउने अनुभव प्राप्त गर्न ।

वातावरणीय परिक्षण देहाय बमोजिमका हुनेछ

- क. निर्णय तहको परीक्षण: निर्णय तहको परीक्षणले वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रभावकारीता जाँच गर्ने छ ।

- ख. कार्यान्वयन तहको परीक्षण: कार्यान्वयन परिक्षणले सर्त अनुसार आयोजना कार्यान्वयन भएको छ या छैन सुनिश्चित गर्दछ ।
- ग. कार्यको प्रभावकारीता परीक्षण: कार्यको प्रभावकारीता परीक्षणले आयोजना व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित निकायहरूको कार्य प्रभावकारीताको बारेमा अध्ययन गर्दछ ।
- घ. आयोजना प्रभाव परीक्षण: आयोजना कार्यान्वयनबाट उत्पन्न हुने वातावरणीय परिवर्तनको बारेमा परीक्षण गर्दछ ।
- ङ. आँकलन गरीएको प्रविधि परीक्षण: पहिलेको तुलनामा अहिले वातावरणमा पर्ने प्रभावको बारेमा आँकलन गर्ने कार्य गर्दछ ।
- च. वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रक्रिया परीक्षण: वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको समयमा प्रयोग गरेका विधि र पद्धतिलाई जाँच गर्ने कार्य गर्दछ ।

१०.२ वातावरणीय परीक्षणमा संलग्न हुने पक्षहरू
उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माणकार्यको परीक्षणमा तल उल्लेखित पक्षहरू संलग्न हुन सकेछन् ।

क. परीक्षक

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा १२ को उपदफा १ बमोविम प्रस्तावित उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण कार्यको लागि परीक्षक नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय र लुम्बिनी प्रदेश उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय हुनेछन् । वातावरणीय परिक्षणको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयले प्रस्ताव कार्यान्वयन सुरु भएको २ वर्ष भुक्तान भएको मितिले छ महिनाभित्र प्रस्तावित आयोजनाको परिक्षण गर्नेछ । वातावरणीय परिक्षणको क्रममा आयोजना कार्यान्वयनबाट वातावरणमा परेको प्रतिकूल प्रभाव र वातावरणीय प्रभावहरूलाई कम गर्न अपनाईएको उपायहरू साथै उपायहरूको प्रभावकारीताबारे परिक्षण हुनेछ । यसका साथै आयोजनाको वातावरणीय परिक्षण गर्ने क्रममा न्यूनीकरण वा आँकलन नभएका वातावरणीय प्रतिकूल प्रभावहरू उत्पन्न भएमा सो प्रभावहरूको समेत विश्लेषण गरी वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन अद्यावधिक हुनेछ ।

ख. परीक्षीत पक्ष (प्रस्तावसँग सरोकार भएको पक्ष)

यस आयोजनाको स्तरोन्नति कार्यको लागि परीक्षित पक्ष भू-वातावरण तथा सामाजिक शाखा हुनेछ । वातावरणीय संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा १२ को उपदफा २ बमोजिम वन तथा वातावरण मन्त्रालयले आवश्यक अध्ययन गरी वातावरणमा पर्ने प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गर्न अपनाईएको उपाय पर्याप्त भएको नदेखिएमा त्यस्तो प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गर्न भू-वातावरण तथा सामाजिक शाखा लाई उपयुक्त आदेश दिनेछ र उपदफा ३ बमोजिम उक्त आदेश कार्यान्वयन गर्नु परीक्षित पक्षको कर्तव्य हुनेछ ।

ग. तेस्रो पक्ष

१०.३ वातावरणीय परीक्षणको प्रकार

- क. आन्तरीक परीक्षण
- ख. बाह्य परीक्षण

ग. बाध्यकारी परीक्षण

घ. स्वैच्छिक परीक्षण

१०.४ वातावरणीय परीक्षणको ढाँचा

तालिका नं 39 वातावरण परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा

अध्याय १	कार्यकारी सारांश
अध्याय २	परीक्षण प्रशासनिक तथा परीक्षण कार्यको विवरण, आयोजना स्थलमा गरीएको अन्तर्वार्ता, परीक्षण गर्ने पक्ष तथा परीक्षणका क्षेत्र र विधि, वातावरणीय अनुगमन, परीक्षणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा विवरण
अध्याय ३	परीक्षणको पूर्ण विवरण
अध्याय ४	आयोजना सम्बन्धमा पालना गर्नु पर्ने सुझाव तथा सुधारात्मक कार्य
अनुसुचि	सम्बन्धित तथ्याङ्क र विवरण
परीक्षण गर्ने समूहमा समावेश हुनु पर्ने जनशक्ति	
परीक्षण गर्ने समूहमा समावेश हुनु पर्ने जनशक्ति प्राविधिक	
प्राविधिक	प्रस्तावसँग विषय मिल्ने विज्ञ
	वातावरण विज्ञ
	सामाजिक, आर्थिक, साँस्कृतिक विज्ञ
	प्रस्तावको क्षेत्र, किसिम र यस्ले पार्ने प्रभावको गाम्भिर्यताको आधारमा थप अन्य विज्ञ

१०.५ वातावरणीय परीक्षणको लागत:

रु २१३८९१ अक्षरमा दुईलाख तेह्र हजार आठ सय एकानव्वे मात्र ।

परिच्छेद: ११ निष्कर्ष तथा प्रतिबद्धता:

११.१ अध्ययनको निष्कर्ष

प्रस्तावित उजिर सिंह जबई रंगशालाको प्रस्तावक बुटवल उप महानगरपालिका हो। यो रंगशाला लुम्बिनी प्रदेशको बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नम्बर १३ जबईचौरमा अवस्थित छ यस रंगशाला स्थानीयले खेलकूदको लागि प्रयोग गरिरहेको वन क्षेत्र खुल्ला चौर र श्री जितेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहले व्यवस्थापन गरिरहेको वन क्षेत्र समेत समेत प्रस्तावित रंगशालाको क्षेत्रफल ३ हेक्टर रहेको छ। वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ र को अनुसूची ३ अन्तर्गत उल्लेखित प्रस्तावहरूको हकमा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रष्ट कानूनी व्यवस्था रहेको र उक्त अनुसूची ३ को (ड) आवास भवन तथा वस्ती विकास र शहरी विकास क्षेत्र अन्तर्गत क्र. सं. (२) मा उल्लेखित २००० जना वा सो भन्दा बढी दर्शकहरू एकै पटक आगमन तथा निगमन हुने सिनेमाहल, थिएटर, सामुदायिक भवन, रंगशाला, कन्सर्टहल, स्पोर्ट्स कम्प्लेक्स आदी निर्माण गर्दा त्यस आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको हुदा, प्रस्तावक द्वारा प्रस्ताव गरीएको उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण आयोजनाको DPR अनुसार न्यूनतम ५००० देखि अधिकतम १५००० जना मानिसहरूले सुविधाजनक रूपमा खेल अवलोकन गर्न सक्ने क्षमताको रंगशाला निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेकोले वातावरण संरक्षण नियमावलि, २०७७ अनुसार वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन आवश्यक परेको हो।

रंगशाला निर्माण आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको लागि अध्ययन टोलीले सामूहिक रूपमा भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरण सम्बन्धी सूचना संकलन गर्न मिति २०७६/११/०५ देखि २०७७/११/१२ सम्म विभिन्न समयमा स्थलगत सर्वेक्षण गरिएको थियो। सो जानाकारी संकलनको क्रममा उक्त टोलीले स्थानीय सरोकारवालाहरूसँग परामर्श र समूह केन्द्रित छलफल गरिएको थियो। वातावरण संरक्षण नियमावलि २०७७ को नियम ६ को प्रावधान अनुसार स्थानीय व्यक्तिहरू र सरोकारवालाहरूको जानाकारीका लागि प्रभावित बुटवल उप महानगरपालिका, वडा नं १३ को जबईचौरमा मिति २०७७/१२/१३ गते रंगशाला निर्माण स्थल जबई चौरमा सार्वजनिक सुनुवाईको कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो।

यस आयोजनाले करीव ३ वर्ष सम्मको लागि ८४,७०० दक्ष श्रम दिन र १,३७,२५० श्रम दिन अदक्ष जनशक्ति लाई रोजगारीको अवसर प्रदान गर्नेछ। प्रस्तावित आयोजनाले स्थानीय जनतालाई पहिलो प्राथमिकता दिई सीप विकास गर्न मद्दत गर्नेछ। रंगशाला संचालनले स्थानीय जग्गाको मूल्य बृद्धी हुन गई स्थानीयलाई फाइदा पुर्याउनेछ र समग्र आयोजना क्षेत्र तथा उपमहानगरपालिका तथा आसपासको क्षेत्रको विकास हुनेछ। प्रस्तावित रंगशालाको निर्माणले आन्तरीक तथा बाह्य पर्यटकको अवागमनमा बृद्धि हुन गई स्थानीयको आम्दानीमा बढोत्तरी हुनेछ। प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण सँगै धेरै प्रतिकूल प्रभावहरू पहिचान हुनेछन तर ती पहिचान गरिएका वातावरणीय प्रभावहरू स्थानीय रूपमा निर्माण अवधिका लागि मात्र सीमित रहनेछन्। यस आयोजनालाई वातावरण मैत्री बनाउनका लागि सकारात्मक प्रभावहरूलाई बढोत्तरी गर्ने उपायहरू तथा नकारात्मक प्रभावहरूलाई नियन्त्रण वा न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू यस प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरिएको छ। रंगशाला निर्माणका कारण ३.०हेक्टर जमीन स्थायी रूपमा रंगशाला क्षेत्रमा परिवर्तन हुनेछ। रंगशाला निर्माणबाट आयोजना क्षेत्र वरीपरी बसोवास गर्ने कुनैपनि घरधुरी विस्थापित वा बासस्थान बिखण्डन हुने छैन। प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको क्षेत्राधिकार

भिन्न पर्ने सामाजिक संरचनाहरू तथा अन्य भौतिक वातावरणमा पर्ने प्रभावहरू श्रमिक शिविर र बिग्रन व्यवस्थापन क्षेत्रबाट पर्ने प्रभाव हुन सक्नेछन् । ग्रीज, तेल र रंगहरूको भण्डारण र अव्यवस्थित प्रयोगका कारण रसायनिक प्रभावहरू पर्ने गई हावा पानी र ध्वनि प्रदुषित हुन गई श्रमिक र स्थानीय बासिन्दाका साथै वन्यजीवहरूको स्वास्थ्यलाई पनि प्रभाव पार्ने सक्नेछ । प्रस्तावित आयोजनाको कारण वनस्पतिको नाश (९१ वटा रुख कटान), वन्यजन्तुको हिँडडुलमा समेत बाधा पर्ने सक्नेछ । रंगशाला निर्माण जनशक्तिहरू र स्थानीय बासिन्दाहरू विद्यमान स्थानीय सामाजिक सेवा सुविधाहरू जस्तै पानी, बिजुली आपूर्ति, खानेकुरा, यातायात, औषधी र अन्यमा दबाव पर्ने सक्नेछ ।

आयोजनाबाट प्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित हुने घरधुरीहरूमा विशेष ध्यान दिनेछ र निर्माण व्यवसायीहरू मार्फत सीप विकास तालीम दिइनेछ । रंगशाला निर्माणमा कार्यरत श्रमिकहरूलाई पर्याप्त स्वास्थ्य सुरक्षाका साथै मास्क, हेलमेट, जुता, पञ्जा प्रदान गरिनेछ । आगमन तथा निगमनकफ समयमा हुने सम्भावित दुर्घटना न्यूनीकरण गर्न र गतिमा सिमित गर्ने सुरक्षा संकेतहरू, डेलिनेटरहरूको प्रबन्ध गरिनेछ । सडक संचालनको क्रममा सडक सीमाको अतिक्रमण नियन्त्रण गर्न सडक सीमा क्षेत्रको सीमांकन गरिनेछ । जमिनको स्थिरता संरक्षण उपायहरू, भूक्षय ग्रसित क्षेत्रहरू, नदी किनाराको कटानको सम्भावना रहेको क्षेत्र र प्राकृतिक निकास भएको क्षेत्रहरूमा उत्खनन कार्य गरिने छैन र रंगशाला निर्माण पश्चात यस्ता क्षेत्रहरूलाई पुनस्थापना गरिनेछ । सडकको क्षेत्रमा हुने जमिनको अस्थिरतालाई बायोईन्जीनियरिङ्ग प्रविधिबाट नियमित मर्मत गरिनेछ । कटान गरिएका रुखहरूको लागि १:१० (को अनुपातमा ९१० बिरुवाहरू क्षतिपूर्तिको रूपमा रोपिन्छन् र ५ वर्ष सम्मको लागि संरक्षण हुनेछ । वन्यजन्तुको चोरीनिकासी तथा व्यापारलाई नियन्त्रण गर्न चेकपोष्टहरूको निर्माण गरी नियमित अनुगमनका क्रियाकलापहरू प्रत्येक छ/छ महिनामा संचालन गरिनेछ ।

निष्कर्षमा, प्रस्तावित न्यूनीकरणका उपायहरूको प्रयोग र अनुगमन पश्चात पहिचान गरिएका प्रायः प्रभावहरू कम गर्न सकिनेछ र त्यसलाई व्यवस्थापन गर्न सकिनेछ । एक पटक वातावरणीय तथा सामाजिक व्यवस्थापन कार्य योजना (वा .व्य.यो) मा रेखाङ्कन गरे अनुसार कडा कदम संचालन गरेमा र निर्माण व्यवसायीहरू तथा निरीक्षकहरू द्वारा निरीक्षण र अनुगमन गरिएमा त्यहाँ न्यून जैविक, भौतिक सामाजिक तथा साँस्कृतिक वातावरणीय प्रभावहरू आयोजना क्षेत्रमा पर्नेछ । यस आयोजना निर्माणको कुल लागत रु ३४ करोड ८६ लाख ६२ हजार २ सय ५३ रपयाँ र पैसा ८२/१०० मात्र अनुमान गरीएको छ भने वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको लागि रु ८७ लाख ७९ हजार ७ सय ३३ तथा वातावरणीय योजना अनुगमनका लागि रु २ लाख १३ हजार ८ सय ९१ मात्र र वातावरणीय परिक्षणका लागि २ लाख १ हजार मात्र खर्च हुने अनुमान गरीएको छ ।

यस वातावरणीय मूल्याङ्कनले प्रस्तावित रंगशालाको कार्यान्वयनबाट हुने फाइदाहरू बढी उल्लेखनीय र दीर्घकालीन प्रकृतिका हुनेछन् भने प्रतिकूल प्रभावहरू न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न पर्ने देखिन्छ । वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा १२ को उपदफा १ बमोजिम प्रस्तावित आयोजना उजिरसिंह जबई रंगशालाको वातावरणीय परीक्षण नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय तथा लुम्बिनी प्रदेश उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालयले गर्नेछ । वातावरणीय परिक्षणको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयले प्रस्ताव कार्यान्वयन सुरु भएको मितिले २ वर्ष र भुक्तान भएको मितिले ६/६

महिनाभिन्न प्रस्तावित आयोजनाको परिक्षण गरिनेछ । तसर्थ, वातावरणीय व्यवस्थापन योजनामा बर्णन गरिएका सुरक्षा उपायहरू कडाईका साथ लागु र अनुगमन गरिएका खण्डमा यस आयोजना कार्यान्वयन गर्न सकिनेछ ।

११.२ प्रतिबद्धता

- अनुगमन योजनामा दिईएका न्यूनीकरणका उपायहरूको अनिवार्य कार्यान्वयन र त्यसको नियमित अनुगमन गरिनेछ ।
- स्थानीयवासीको समस्याहरू बुझि नियमित रूपमा उनीहरूको राय सुझाव लिईनेछ ।
- रोजगारीको लागि स्थानीयलाई प्राथमिकता दिईनेछ ।
- कामदारहरूको लागि व्यवसायिक स्वास्थ्य र सुरक्षाका सामाग्रीहरू उपलब्ध गराईनेछ ।
- बालबालिकालाई कामदारको रूपमा प्रयोग हुन दिईने छैन ।
- पानीको गुणस्तरको नियमित अनुगमन गरिनेछ । समग्र क्रियाकलापको अनुगमनको लागि हाइड्रोलिष्ट, वातावरणविद, वन, आदि विशेषज्ञहरू सम्मिलित अनुगमन टोली निर्माण गरि गरिनेछ ।
- वातावरणीय परिक्षण नियमित रूपमा गरिनेछ ।
- वातावरणीय व्यवस्थापन योजनामा उल्लेख नभएका तर नकारात्मक वातावरणीय प्रभावहरू पर्न गएमा प्रस्तावकले आफ्नै खर्चमा न्यूनीकरणका उपायहरू अपनाउनेछ ।

परिच्छेद १२ सन्दर्भ सामाग्री

- Detailed Project Report of jabai Sports complex
- बुटवल उपमहानगर पालिका २०७७: बुटवल उपमहानगर पालिका को पार्श्वचित्र (अप्रकाशित)
- केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग २०६८: राष्ट्रिय जनगणना को प्रतिवेदन
- जीतेश्वरी सामुदायिक वनको विधान तथा कार्ययोजना,
- जीतेश्वरी सामुदायिक वन समूहको समिति बैठक र आमभेलाका निर्णयहरु

सार्वजनिक सुनुवाईको क्रममा प्राप्त सुझावहरू

मिति २०७७/१२/१३ गते शुक्रवार सम्पन्न सार्वजनिक सुनुवाईको क्रममा उपस्थित सरोकारोलाहरूबाट प्राप्त सुझावहरू

१. रंगशालाको क्षमता ५००० देखि १५००० सम्म भनेर राख्दा खासमा यसको क्षमतामा नै अलमल भएकोले त्यसको यकिन गरीनु पर्ने। शुरुमा ५००० क्षमताको दर्शक अट्ने ठाउँ बनाउनेहो कि १०००० हो कि एकैपटकमा १५००० दर्शक अट्ने ठाउँ बनाउने हो। पटक पटक बनाउँदा भन्दा एकैपटकमा १५००० दर्शक अट्ने क्षमताको बनाउँदा लागत पनि कम हुन आउने भएकोले एकै पटकमा पुर्ण क्षमताको रंगशाला निर्माण गरीदिनुहुन आग्रह गर्दछौं।
२. कतिपय विकास निर्माण कार्यहरू गर्दा निर्माण चरणमा भन्दा सञ्चालन चरणमा बढि वातावरणीय असर गर्दछन् तर यो आयोजनाले निर्माण चरणमा जति क्षति गरे पनि सञ्चालन चरणमा कम क्षति पुर्याउँदछ। त्यसैले यो आयोजना छिट्टै सम्पन्न गरि यस क्षेत्रका जनताको ५० वर्ष भन्दा पुरानो योजना सफल पारीदिनुहुन अनुरोध छ।
३. निर्माणाधिन खानेपानी टंकी र झण्डै ४० वर्ष पुरानो खानेपानी आयोजनालाई पारेको असरलाई सम्बोधन हुनेछ भन्ने आशा लिएका छौं।

अनुसूची

अनुसूची -१

उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय लुम्बिनी प्रदेश बाट प्राप्त वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन को कार्य सूची र क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन स्वीकृती पत्र

प्रदेश सरकार
लुम्बिनी प्रदेश

०७१-५५१२१६
सूचना अधिकारी ९८५७०७५१८४

उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
मुकम्म बुटवल, नेपाल
(वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन महाशाखा)

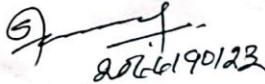
प.सं.०७७/०७८
च.नं. ९१९

मिति: २०७७/१०/२३

विषय : कार्य सूची एवं क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन स्वीकृत भएको जानकारी सम्बन्धमा ।

श्री बुटवल उपमहानगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बुटवल रुपन्देही

प्रस्तुत विषयमा तहाँ नगरपालिकाको च.नं.३२६८ मिति २०७७/१०/११ को पत्रसाथ बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं.१३ मा उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण गर्न वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन अध्ययनको लागि तयार भएको कार्यसूची (TOR) एवं क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन स्वीकृतीको लागि पेश भएकोमा यस मन्त्रालयको मिति २०७७/१०/२१ को (मा.मन्त्रीस्तर) निर्णयबाट उक्त कार्यसूची (TOR) एवं क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन स्वीकृत भएकोले स्वीकृत कार्यसूची (TOR) एवं क्षेत्र निर्धारण प्रतिवेदन १/१/प्रति यसै साथ संलग्न राखि पठाईएको व्यहोरा अनुरोध छ ।

२०७७/१०/२३
(डिलाराम पौडेल)
महाशाखा प्रमुख

क्र.सं.	नाम पर	संस्था, पद.	हस्ताक्षर
११	पुम गिरी	मु.पु. विनियम स्पोर्ट्स क्लब चक्रवर्त्य	
१२	यम बहादुर ठुण्डा	" " "	
१४	मिमा खत्री	साधारण जनता	
१५	सुशिला आचार्य	"	
१६	निर्मला थापा	"	
१६	रुद्रकुली राणा	" प्रगती आशा समूह	
१७	सिता उचाई मगर	"	
१८	कमला त्रिषी	बुद्ध-चोक आशासक संस्था	
१९	लक्ष्मी खड्का	"	
१९	नवल गुरुङ	सुदूरपश्चिमी (मु.पु.वि.७७) बुद्ध-चोक उपस्थिति	
२२	चनमाया थापा	शुभकामना आशासक संस्था	
२३	मिन व. थापा	मु.पु. सैनिक स्पोर्ट्स क्लब संस्था	
२४	राम गुरुङ वरनेर		
२५	राम कृष्ण ठुण्डा		
२६	मनि प्रसाद कोइराला		
२६	सुमार सिंह थापा	मु.पु. सैनिक स्पोर्ट्स क्लब संस्था	
२७	शिव कुमा (थापा)	" " "	
२८	रिद्धि थापा	" " "	
२९	विनय वामा	" " "	
३१	गंगा बहादुर गार्हा मगर	" " "	
३२	वन्ध्या थापा	" " "	
३३	गणेशमान श्रेष्ठ	" " "	
३४	रजु गुरुङ	बुद्ध-चोक-१३	
३४	अनूप खोली	श्री जितेवरी ना. वि. प्र. अ.	
३५	मिन प्रसाद पुन	मु.पु. सैनिक स्पोर्ट्स क्लब संस्था	
३६	रिद्धि राणा थापा	शुभकामना आशासक संस्था, का.ने. १५, प्रस्ताव	
३७	सुदूर बहादुर आले	साधारण जनता	
३८	नगोन्द्र प्रकाश श्रेष्ठ	श्री जितेवरी ना. वि. प्र. अ. पत्राचार	
४०	कुम्हा प्रसाद बस्नेत	" " "	
४१	माधव चापागाई	वि.वा.वि. २७ बुद्ध-चोक उपस्थिति	
४२	लिलाराय पांडे	श्री जितेवरी ना. वि. प्र. अ.	

• पेशावर गरीबों को नष्ट कर - श्रमिकों को प्रतिकार उचित
करना। (पुस्तक नाम) लोडिंग या एम। एम।
दिने एगो न एगो फीफ पदे हुए हुए अएका
(को) प्रेशा गरिब।

• पहिले पेशे एम। एम। लोडिंग या एम। एम।
समान संवत्तर जो 2 जरा सिद्ध आएका
सिधा एम। एम। दिने प्रेशा प्रभाव है।
निकास दिना, ए दिने कालिस हुन फीफ
नामने को जाते लोडिंग एम। एम। अगुड।
कदनु एम। एम। सध सधोरा एम। एम।

• नाम मा सुनु लोडिंग कालिस दिने प्रेशा
थानु एम। एम। एम। एम। लोडिंग प्रेशा (एम। एम।)
जनु एम। एम। एम। एम। न जन एम। एम।

• मूलकालिस को दिकिरा पेशे एम। एम। जाते प्रेशा
को सधोरा एम। एम।

• एम। एम। दिने प्रेशा एम। एम। एम। एम। एम।
एम। एम। एम। एम। एम। एम।

• एम। एम। एम। एम। एम। एम। एम। एम।
एम। एम। एम। एम। एम। एम।

(Handwritten signatures and scribbles)

अनुसुची -३

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सार्वजनिक सुनवाईको लागि सुचना प्रकाशन तथा मुचुल्का

बुटवल उप-महानगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

फोन: ०७१-५४०११२, ५४००३५
फ्याक्स: ०७१-५४१२८३
इमेल: info@butwalmun.gov.np

प.स. २०७७/०७८
च.नं. ४४६३

मिति: २०७७/१२/०६

श्री बुटवल उपमहानगर पालिका वडा नं. १३
का. कार्यालय, बेलबास

विषय :- सार्वजनिक सुनुवाईमा उपस्थित भई दिने सम्बन्धमा ।

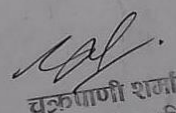
उपरोक्त सम्बन्धमा यस कार्यालयबाट बुटवल उपमहानगरपालिका वडा नं. १३ अर्न्तगत प्रस्तावित उजिर सिंह जबई रंगशाला निर्माण कार्यको प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण को कार्य अगाडि वडाईएको छ । सो को लागि वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ एवं लुम्बिनी प्रदेश वातावरण संरक्षण ऐन, २०७७ तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार सार्वजनिक सुनुवाई गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था भएकाले निम्न स्थान र मितिमा हुने उक्त सुनुवाईमा तहाँ कार्यालयबाट सहभागि पठाई राय सुझाव उपलब्ध गराई दिनुहुन अनुरोध छ ।

निम्न

सुनुवाई हुने मिति	स्थान	समय
२०७७/१२/१३	वडा १३ को जबईचौर खेलमैदान	दिनको ११ बजे

बोधार्थ :

श्री उद्योग, पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय,
लुम्बिनी प्रदेश, मुकाम बुटवल ।
श्री भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय,
लुम्बिनी प्रदेश, मुकाम बुटवल ।
श्री सामाजिक विकास मन्त्रालय,
लुम्बिनी प्रदेश, मुकाम बुटवल ।

चक्रपाणी शर्मा
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

श्री १

लुम्बिनी प्रदेश, खप्तड जिल्ला सुदूर अग्रतन्त्राधिकार, नगरपालिकाको
कार्यालय सुदूर अग्रतन्त्राधिकार जर्जर रंगशाला निर्माण आयोजनाको वातावरणीय
प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) को मिति २०७०/१२/०६ गते मन्त्री काली कोषिद्वारा
मा प्रकाशित सार्वजनिक सुनुवाईको लागि आह्वान गरिएको सूचना अनुसार
वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ तथा निर्मावली २०७६ एवं लुम्बिनी प्रदेश
वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ तथा निर्मावली २०७६ अनुसार एक EIA
अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकारेको लागि वातावरणीय स्वतन्त्र रूप मूल्यांकन
संकेतक जर्जरी गर्दैको सार्वजनिक सेवा संस्था, समुदायका आधिकारिक तथा
सिवाजनिक प्रस्ताव निष्कासन प्रक्रियाको क्रममा वातावरणीय प्रभाव
मूल्याङ्कन को मिति २०७०/१२/१३ गते शुक्रवादिन डोजिमिंह जर्जर रंगशाला
निर्माणको लागि प्रस्तावित क्षेत्र कु. ड. म. न. पा. वडा नं. १३ स्थित जर्जर रंगशाला
दिलेको रु. १०० कोषिद्वारा सार्वजनिक सुनुवाईको उपस्थिति हुन आह्वान
गरीएको सूचना समुदायको सहभागिता प्राप्त गर्न नसकेको भन्ने मा तोकिएको
हुदा सूचना तोकिएको भन्ने अनुसन्धान सहायता जर्जरी गरियो।

सारीक

१.	खप्तड जिल्ला	कु. ड. म. न. पा.	वडा नं. १३	वर्ष २०७०	काशी	व. थापा
२.	"	"	"	"	"	"
३.	"	"	"	"	"	"
४.	"	"	"	"	"	"
५.	"	"	"	"	"	"
६.	"	"	"	"	"	"
७.	"	"	"	"	"	"

ईति सेवा २०७० सात रोजी शुक्रवादिन

सी१

लुम्बिनी प्रदेश, खप्तड जिल्ला मुस्कल अग्रहाण्डापातिका, नगरपालिकाको
कार्यालय मुस्कल क्षेत्र डोजिमिह जर्ई रंगशाला निर्माण आयोजनाको वातावरण प्रभाव
मूल्याङ्कन (EIA) को मिति २०७७/१२/०६ गते मन्त्री काली बाँके र पं. ५
को प्रकाशित सार्वजनिक सुनुवाईको लागि आह्वान गरिएको सूचना अनुसार
कालावण खप्तड रंग २०७६ तथा निपावली २०७७ एवं लुम्बिनी प्रदेश
वातावरण खप्तड रंग २०७७ तथा निपावली २०७७ अनुसार एक EIA
अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकारको लागि वातावरणीय स्वच्छता यथ मुभाव
संकलन गर्नुपर्ने भएकोले सार्वजनिक सुनुवाईको सुरुवातका लागि तय
सुनुवाईको प्रस्ताव निकालको प्रतिगोचरको विषय वातावरणीय प्रभाव
मूल्याङ्कन को मिति २०७७/१२/१३ गते शुक्रवादिन डोजिमिह जर्ई रंगशाला
निर्माणको लागि प्रस्तावित क्षेत्र कु. उ. म. न. पा. वडा नं. १३ स्थित जर्ई रंगशाला
दिनेको एक ०.०० बजे हुने सार्वजनिक सुनुवाईको उपस्थित हुनु वा
गरीको सूचना यहाँ देखाएमा नयाँ गाउँ नगर मा तोक गरीएको
हुने सूचना तोक गरीएको को अनुसन्धान सहित उपस्थित गर्नुपर्ने।

तयारीको

क्र.सं.	नाम	पता	सं.सं.	वहन	वर्ष	दिनांक	क्षेत्र	तुलना	व.सं.
१.	कप्तड जिल्ला	कु. उ. म. न. पा.	१३	१०	१०	१०	१०	१०	१०
२.	"	"	"	"	"	"	"	"	"
३.	"	"	"	"	"	"	"	"	"
४.	"	"	"	"	"	"	"	"	"
५.	"	"	"	"	"	"	"	"	"
६.	"	"	"	"	"	"	"	"	"

इतिवेत २०७७ साल चैत्र १० गते शुक्रवादिन

School Code: 053

Ph. 071-445352

नयाँ गाउँ माध्यमिक विद्यालय NAYA GAUN SECONDARY SCHOOL

बुटवल-१२, रुपन्देही (Butwal-12, Rupandehi)

स्था. २०१५ (ESTD. 2019)

लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल (Lumbini Province, Nepal)

Ref. No. १५२१०७७
Letter No.

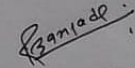

मिति: २०७७/१२/०८

श्रीमान् प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत ज्यु
बुटवल उप-महानगरपालिका
नगरकार्यपालिकाको कार्यालय बुटवल

विषय: जानकारी सम्बन्धमा ।

प्रस्तुत विषयमा त्यस कार्यालयको मिति २०७७/१२/०८ को च.नं ४४६३ को पत्रानुसार प्रस्तावित उजिर सिंह जबई रंगशाला निर्माण कार्यको प्रारम्भिक वातावरणिय परिक्षणको कार्य अगाडी बढेकोले सार्वजनिक सुनुवाईको पत्र सूचना पाटीमा टास गरिएको व्यहोरा जानकारी गराइन्छ ।

नि प्रधानाध्यापक
प्रधानाध्यापक

E-mail: nayagaunschool2019@gmail.com

जवाई टोल विकास संस्था

बुटवल उपमहानगरपालिका, वडा नं. १३, जवाई टोल

चलानी नं. :- २०६०१०६२

रुपन्देही, लुम्बिनी प्रदेश
स्था २०५६-२०५६

मिति... २०७७/१३/०८.....

पत्र संख्या :- ४२

श्री बुटवल उप-महानगरपालिका,
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,
बुटवल, रुपन्देही ।

विषय: सूचना टांस गरिएको सम्बन्धमा ।

त्यस कार्यालयको प.सं. २०७७/०७८ च.नं. ४४६२, मिति २०७७/१२/०६ गतेको पत्रसाथ प्राप्त हुन आएको उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA) को सार्वजनिक सुनुवाईको लागि आह्वान गरिएको मेचिकाली राष्ट्रिय दैनिकमा प्रकाशित सार्वजनिक सूचना यस संस्थाको सूचना पाटिमा टांस गरिएको व्यहोरा अनुरोध ।

(Signature)
जिवेन्द्र कुमार राना

जिवेन्द्र कुमार राना

अध्यक्ष

दर्ता नं.: १८७

पत्र संख्या ०६६/०६८
चलानी नं.: २१

फोन नं.: ०७१ ८८५८३८

सालघारी खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समिति

सालघारी सैनिकपथ बुटवल-१३, रुपन्देही (लु.अ.)

स्थापना: बि.सं. २०८१

कार्यकारिणी समिति

अध्यक्ष

श्री हितमान पुन

उपाध्यक्ष

श्री टिकावली धामी

सचिव

श्री रुद्र राना

कोषाध्यक्ष

श्री घनसिंह थापा

सह-सचिव

श्री जानु राना

सदस्यहरु:

श्री कुमार सिं थापा

श्री नगेन्द्र पुन

श्री रूपेश पुन

श्री डम्पर गुरुङ

श्री ताराचन्द्र पाण्डे

श्री तारा बहादुर पाण्डे

महिला सदस्य

श्री तिलचना राना

श्री दिपा थापा

पदेन सदस्य

श्री नारायण प्रसाद पुन

वडा अध्यक्ष, बुटवल १३

सल्लाहकारहरु:

श्री गोपिराम पुन

श्री रिखिराम पुन

श्री तेज बहादुर दर्लामी

श्री कुल बहादुर थापा

श्री चित्र बहादुर बोहरा

श्री जिवेन्द्र कुमार राना

श्री कुटुल उप-महा नगर पालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
कुटुल, लुपन देही

मिति- २०८६/१२/०६

प्रियतम: जानकारी सम्बन्धमा

प्रस्तुत प्रक्रियामा त्पछि कार्यालयको नं.०४४६२ मिति २०८६/१२/०६
गतेको पत्र लाय यस कार्यलयमा प्राप्त हुन आएको भुक्तान
मिति २०८६/१२/०६ गते यस कार्यलयको सुचना पाटीमा टाँस
भएकी व्यहोरा त्पछि कार्यालयको जानकारीका लागि
अनुरोध छ ।

हितमान पुन
अध्यक्ष

मिति २०६६/१२

श्री बुटवल उपमहानगर पालिका
नगर पालिका को कार्यालय
बुटवल सुपौल

विषय - जानकारी सम्बन्धमा ।

प्रस्तुत विषयमा त्यहाँ कार्यालयको पत्र सं. ०६६/०६८
च. नं. ५४६२ मिति २०६६/१२/०६ गतेको पत्रस्य
यस समूहमा प्राप्त हुनआएको सूचना मिति २०६६/१२/०६
६ गते यस समूहको सूचना पार्थमा टोस भएको थियो
र त्यहाँ कार्यालयको जानकारी को लागि अनुरोध छ ।

सुपौल सुपौल

अध्यक्ष

सुनिता गुरुङ

कुटुम्बिक आमा समूह

बुटवल-१२ वेदेलपोर १२-१

अनुसूची -४

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सार्वजनिक कार्यक्रममा खिचिएका केही तस्वीरहरू

उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माणको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन

अनुसूची-५

सार्वजनिक सुचना पश्चात् प्राप्त सुझाव तथा सहमतिहरू ।

क. वुटवल उपमहानगरपालिका वाट प्राप्त सुचना

प.स. ०७३/०७८
च.न ३६०९

बुटवल उप-महानगरपालिका

१३ नं वडा कार्यालय

बुटवल, रुपन्देही
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोन : ०७१-४४५०९५
E-mail: butwalsubmetro13@gmail.com

मिति: २०७३/१२/१८

श्री बुटवल उपमहानगरपालिका
नगरकार्यपालिकाको कार्यालय,
बुटवल, रुपन्देही ।

विषय: रायसुझाव सहित सिफारिस गरिएको बारे ।

प्रस्तुत विषयमा बुटवल उप महानगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, बुटवलको मिति २०७३/०८/१८ मा प्रकाशित सूचना र मिति २०७३/१२/१० मा प्रकाशित सार्वजनिक सुनुवाई अनुसार कार्यान्वयन हुने उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण विषयको प्रस्तावबाट यस क्षेत्रमा निम्नानुसारको वातावरणीय प्रभाव पर्न जाने देखिन्छ ।

क) सकारात्मक प्रभावहरू

- भूमी/जग्गा विकासका अवसरहरू र जमिनको मूल्य वृद्धि,
- आयोजना क्षेत्रमा विभिन्न भौतिक सुख, सुविधाहरूको पहुँचमा वृद्धि,
- स्थानीय बासिन्दाका लागि रोजगारीका अवसरहरू,
- स्थानीय उत्पादनको प्रवर्द्धन तथा व्यापारका अवसरमा बढोत्तरी,
- वृक्षारोपण कार्य योजना अनुरूप वनजंगल क्षेत्र बढ्ने,
- सरकारी सेवा वृद्धिका अवसरहरू,
- स्थानीय युवा खेलाडीहरूको सीप तथा दक्षता अभिवृद्धि,
- स्थानीय सरकारको राजस्वमा वृद्धि,
- आयोजना वरिपरि तथा भित्र हरित क्षेत्रको विस्तार तथा प्रवर्द्धन,
- वैकल्पिक आय स्रोत वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू संचालनको अवसर,
- वातावरणीय लाभ वृद्धि कार्यक्रमको आयोजना,
- सामाजिक सेवा तथा सुविधाहरूमा वृद्धि,
- आयोजना क्षेत्रको सौन्दर्यतामा वृद्धि,
- वन, वन्यजन्तु संरक्षण तथा जैविक विविधताको संरक्षणको सम्बन्धमा सचेतनामूलक विशेष कार्यक्रमको आयोजनाको फलस्वरूप समुदायको चेतनास्तर वृद्धिमा टेवा पुग्ने । आदि ।

ख) नकारात्मक प्रभावहरू:

- वायु एवं ध्वनि प्रदूषण,
- भू आकृतिमा परिवर्तन,
- भूमीगत जल निकासी तथा भण्डारणको कारण सृजना हुने असर,
- फोहोरमैला एवं ढल व्यवस्थापन मा चाप.

उजिरसिंह जबई पुजा
वडा अध्यक्ष
१३ नं. वडा कार्यालय

बुटवल उप-महानगरपालिका

१३ नं वडा कार्यालय

बुटवल, रुपन्देही
लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोन : ०७१-४४५०९५
E-mail: butwalsubmetro13@gmail.com

प.सं. ०७७/०७८
च.न

- श्रमिक र स्थानीय बीच विवाद तथा भै भगडा,
- खेल दर्शक बीच विवाद तथा भै भगडा,
- शान्ती सुरक्षामा खलल पुग्न सक्ने,
- स्थानीय पूर्वाधार तथा सेवामा चाप,
- वसाई सराई, पूनर्वास तथा पुबस्थापना सम्बन्धी सवालहरु एवं शहरीकरण तथा जनसंख्या अभिवृद्धिका कारण हुने असर । आदि ।

उल्लेखित प्रभावको आधारमा सकारात्मक प्रभावलाई बढोत्तरी र नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने वातावरणीय व्यवस्थापनको योजना कार्यान्वयन गर्दा उल्लेखित प्रस्तावको सकारात्मक प्रभाव बढी हुने देखिएकोले उल्लेखित प्रस्ताव निम्न आधारमा कार्यान्वयन गर्न मिल्ने व्यहोरा उल्लेख गरी यो सिफारिस गरिएको छ ।

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्न मिल्ने आधारहरु

उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण एवं कार्यान्वयनको सन्दर्भमा पर्न जाने सम्भावित वातावरणीय प्रभावहरु आकलन गरि यो प्रतिवेदन तयार भएको पाईयो । यस वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन प्रभावित क्षेत्रमा रहेका विभिन्न संघ संस्था एवं समुदायसंगको अन्तरसंवाद छलफल द्वारा तयार भएको र स्थानीय समुदायले उठाएका प्राय सबै सवालहरुलाई प्रतिवेदनमा समेटिएका छन् ।

प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयन गर्दा सिमित रूपमा भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक लगाएतको पर्यावरणमा असर पर्ने देखिएता पनि यस आयोजनाको संचालनले वरिपरिका वस्ती तथा सिङ्गो लुम्बिनी प्रदेशलाई फाइदा पुग्ने देखिएको छ । आयोजनाको कार्यान्वयनबाट आर्थिक फाइदा हुनुको साथै स्थानीयलाई रोजगारी, खेलाडीहरुलाई सीप र दक्षता बढाउने अवसर मिल्नुका साथै, प्रदेश स्तरमा एउटा सुविधा सम्पन्न रंगशाला निर्माणले प्रदेश सरकारले खेलकुदको माध्यमबाट अपेक्षा गरेको उपलब्धी हासिल गर्न मद्दत पुग्ने छ । स्थानीय स्तरमा आर्थिक गतिविधिहरुमा वृद्धि हुनेछ । साथै, प्रस्तावित आयोजनाको निर्माणले स्थानीय भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक पर्यावरणमा त्यस्तो कुनै पनि नकारात्मक असर सृजना गर्दैन जसको समाधानको सम्भावना नहोस । तसर्थ, वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण गर्नका निम्ति निर्माण तथा संचालन चरणको लागि उपयुक्त उपायहरु सुभाईएको छ । सुभाईएका वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरु र वातावरणीय व्यवस्थापन योजना सबै सरोकारवालाहरुले अपनाएमा वातावरणीय असरहरु कम हुनेछन् । यस प्रतिवेदनमा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तथा वातावरणीय लेखा परिक्षणको पनि विस्तृत रूपमा व्याख्या गरिएको छ । तसर्थ, प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण तथा संचालन चरणमा उल्लेखित प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरु अवलम्बन गर्ने गरि स्वीकृत गर्न सुभाईएको छ । प्रस्तावको निर्माण एवं कार्यान्वयन चरणमा देखिएका केही वातावरणीय असरहरुलाई पनि वातावरणीय व्यवस्थापनको योजना, अनुगमन योजना र वातावरणीय संपरिक्षण लाई कार्यान्वयन गर्दा सकारात्मक प्रभाव बढी हुने देखिन्छ ।

नारायण पुराणिक
वडा अध्यक्ष
१३ नं. वडा कार्यालय

ख. जितेश्वरी सामुदायीक वन उपभोक्ता समुह वाट प्राप्त सुझावहरु

श्री जितेश्वरी सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह
बुटवल उप-महानगरपालिका-१३
बेलवास, रुपन्देही

प.सं.:- ०८६१६८

च.नं.:- २४

मिति:-२०७७/१२/१८ गते ।

श्री बुटवल उप-महानगरपालिका,
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,
बुटवल, रुपन्देही ।

बिषय : रायसुझाव सहित सिफारिस गरिएको बारे ।

प्रस्तुत विषयमा बुटवल उप-महानगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, बुटवलको मिति ०७७/०८/१८ मा प्रकाशित सूचना र मिति : २०७७/१२/०६ मा प्रकाशित सार्वजनिक सुनुवाई अनुसार कार्यान्वयन हुने उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण विषयको प्रस्तावबाट यस क्षेत्रमा निम्नानुसारको वातावरणीय प्रभाव पर्न जाने देखिन्छ ।

(क) सकारात्मक प्रभावहरु ::

- भूमि/जग्गा विकासका अवसरहरु र जमिनको मूल्य वृद्धि ।
- आयोजना क्षेत्रमा विभिन्न भौतिक सुख-सुविधाहरुको पहुँचमा वृद्धि
- स्थानीय वासिन्दाका लागि रोजगारीका अवसरहरु
- स्थानीय उत्पादनको प्रवर्धन तथा व्यापारका अवसरहरु
- वृक्षारोपण कार्य योजना अनुरूप वन जंगलममा वृद्धि
- सरकारी सेवा वृद्धिका अवसरहरु
- स्थानीय युवा खेलाडीहरुको सीप तथा दक्षता अभिवृद्धि
- स्थानीय सरकारको राजस्वमा वृद्धि
- आयोजना वरिपरि तथा भित्र हरित क्षेत्रको विस्तार तथा प्रवर्धन
- वैकल्पिक आय स्रोत वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरु सञ्चालनको अवसर
- वातावरणीय लाभ वृद्धि कार्यक्रमको आयोजना
- सामाजिक सेवा तथा सुविधाहरुमा वृद्धि
- आयोजना क्षेत्रको सौन्दर्यतामा वृद्धि

- वन, वन्यजन्तु संरक्षण तथा जैविक विविधताको संरक्षणको सम्बन्धमा सचेतना मूलक विशेष कार्यक्रमको आयोजनाको फलस्वरूप समुदायको चेतना स्तरमा वृद्धि आदी ।

(ख) नकारात्मकप्रभावहरु :

- वायु एवं ध्वनि प्रदुषण
- भूमिगत जल दोहनका कारण सृजना हुने असर
- यातायात एवं ट्राफिक व्यवस्थापनमा समस्या ।
- फोहर मैला एवं ढल व्यवस्थापनमा चाप
- श्रमिक र स्थानीय विच विवाद तथा भै-भगडा
- खेल दर्शक विच विवाद तथा भै-भगडा
- वसाई सराई, पुनर्वास तथा पुनर्स्थापन सम्बन्धी सवालहरु एवं शहरीकरण तथा जनसंख्या अभिवृद्धिका कारण हुने असर आदी ।

उल्लेखित प्रभावको आधारमा सकारात्मक प्रभावलाई बढोत्तरी र नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने वातावरणीय व्यवस्थापनको योजना कार्यान्वयन गर्दा उल्लेखित प्रस्तावको सकारात्मक प्रभाव बढी हुने देखिएकोले उल्लेखित प्रस्ताव निम्न आधारमा कार्यान्वयन गर्न मिल्ने ब्यहोरा उल्लेख गरी यो सिफारिस गरिएको छ ।

प्रस्तावकार्यान्वयन गर्न मिल्ने आधारहरु :

उजिरसिंह जबई रंगशाला निर्माण एवं कार्यान्वयनको सन्दर्भमा पर्न जाने सम्भावित वातावरणीय प्रभावहरु आकलन गरि यो प्रतिवेदन तयार भएको पाईयो । जबईचौर खेल मैदान जितेश्वरी सामुदायिक वन क्षेत्र भित्रपर्ने भएता पनि साविक खेल मैदान रुख वृक्ष विहिन क्षेत्र हो । यस आयोजनाको स्तर उन्नती गर्दा ३६ वटा रुख, ५५ वटा लाश्रा र १७७ वटा साना विरुवा कटान हुनेछन् जुन जितेश्वरी सामुदायिक वन क्षेत्र भित्र पर्दछन् । यसरी काटिएका रुख विरुवाहरुको सट्टामा २२७५ विरुवाहरु रोपिनेछन् । यति ठूलो र महत्वपूर्ण आयोजना निर्माणको लागि यो न्यूनवातावरणीय क्षती हो भन्ने हाम्रो बुझाई छ ।

वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन प्रभावित क्षेत्रमा रहेका विभिन्न संघ संस्था एवं समुदायसंगको अन्तर संवाद छलफलद्वारा तयार भएको र स्थानीय समुदायले उठाएका सबै सवालहरुलाई प्रतिवेदनमा समेटिएका छन् ।

प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयन गर्दा सिमित रूपमा भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणमा असर पर्ने देखिएता पनि यस आयोजनाको सञ्चालनले वरिपरिका बस्ती तथा सिङ्गो लुम्बिनी प्रदेशलाई फाइदा पुग्ने देखिएको छ । आयोजनाको कार्यान्वयनबाट आर्थिक फाइदा हुनुको साथै स्थानीयलाई रोजगारी, खेलाडीहरुलाई सीप र दक्षता बढाउने अवसर मिल्नुका साथै, प्रदेश स्तरमा एउटा सुविधा सम्पन्न रंगशाला निर्माणले प्रदेश सरकारले खेलकुदको माध्यम बाट अपेक्षा गरेको उपलब्धी हासिल गर्न मद्दत पुग्ने छ । स्थानीय स्तरमा आर्थिक गति विधिहरुमा वृद्धि हुनेछ । प्रस्तावको ऐतिहासिक पक्ष र यसले भविष्यमा सृजना गर्ने अवसर र उपलब्धीलाई हेर्दा प्रस्तावलाई कार्यान्वयनमा लैजान आवश्यक छ । वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरणका लागि निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक सबै उपायहरु सुझाइएको छ ।

सुभाइएका वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरूको अवलम्बन गरिएमा निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा नकारात्मक प्रभावहरू कम हुनेछन् । यस प्रतिवेदनमा वातावरणीय व्यवस्थापन योजना तथा वातावरणीय लेखा परीक्षणको पनि विस्तृत रूपमा व्याख्या गरिएको छ । आयोजना निर्माण एवं कार्यान्वयन चरणमा देखिएका केही वातावरणीय असरहरूलाई पनि वातावरणीय व्यवस्थापनको योजना, अनुगमन योजना र वातावरणीय सम्परिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्दा सकारात्मक प्रभाव बढी हुने देखिन्छ ।

बोधार्थ :

श्री डिभिजन वन कार्यालय, भैरहवा रुपन्देही ।

श्री सव डिभिजन वन कार्यालय, सैनामैना, रुपन्देही ।

जंग बहादुर श्रीस
अध्यक्ष

ग. भू पू सैनिक जवई स्पोर्टिङ्ग क्लव मार्फत् प्राप्त सझावहरु

1)

जि.प्र.का.दर्ता नं. ६७७

विकास

पत्र संख्या: ६३

चलानी नं.: २०७६/१०६८

अनुशासन

गतिशिलता

भू.पू. सैनिक जवई स्पोर्टिङ्ग क्लव

बुटवल उ.म.न.पा. १३, सालघारी, रुपन्देही

स्थापित-२०३२

मिति: २३/१२/२०२०

अध्यक्ष
गोपिराम पुन
वरिष्ठ उपाध्यक्ष
खेमानसिं राना
उपाध्यक्ष
शिव कुमार थापा
उपाध्यक्ष
निर्मला थापा
महा सचिव
चित्र बहादुर थापा
सचिव
राजेन्द्र थापा
कोषाध्यक्ष
प्रताप राना
सह-सचिव
कृष्ण कुमार थापा
सह-कोषाध्यक्ष
प्रेम राना
सदस्य:
टिका थापा
रुपेश पुन
नगेन्द्र पुन
कुमार सिं थापा
भिमा सलामी
जिवेन्द्र राना
पार्वती सुनार
प्रमुख सल्लाहकार
राम प्रसाद अर्याल
विशिष्ट सल्लाहकार
मानसिं थापा
सल्लाहकार
डिल बहादुर पुन
रन बहादुर थापा
कमल खनाल
होम बहादुर पुन
नविन थापा
सामाग्री ईन्चार्ज
शेर बहादुर थापा

श्री बुटवल उपमहानगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बुटवल, रुपन्देही

विषय: राय सुझाव सहित सिफारिस गरिएको बारे ।

महोदय,

प्रस्तुत विषयमा बुटवल उप-महानगरपालिका, नगर पालिकाको कार्यालय बुटवलको मिति ०७७/०८/२० मा प्रकाशित सूचना र मिति २०७७/१२/०६ मा प्रकाशित सार्वजनिक सुनुवाई अनुसार कार्यान्वयन हुने ठाँउ रंगशाला निर्माण विषयको प्रस्तावबाट यस क्षेत्रमा निम्नानुसारको वातावरणीय प्रभाव पर्ने ज्ञाने देखिन्छ ।

क) सकारात्मक प्रभावहरु :

- भूमि/जग्गा विकासका अवसरहरु र जमिनको मूल्य वृद्धि
- आयोजना क्षेत्र भित्र विभिन्न भौतिक सुख-सुविधाहरु पहुँचमा वृद्धि
- स्थानीय बासिन्दाहरुलाई रोजगारीको सुविधा
- स्थानीय उत्पादनको प्रवर्धन तथा व्यापारका अवसरहरु
- वृक्षारोपण कार्य योजना अनुरूप वन जंगलमा वृद्धि
- सरकारी सेवा वृद्धिका अवसरहरु
- स्थानीय युवा खेलाडीहरुको सीप तथा दक्षता अभिवृद्धि
- स्थानीय सरकारको राजस्व वृद्धि
- आयोजना वरिपरि तथा भित्र हरित क्षेत्रको विस्तार तथा प्रवर्धन
- वैकल्पिक आयश्रोत वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरु सम्बन्धमा सचेतनामूलक विशेष कार्यक्रमको आयोजनाको फलस्वरूप समुदायको चेतना स्तरमा वृद्धि आदी ।

भू.पू. सैनिक जवई स्पोर्टिङ क्लब

बुटवल उ.म.न.पा.-१३, सालघारी, रुपन्देही

स्थापित-२०३२

मिति: .....

अध्यक्ष
गोपिराम पुन
वरिष्ठ उपाध्यक्ष
खेमानसिं राना
उपाध्यक्ष
शिव कुमार थापा
उपाध्यक्ष
निर्मला थापा
महा सचिव
चित्र बहादुर थापा
सचिव
राजेन्द्र थापा
कोषाध्यक्ष
प्रताप राना
सह-सचिव
कृष्ण कुमार थापा
सह-कोषाध्यक्ष
प्रेम राना
सदस्य:
टिका थापा
रुपेश पुन
नगेन्द्र पुन
कुमार सिं थापा
भिमा सलामी
जिवेन्द्र राना
पार्वती सुनार
प्रमुख सल्लाहकार
राम प्रसाद अर्याल
विशिष्ट सल्लाहकार
मानसिं थापा
सल्लाहकार
डिल बहादुर पुन
रन बहादुर थापा
कमल खनाल
होम बहादुर पुन
नविन थापा
सामाग्री ईन्चार्ज
शेर बहादुर थापा

ख) नकारात्मक प्रभावहरू :

- वायु एवं ध्वानी प्रदुषण
- भूमिगत जल भण्डारण असर
- श्रमिक र स्थानीय बिच विवाद तथा भैभगडा
- शान्ति सुरक्षामा खलल
- फोहर मैला एवं ढल व्यवस्थापनमा चाप
- बसाई सराई, पुनर्वास तथा पुर्स्थापना सम्बन्धि सवालहरू एवं शहरीकरण तथा जनसंख्या अभिवृद्धिका कारण हुने असर आदी।

प्रस्तावकार्यान्वयन गर्न मिल्ने आधारहरू :

रंगशालाको लागि प्रस्तावस्थल जवई चौर खेल मैदानको रूपमा स्थानीय भू.पू. सैनिक जवई स्पोर्टिङ क्लबले विगत लामो समय देखि विभिन्न खेलकुद संचालन एवं व्यवस्थापन गर्दै आईरहेको अवस्था हो। यसका लागि स-साना खेलकुदहरू संग सम्बन्धित पूर्वाधार पनि तयार भएका छन्। उक्त पूर्वाधारहरूलाई पनि प्रयोग गर्दै रंगशालाको स्तर उन्नती गर्दै लैजान आवश्यक छ।

उजिर सिंह जवई रंगशाला निर्माण एवं कार्यान्वयनको सन्दर्भमा पर्न जाने सम्भावित वातावरणीय प्रभावहरू आकलन गरि प्रतिवेदन तयार भएको पाइयो। वातावरणीय प्रभाव अध्ययन प्रतिवेदन प्रभावित क्षेत्रमा रहेका विभिन्न संघ सस्था एवं समुदायहरू संगको अन्तर संवाद छलफल द्वारा तयार भएको र स्थानीय समुदायले उठाएका सबै सवालहरूलाई प्रतिवेदनमा समेटिएका छन्।

प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयन गर्दा भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणमा न्यून असर पर्ने देखिएता पनि यस आयोजनाको संचालनले वरिपरिका बस्ती तथा सिम्रो लुम्बिनी प्रदेश सरकारलाई फाइदा पुग्ने देखिएको छ। प्रदेश स्तरमा एउटा सुविधा सम्पन्न रंगशाला निर्माणले प्रदेश सरकारले खेलकुदको माध्यमबाट अपेक्षा गरेको उपलब्धी हासिल गर्न मद्दत पुग्ने छ। प्रस्तावको कार्यान्वयनले स्थानीय स्तरमा आर्थिक गतिविधिहरूमा बृद्धि हुनेछ। प्रस्तावहरूको ऐतिहासिक र यसले भविष्यमा सुजना गर्ने अवसर र उपलब्धीलाई हेर्दा प्रस्तावहरूलाई कार्यान्वयनमा लैजान आवश्यक छ। वातावरणीय प्रभाव न्यूनिकरणका लागि निर्माण तथा संचालन चरणमा ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक सबै उपायहरू प्रतिवेदनमा सुझाइएको छ। सुझाइएका वातावरणीय प्रभाव न्यूनिकरणका उपायहरूको अवलम्बन गरिएमा निर्माण तथा संचालन चरणमा नकारात्मक प्रभावहरू कम हुनेछन्। यस प्रतिवेदनमा वातावरणीय व्यवस्थापनमा योजना तथा वातावरणीय लेखा परीक्षाको पनि विस्तृत रूपमा व्याख्या गरिएको पाइयो। प्रस्तावको निर्माण एवं कार्यान्वयन चरणमा देखिएका केही वातावरणीय असरहरूलाई पनि वातावरणीय व्यवस्थापनको योजना, अनुगमन योजना र वातावरणीय सम्परिक्षणलाई कार्यान्वयन गर्दा सकारात्मक प्रभाव बढी हुने निश्चित छ।

दस्तखतः

नाम : गोपिराम पुन मगर
अध्यक्ष

